

YANG O'ZBEKISTON: INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM

CONFERENCES.UZ 2023

DAVRIYLIGI: 2018-2023

DUNYODA BIRINCHI KASHF ETILGAN SAMOLYOT

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORVIJ O'LIY TA'LIM MUASSASALARI PROFESSOR-O'QUVCHILARI, YOSH O'QUMLAR, DOKTORANTLAR, MAGISTRANTLAR VA IQTIDORLI TALABALAR

МОЩНОСТЬ ДВИГАТЕЛЯ 12 л.с. (8,8 кВт)
МАССА ДВИГАТЕЛЯ 77 кг
МАКСИМАЛЬНАЯ СКОРОСТЬ 48 км/ч
ЭКИПАЖ 1 человек

ПЛОЩАДЬ КРЫЛА 47 м²
 ДЛИНА 6,4 м

РАЗМАХ КРЫЛЬЕВ 12,3 м
 ВЫСОТА 2,7 м

ОСНОВНОЙ МАТЕРИАЛ **ДЕРЕВО** (Ель)

МАССА:
 ○ ПУСТОГО 274 кг
 ○ СНАРЯЖЁННОГО 338 кг

Орвилл Райт
Уилбур Райт

TOSHKENT SHAHAR, AMIR TEMUR KO'CHASI, PR.1, 2-UY.
 +998 97 420 88 81
 +998 94 404 00 00
 WWW.TAQIQOT.UZ
 WWW.CONFERENCES.UZ

APREL №51

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН:
ИННОВАЦИЯ, ФАН
ВА ТАЪЛИМ
10-ҚИСМ**

**НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН:
ИННОВАЦИИ, НАУКА
И ОБРАЗОВАНИЕ
ЧАСТЬ-10**

**NEW UZBEKISTAN:
INNOVATION, SCIENCE
AND EDUCATION
PART-10**

ТОШКЕНТ-2023

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” [Тошкент; 2023]

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” мавзусидаги республика 51-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 апрель 2023 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2023. - 64 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар «Харакатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари» тамойилига асосан ишлаб чиқилган еттита устувор йўналишдан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси мувофик:– илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари тахтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Хорижий тиллар факультети ўқув ишлари бўйича декан ўринбосари

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, DSc, Тошкент фармацевтика институти, Фармацевтик ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва сифат менежменти кафедраси профессори

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, DSc, Тошкент фармацевтика институти, Фармацевтик ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва сифат менежменти кафедраси профессори

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Проф. Хамидов Муҳаммадхон Ҳамидович «ТИИМСХ»

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпلامга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҶАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР

1. Qo'chqarov Mirzavali, Oripov Hakimjon BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH.....	8
2. Hakimova Marxabo O'raqovna, Normurodova Muxlisa Holturdi qizi BOLANI O'YIN FAOLIYATIDA PEDAGOGNING ROLI.....	10
3. Oripov Hakimjon, Qo'chqarov Mirzavali SAVOD O'RGATISH DAVRIDA YOZUVGA O'RGATISH TEXNOLOGIYASI.....	11
4. Tursunov Abduraim Ramazanovich, Tursunova Dilbar Abduraimovna O'ZBEK MUSIQASIDA BASTAKORLIK VA KOMPOZITORLIK USHLBLARI HAQIDA NAZARIY QARASHLAR.....	13
5. Hakimova Marxabo O'raqovna TARBIYANING JAMIYATDAGAI O'RNI VA PEDAGOGIK AHAMIYATI.....	15
6. Раимова Умида Баходир қизи ЎҚИТУВЧИНИНГ КАСБИЙ ФАОЛИЯТИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН СТРЕССЛИ КЕ- ЧИНМАЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ.....	18
7. Aliboyeva Sevara Nizomiddinovna BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGIVA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH.....	21
8. Bazarbaeva Zamira Djumabaevna ULIWMA BILIM BERIW MEKTEPLERINDE KELESHEK AWLADTIŃ RAWAJLANI- WINDA "SCRATCH PROGRAMMALASTIRIW ORTALIGI" NDA OQITIWDI UYRETIW.....	23
9. Madrimova Saida Ikramovna, Ibadullayeva Guli Ibadullayevna "MEN"-OBRAZI VA O'ZINI -O'ZI BAHOLASH.....	26
10. Ismoilova Dilorom Muxtorjonovna OILADA FARZAND TARBIYASI.....	28
10. Qurbonov Jasurbek Akmaljonovich BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA MILLIY IFTIXOR TUYG'USINI SHAKLLANTIRISH VOSITALARI.....	30
11. Madrimova Saida Ikramovna, Taxirova Sabohat Rustamovna PSIXOLOGIYANING FANLAR TIZIMIDA TUTGAN O'RNI.....	32
12. Мирзалиева Дильфуза Саминовна, Бахромова Нафосат ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫ- КА В ВУЗЕ.....	34
13. Nazarov Tohir Toshpo'lotovich, Mahmudov Shahzod To'lqin o'g'li CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING DIDAKTIK JARAYONLARINI LOYIHALASHDA TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	36
14. O'sarova Saltanat Utayevna BOSHLANG'ICH TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION USULLAR.....	38
15. Qalandarova Nargiza Xamroyevana, Razzoqova Iroda Jumanazarovana O'SMIRLIK YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA XULQ-ATVOR XUSUSIYATLARINING RIVOJLANISHIDA PSIXOLOGNING RO'LI.....	41
16. Qalandarova Nargiza Xamroyevana, Razzoqova Iroda Jumanazarovana BOLANI BILIM OLIISHGA RUHLANTIRING.....	43
17. Xudjamkulova Shaxnoza Mamatqobilovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA DARSLARNI SAMARALI O'QITISH.....	45
18. Shakhida Yusupova, Khayrieva Ma'mura FEATURES OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN TECHNICAL COLLEGES AND VOCATIONAL SCHOOLS.....	47

19. Абдуллаева Шоҳидахон Давронбековна ЎҚИТУВЧИНИНГ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИ	49
20. Ахмедов Азизбек Баходирович БЎЛАЖАК МУҲАНДИСЛАРНИ КАСБИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШДА КОМПЕТЕН- ЦИЯВИЙ ЁНДАШУВНИНГ ИЖТИМОЙ ПЕДАГОГИК ЗАРУРИЯТИ	51
21. Ахмедов Бехзод Мадаминович МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРДА ВАТАНГА МУҲАББАТ ТУЙҒУСИНИ ШАК- ЛЛАНТИРИШДА ЁШ ХУСУСИЯТЛАРИ.....	54
22. Сагатов Иброҳим Рауфович ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА МАХСУС ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	57
23. Maxmudov Abrorjon Zakirovich RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI PEDAGOGIK JARAYONDA QO‘LLASH.....	59
24. Alimova Dilnoza, Nurmatov Yorqin BOLALARDA DEPRESSIYA HOLATINING KORREKSIYA QILISH METODLARI.....	61

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

Qo'chqarov Mirzavali, Oripov Hakimjon

Namangan viloyati PYAMO'MM o'qituvchilari.

Tel: 93-403-63-43

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich ta'limda o'yin bola hayotida tarbiya vositasi, ta'lim berish, metod vazifasini, shuningdek, bolalarni o'qitish usullari vazifasini bajarishi keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'yin, metod, tarbiya vositasi, kollektiv ish, qobilyat.

O'yin tarbiya vositasi. O'yinni pedagogik jarayon strikturasida analiz qilish natijasida shu narsa aniqlandiki, o'yin faqat psixologik hodisa bo'lib qolmay, balki pedagogik hodisa hamdir.

Biroq o'yindan tarbiya masalalarini hal qilish uchun ongli ravishda foydalanilgandagina u pedagogik hodisa shaklini oladi.

Pedagogik vazifa sifatida o'yin turli vazifalarni: tarbiya vositasi, ta'lim berish, metod vazifasini, shuningdek, bolalarni o'qitish usullari vazifasini bajaradi.

Didaktik o'yinlarning asosiy xususiyatlari shundaki, bularda to'g'ridan-to'g'ri ta'limga aloqador masalalar o'yin qoidalari niqobi ostida o'tadi.

Bola o'ynar ekan, o'rganaman deb o'ylamaydi, lekin o'yin jarayonida u nimagadir o'rganadi. Ta'lim bu yerda ataylabdan o'tilmaydi. Didaktik o'yinlarning qimmatini shundaki, u kichkina bolalarning imkoniyatlariga javob beradi va ularning energiya sarflashlarini muvozanatlashtiradi. U ma'lum darajada ta'lim mazmunini qabul qilish va o'qitishni niqoblash kabi muhim xususiyatga egadir. Bola buni hayolga keltirmagan holda o'rganadi. SHuni ham aytish keraki, didaktik o'yinlarda, shaxsning tormozlanishi qobilyati, diqqatini o'sishi, kuzatuvchanlik kabi xususiyatlarining o'sishiga qaramay, bolalarning bevosita o'quv faoliyatini shakllantiradi.

O'yinlarda kollektiv ish ongli intizomni tarbiyalash uchun kerak bo'lgan do'stona birodarlik hissiyoti, to'g'rilik, haqiqatgo'ylik va boshqa hislatlar rivojlanadi. Jamoa o'yinlarida astoydil maqsadga intiladigan va boshqalarni yetaklaydigan tashkilotchi bolalar, yo'l boshi bolalar tarbiyalanadi.

Bolalar qanchalik yosh bo'lsa, o'yin ularni faoliyatida shunchalik katta ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarni tarbiyalashda o'yining ahamiyati yetarlicha baho bermaydigan o'qituvchi o'z ishida katta yutuqlarga erisha olmaydi.

Darhaqiqat, o'yin bolaga o'rin, qoniqlik baxsh etadi. Masalan, kompyuter hozirgi kunda ta'lim tizimida keng o'rin egallaganini bilamiz. Bu bola faoliyatida o'z aksini topmoqda. Qolaversa bolalar sayr-sayohatlar tashkil etish orqali allomalarimiz, xalq qahramonlari hayoti-faoliyati bilan yaqindan tanishib, o'zbek xalqining jahon xalqlari qatoridagi o'rinni va nufuzini anglamoqdalar.

Bola tafakkurini har tamonlama rivojlantirish, dunyoqarashini kengaytirishda sayr-sayohat darslari keng ko'lamda olib borish kerak. CHunki bolaning bilish, yangiliklarni qabul qilish doirasi keng, undan to'g'ri samarali foydalanish esa o'qituvchining vazifasidir.

Bolaning hissiy bilish, ma'lumot va ko'nikmalarni qabul qilishga keng imkoniyat yaratish uchun erkinlik berish, uni ijodiy ishlar qilishga, bajargan ishi samarasini ko'rib quvonishiga, yangi-yangi yutuqlarga yo'llash zarur.

Bolalarga beriladigan bilimlar, ko'nikmalar asosan dars jarayonida singdirilishi, birinchi sinfda o'quv yili davomida, uyga vazifa berilmasligi, berilsa ham ular yengil kuzatish, taqqoslash, sanab ko'rish, rasm chizish, qo'shiq aytish, sayr qilishdan iborat bo'lib, bu bilan ta'lim elementlarini asta-sekin o'zlashtirib borishiga erishish maqsadga muvofiqdir.

Bu jarayonda bola fikrlaydi, sanaydi, faraz qiladi, tevarak-atrof go'zalligidan bahramand bo'ladi, eng muhimi, hordiq chiqarib tinch uxlaydi va ertasiga darsga ziyarak holatda keladi.

Eskirib borayotgan usullar, uy vazifasining ortib borishiga yo'l qo'ymaslik, xususan 2-4 sinf o'quvchilariga beriladigan uy vazifalarini me'yorlash, ayniqsa shanba kuni vazifa berilmaslikni uqtirish joiz.

Amalda stol ustida o'ynaladigan o'yinchoqlar, harakatli o'yinlar, texnik o'yinlar, soha ko'rinishi atraksionli o'yinlardan foydalaniladi.

Bola hayotida rollarga bo'linib o'ynaladigan o'yinlarda katta odamlar o'rtasida paydo bo'ladigan munosabatlarni o'zlari tushunadigan vaziyatlarda qaytaradilar. Bola o'ziga ma'lum bir rolni olar ekan, tegishli qoida, vazifalarni bajaradi va bu qoidalarni o'zlashtirib oladi, ahloqiy malaka va odatlarni egallaydi. Rollarga bo'linib o'ynaladigan o'yin ko'pchilik bilan o'tkaziladi.

O'yin davomida bolalar o'rtasida kattalar orasidagi munosabatlar tarkib topadi va asta-sekin mustahkamlanadi.

Bolaning yoshi o'sib borishiga qarab rollarga bo'lib o'ynaladigan o'yinlar bilan bir qatorda didaktik va harakatli o'yinlar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Bola maktabga qatnay boshlaganda o'yinning ahamiyati bir oz kamaydi. Lekin bu o'qish o'yinni bola hayotidan butunlay chiqarib tashlaydi degani emas. Bu holda o'yinning harakteri, uning mazmuni o'zgaradi, biroq uning bolalar tabiyasidagi muhimligicha qolaveradi.

Kichik yoshdagi o'quvchilarning rollarga bo'linib o'ynaladigan o'yinlarda ular tasvirlayotgan kishilarning xususiyatlari muhimroq bo'lib ko'rinadi. O'quvchilarning kuchliqlik, botirlik, chaqqonliligiga sabab bo'ladi. Bolalar to'siqlarni yengib o'tishga harakat qiladilar, qahramonona ishlarni bajaradilar.

Boshlang'ich maktabda o'qishning oxiriga borib, ong-bilim doirasining kengayishi munosabati bilan o'quvchilar haqiqiy qiyinchiliklarni yengib boradi. O'yin elementlarini kiritish bolalarda belgilangan ishni mumkin qadar yaxshiroq bajarish ishtiyoqini uyg'otadi va ularda har qanday ishga ma'suliyat sezgan, holda yondoshish odatini tarkib toptiradi.

Boshlang'ich talimda didaktik yoki o'rgatuvchi o'yinlar keng tarqalgan.

Ular bilishi mazmuniga ega bo'lib, o'quvchilarning aqliy rivojlanishiga qaratilgan.

O'quv faoliyatining har-xil turlarida xilma-xil o'yinlardan keng foydalaniladi.

Geometrik shakllar: aylana, kvadrat, to'g'ri to'rtburchak haqida to'laroq tasavvur hosil qilishda yordam berishi mumkin. O'qish va tabiatshunoslik darslarida sayohat o'yinlaridan foydalanishi mumkin.

O'yin faoliyatini tashkil etishda bir qator pedagogik shartlarga rioya qilish lozim. O'yining tarbiyaviy ahamiyatini o'ylash kerak.

Bola yosh fiziologik-psixologik xususiyatlarni hisobga olgan holda matematikaga bo'lgan qiziqishlarni asta-sekin o'yg'ota borish lozim. Buning uchun darslikdagi o'quv materiyallarni qiziqarli qilib tushuntirish, mahalliy materiyallar asosida xisoblash, o'lchash, yasashga oid masalalar tuzish va yechish; didaktik o'yinlardan ertak qahramonlaridan foydalanishi muhimdur. O'yin boshlang'ich sinf o'quvchilarining sevimli faoliyatidir. O'yin yordamida ular o'rtasida muayan munosabatlar o'rnatadigan bolalar guruhlari yuzaga keladi. "O'yin boshqa hamma usullardan ustunlik qiladi, chunki u xuddi bolalarning butun hayotini, shaxsiy faoligini, mustaqilligini yo'lga qo'yish imkonini beradi," - deb yozgan taniqli metodist A. Usova.

O'qituvchi o'yinda bolalar faoliyatini to'g'ri boshqarib, bolalar hulq-atvorini ijtimoiy sifatlarini tarkib toptirishdek keng tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish lozim.

O'yin tarbiya vositasi sifatida; tafakkur, nutq, hayol, xotira kabi psixologik jarayonlarni kengaytirish va mustahkamlash vositasi sifatida qo'llanishi mumkin. Masalan, "Nima o'zgaradi" o'yinida o'qituvchi doskaga qo'g'irchoq, turli shakllar, rasmlar qo'yadi. O'quvchilar ko'zlarini yumishadi. O'qituvchi biror narsani o'rnini almashtiradi yoki olib qo'yadi. Bolalar yuqoridagi o'zgartirishlarni aytadilar, bunda o'quvchilarning xotirasi, geometrik shakllar haqida tasavvuri shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Jumanazarov S.S., Xaydarov B., Li D., Qayumov Sh. "Kompyuter savodxonligi asoslari". –T.:2014 y.

2. M.E. Jumaev, M.Yu. Yuldasheva, B.U. Mingbaeva, G.A. Mamatova "Boshlang'ich ta'limni o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar" metodik uslubiy qo'llanma – T.: 2017 y.

BOLANI O'YIN FAOLIYATIDA PEDAGOGNING ROLI

Xakimova Marxabo O'raqovna

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim fakulteti Maktabgacha ta'lim
pedagogikasi va psixologiyasi kafedrasida assistenti

Normurodova Muxlisa Holturdi qizi

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim fakulteti
2-bosqich talbasi

Annotatsiya: Maqola pedagog bolalarning hayoti va faoliyatini o'yin shaklida tashkil etishga bag'ishlangan. Bunda bolalarning faollik va tashabbuskorlikni izchil rivojlantiradi, o'yinda o'z-o'zini tashkil etish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Kalit so'z: Psixologik, didaktik va pedagogik yondashuv, o'yin mashg'uloti, pedagogning roli

Аннотация: Статья посвящена организации жизни и деятельности педагогических детей в форме упражнения. Последовательно развивает активность и инициативу детей, формирует навыки самоорганизации в игре.

Ключевое слово: Психолого-дидактико-педагогический подход, игровое обучение, роль педагога.

ANNATATION: The article is devoted to organizing the life and activities of pedagogic children in the form of a game. It consistently develops children's activity, and initiative, forms self-organization skills in the game.

KEYWORD: Psychological didactic and pedagogical approach, game training, the role of the pedagogue.

Bolalik inson hayotining eng go'zal shu bilan birga eng muhim davridir. Chunki kelajak uchun poydevor qurish aynan bolalik davridan boshlanadi. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish va o'qitishda katta salohiyatga ega. Bolalar harakatlarni erkin boshlay olmaydi va ko'pincha pedagoglar rejalashtirgan faoliyat turlari doirasida boshlaydi. Masalan: bola rasm chizadi, yozadi, o'qiydi yoki qaror qabul qiladi.

Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasi to'laqonli bo'lishda o'yin mashg'ulotining o'rni va ahamiyati katta. Bola tarbiyasiga psixologik, pedagogik va didaktik jihatdan yondashishda o'yin mashg'uloti vositachi hisoblanadi. Bolaning aqliy salohiyatini oshirish uchun didaktik maqsadlarda turli o'yinlardan foydalaniladi. Masalan: matematik qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirishda "Raqqam qani?", "Nima ko'p?", mantiqiy fikrlash darajasini kuchaytirishda esa "Ishoning, ishonmang!", "Farqini toping!" kabi intellektual o'yinlarning ahamiyati katta. Kichkina bolalar ota-onalari va boshqa insonlari bilan o'zaro munosabatga kirishib hamda predmetlar, materiallar va tabiatni anglash orqali bilimni kengaytiradi. L.S. Vigotskiy hisoblashicha, kognitiv rivojlanish eng yaqin rivojlanish zonasida boshqariladigan o'qitishdan ijtimoiy o'zaro aloqadorlik orqali yuz beradi. Zero, bolalar va ularning hamkorlari dialog orqali bilimlarini birgalikda boyitadi. Shuning uchun ta'lim strategiyalari bolalarning ijtimoiy va hissiy rivojlanishini hisobga olish kerak, chunki ular pedagoglar va bolalar o'rtasidagi hamda bolalar va boshqalar o'rtasidagi muloqotlar asosida o'rganadilar. [1]

Tarbiyachi bir vaqtning o'zida ham pedagog, ham o'yin ishtirokchisiga aylanadi. U o'rgatadi va o'ynaydi, bolalar esa o'ynab o'rganadilar. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlaydigan pedagoglar foydalanishi mumkin bo'lgan eng yaxshi strategiyalar bu bolalar o'yiniga turtki beradigan, rag'batlantiradigan va uzaytiradiganlaridir. [2]

Hazrat Alisher Navoiy ta'biri bilan aytganda "bolalik bahori g'unchasining ajb gullari va sig'ar gulzorining bog'chasining g'arib chechaklari bilan orasta bo'l'mog'i lozim. [3] Bunda shoir faylasufona fikr bildirib, "ajib gullar" va "chechaklar" jumlarini aytish bilan ta'lim va tarbiyaga urg'u bergan. Ya'ni gulzor gul va chechaklar bilan orasta bo'lgani singari bolalik ham ta'lim tarbiya bilan inson umrining eng mukammal bosqichi bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bodova, E. Leong, D. J. Tools of the Mind: The Vygotskian approach to early childhood education. Upper Saddle River, NJ., 2007
2. O'yin orqali ta'lim olish metodik qo'llanma. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. T-2020
3. A. Navoiy "Xazoyin ul-maoniy". Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. 11-bet.

SAVOD O'RGATISH DAVRIDA YOZUVGA O'RGATISH TEXNOLOGIYASI

Oripov Xakimjon, Qo'chqarov Mirzavali
Namangan viloyati PYAMO'MM o'qituvchilari.
Tel: 90-641-86-44

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich ta'limda o'qish va yozishga o'rgatish tilshunoslik, pedagogika, adabiyotshunoslik va metodika sohasida erishilgan yutuqlarga asoslangan .

Kalit so'zlar: Savod o'rgatish, milliy qadriyatlar, halollik, rostgo'ylik, tovush va harflar, nutq .

Boshlang'ich ta'limda o'qish va yozishga o'rgatish tilshunoslik, pedagogika, adabiyotshunoslik va metodika sohasida erishilgan yutuqlarga asoslangan, takomillashgan hozirgi zamon analitik-sintetik tovush metodi vositasida amalga oshiriladi hamda o'quvchilar nutqini rivojlantirishni nazarda tutadi. Darsda o'quvchilar gapni so'zlarga, so'zni bo'g'inlarga, bo'g'inni tovushlarga ajratadilar, so'zdagi tovushlarni tartibi bilan aytishni o'rganadilar, o'rganilgan tovushlarni o'zaro bog'lab so'z tuzish va o'qish yuzasidan mashq qiladilar. Bolalar tovushlarni yozuvda harf bilan ifodalash, harflardan bo'g'in va so'z tuzishga, ularni o'qishga o'rganadilar. Gap va bog'lanishli matnni ongli, to'g'ri, bo'g'inlab ravon o'qish, so'ngra so'zni butunicha sidirg'a o'qish malakasini egallaydilar.

O'quvchilarni o'qish va yozishga o'rgatish baravar olib boriladi. Yozuvda tovushlarni harflar bilan belgilashga, harflar va bo'g'inlardan so'z tuzishga, so'z va gaplarni yozma to'g'ri shakllantirishga, talaffuzi bilan yozilishida farq qilmaydigan so'zlarni va qisqa gaplarni eshitib yozishga, gapning birinchi so'zini, kishilarning ismini, shahar, qishloq, ko'cha nomlarini, ayrim hayvonlarga atab qo'yilgan nomlarni bosh harf bilan yozishni bilib oladilar.

Savod o'rgatish darslarida o'quvchilarning boshqalar nutqini diqqat bilan tinglash va nima haqida gapirayotganini tushunib olish ko'nikmalari o'stiriladi. Bolalar sinfdoshlari oldida gapirishga, o'qituvchining savollariga javob berishga, topshiriqlarni mustaqil bajarishga, bilmagan va o'zlari qiziqqan narsalar to'g'risida so'rab bilib olishga, o'qiganlarini qayta hikoyalashga, o'zlari kuzatgan, ko'rgan kinofilmlar hamda eshitgan va o'qigan hikoya, ertaklari, kuzatgan rasmlari haqida hikoya qilib berishga o'rganadilar.

Savod o'rgatish davrida o'quvchilar olgan bilim va hosil qilingan ko'nikmalar birgalikda o'qish jarayonida maxsus sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida bolalar adabiyoti namunalari bilan tanishtirishga tatbiq etiladi. Savod o'rgatish davrida sinfdan tashqari o'qish haftada bir marta o'tkaziladi va unga o'qish darslarining ikkinchi qismidan 15- 20 daqiqa ajratiladi. O'qish va yozishga o'rgatish darslarida bolalar ruhiyatini hisobga olgan holda ish turlarini mukammallashtirish talab etiladi, dam olish mashqlari o'tkaziladi. Metodik qo'llanmalarda berilgan didaktik o'yinlardan foydalanib, bir turidan boshqa turiga o'tiladi va o'quvchilar toliqishining oldi olinadi.

Savod o'rgatish davrida o'quvchilar o'qituvchi rahbarligida tabiatdagi o'zgarishlar, kishilarning turli mavsumda bajaradigan mehnatlarini kuzatadilar va shular asosida hikoya tuzishni o'rganadilar. Bu davrda olib boriladigan barcha ishlarda oila va maktab hamkorligining uzviyligi, o'zaro muomala madaniyati alohida ahamiyat kasb etadi.

O'qish va yozish nutq faoliyatining turi. Maktabda o'qitish elementar o'qish va yozishga o'rgatishdan boshlanadi. “Alifbe”ga asoslangan holda qisqa vaqt ichida o'quvchilar o'qish va yozishga o'rgatiladi, ya'ni o'qish va yozish ko'nikmasini egallaydilar.

Savod o'rgatish davrida o'qish va yozish harakatini maqsadga muvofiq ravishda bajara olish **o'qish va yozish ko'nikmasi** deyiladi. Bu ko'nikma bilimni talab qiladi, chunki har qanday ko'nikma bilimsiz shakllanmaydi. Bilim ko'nikmaga aylanmagan bo'lishi mumkin. Masalan, bola v harfining elementlarini, yozuv chiziqlari orasiga qanday joylashtirilishini bilib, uni daftarda yoza olmasligi yoki o'quvchi harflarni tanib, ularni o'qiy olmasligi mumkin. Yozish ko'nikmasini hosil qilish uchun boshqa faoliyat turlari, ya'ni yozish jarayonida partada to'g'ri o'tirish, ruchkani barmoqlar orasida tutish, daftarni qiyalikda qo'yish kabilar ham o'rgatiladi.

O'qish va yozish ko'nikmasi takomillashtirila borib, malakaga aylantiriladi. Malakaning shakllanishi uchun bir faoliyat bir necha bora takrorlanishi lozim. Yozish malakasida o'quvchi ruchkani qanday ushlab, qanday yurgizish haqida o'ylab o'tirmay, so'z va gaplarni yoza boshlaydi. Demak, o'qish va yozish malakasi harakatning o'ylab o'tirmay amalga oshirilish

jarayonidir. Malaka o'qitishning keyingi bosqichlarida mustahkamlanib, avtomatlashish darajasiga yetkaziladi.

O'qish va yozish kishi nutq faoliyatining turi bo'lib, u nutqqa oid malakadir. O'qish malakasi ham, yozish malakasi ham nutq faoliyatining boshqa turlari bilan, ya'ni og'zaki hikoya qilish, o'zgalar nutqini eshitish orqali anglash, ichki nutq bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Maktabda o'qitishning muvaffaqiyati savod o'rgatishning qanday tashkil etilganligiga bog'liq.

O'quvchini savod o'rgatish jarayonida elementar o'qish va yozishga o'rgatishda o'quvchilarning faoliyat ko'rsatishi va nutq faoliyatiga kirishishlari uchun talab bo'lishi, o'z fikrini og'zaki yoki yozma ifodalashi uchun zaruriyat va ehtiyojni yuzaga keltiruvchi vaziyat yaratilishi lozim.

O'qish va yozish malakasi biri ikkinchisining muvaffaqiyatli amalga oshuvini ta'minlaydi. Shuning uchun ham o'qishga o'rgatish bilan yozuvga o'rgatish parallel olib boriladi va bu faoliyat muntazam ravishda mashq qildiriladi. Shunday ekan, savod o'rgatish jarayonida bola juda ko'p o'qishi va yozishi zarur. O'qish uchun ham, yozish uchun ham yangi matn olinadi, chunki bir matnni bir necha bor qayta o'qish bilan maqsadga erishish qiyin. Bu ko'pincha o'qilgan matnni yuzaki yodlab olishga olib keladi. Takroriy faoliyatda vaziyat va mazmunning almashinishi malakani mustahkamlashga yordam beradi, qobiliyatni o'stiradi. O'quvchi oldida uzoq muddatda amalga oshadigan maqsad - o'qish va yozishni o'rganish hamda hozirda bajarishi shart bo'lgan kundalik maqsad - topishmoqni o'qish va javobini topish, so'z va gaplarni o'qish, rasm asosida so'zlab berish kabilar turadi. O'zbek tili yozuvi tovush yozuvi, ya'ni fonematik yozuvdir. Har bir tovush uchun, har bir fonema uchun maxsus grafik shakl (harf) olingan. O'qishda grafik shakllar tovushga aylantirilsa, yozuvda aksincha, tovushlar harflarga aylantiriladi. Bu o'qish va yozish faoliyatida o'quvchi uchun qiyinchilik tug'dirgandek tuyulsa-da, aslida o'qish va yozish jarayonini soddalashtiradi, chunki tilimizdagi tovushni ifodalovchi harflar soni uncha ko'p emas. O'qish va yozishni o'zlashtirish uchun tovush va harflarning o'zaro munosabatiga oid qoidalarni o'zlashtirish kifoya. Savod o'rgatish metodikasida o'zbek tili tovushlar va harflar tizimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Shermatova U. 4-sinfda ona tili darslari. –T.: O'qituvchi, 2003.

2. Qosimova Q. “2-sinflarda ona tili darslari”, T. “O'qituvchi”, 1998 yil.

O‘ZBEK MUSIQASIDA BASTAKORLIK VA KOMPOZITORLIK USHLARI HAQIDA NAZARIY QARASHLAR

Tursunov Abduraim Ramazanovich

Termiz davlat universiteti musiqa
talimi kafedrasini mudiri dotsenti

Tursunova Dilbar Abduraimovna

Termiz davlat pedagogika instituti
2- bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbek kompozitorlarining ijodi Xalq ijodiyoti bilan chambarchas bog‘langan, g‘oyaviy va badiiy jihatdan yuksak saviyadagi musiqa asarlari yaratuvchi ijodkordir, opera va boshqa asarlari nota yozuvlari orqali klavir yoki partituralarda o‘z aksini topadi fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: yirik xor, simfonik musiqa, opera, balet, musiqali drama, kino musiqasi.

Аннотация: В данной статье творчество узбекских композиторов тесно связано с народным творчеством, они являются создателями музыкальных произведений высокого идейно-художественного уровня, оперные и другие произведения отражены в фортепианной или партитурной форме через ноты.

Ключевые слова: большой хор, симфоническая музыка, опера, балет, музыкальная драма, музыка для кино.

Annotation: In this article, the work of Uzbek composers is closely connected with folk art, they are the creators of musical works of a high ideological and artistic level, opera and other works are reflected in piano or score form through notes.

Key words: large choir, symphonic music, opera, ballet, musical drama, film music.

O‘zbek xalqining musiqa merosi juda boy va qadimiy tarixga egadir. Musiqa merosidan, Xalq kuy va qo‘shiqalaridan ilxom olmagan zamonaviy musiqaning biron bir soxasini topish qiyin. Ommaviy estrada qo‘shiqalaridan tortib, yirik xor, simfonik musiqa, opera, balet, musiqali drama janrlarining rivojlanish jarayonini musiqa merosidan ajralmagan holda tassavur etib bo‘lmaydi. Musiqa merosimizni, milliy musiqamizni ko‘plab etnografik ansambllar keng tashviqot qilish va uni yangi mazmun bilan boyitishda muhim o‘rin tutadi. Bu ishda Muhiddin Qori Yoqubov, Tamaraxonim, Usta Olim Komilov, Domla Halim Ibodov, Hojixon Boltaev, Madraxim Yoqubov (Sheroziy), Komiljon Otaniyozov va boshqalar katta faoliyat ko‘rsatdilar. Bunday xofizlarimiz ijro etgan kuy va qo‘shiqalar, maqomlardan tashqari musiqaning boshqa janrlari ya‘ni kompozitorlik ijodiga mansub bo‘lgan asarlar yo‘q edi. 1930- yillardan so‘ng musiqamizda yangi janrlar xor, kantata, opera, balet va simfoniya kabi kompozitorlik uslublar paydo bo‘la boshladi. Bunda eng avvalo Xalq musiqa merosimizni notada aks ettirish va undan kompozitorlik uslublaridan foydalanishga katta ahamiyat berildi. Ana shu ishlarni amalga oshirish uchun Respublikamizning turli shaharlarida bolalar musiqa maktablari, musiqa texnikumlari va xalq konservatoriyalari ochildi. 1928 yil Samarqand shahrida musiqa va xoreografiya ilmiy tadqiqot instituti tashkil topdi. Bu o‘quv maskanlarida rus musiqa mutaxassislarining xizmatlari katta bo‘ldi. Natijada musiqalarni notaga olish, ansambllar tuzish, zamonaviy janrlarda yangi asarlar yaratish ishlari boshlandi.

O‘zbek musiqasi tarixida 1920- yillardan keyin musiqamiz ko‘lami yanada kengaydi, yangi shakl va janrlar paydo bo‘la boshladi. Xususan, xor, kantata, syuita, opera, balet va simfoniya kabi kompozitorlik ijodiga mansub asarlar ham yaratila boshlandi. Bu jarayonda Xalq musiqalarimizni notada namoyon qilishga katta ahamiyat berildi. Ana shu ishlarni amalga oshirish uchun Toshkent, Samarqand, Buxoro, Farg‘ona kabi shaharlarda Xalq konservatoriyalari, musiqa texnikumlari va musiqa maktablari ochildi. 1928-yilda Samarqand shahrida musiqa va xoreografiya ilmiy tadqiqot instituti tashkil topdi. Bu dargoxlarda milliy kadrlar tayyorlashda rus mutaxassislari, kompozitorlarning hissalarini katta bo‘ldi. Ayniqsa V.A.Uspenskiy, S.N Vasilenko, Ye. Ye. Romonovskaya, N. I. Mironovlarning xizmatlari ulkan edi. Ana shu davrlarda Tolibjon Sodiqov, Mutavakkil Burxonov, Muxtor Ashrafiy, Manas Leviev, Sulaymon Yudakov, Doni Zokirov, Ilyos Akbarov, Sharif Ramazonov kabi milliy kompozitorlar va musiqashunoslar avlodi yetishib chiqdi. Natijada Xalq musiqa merosimizni o‘rganish, notaga yozib to‘plash, etnografik ansambllar tuzib Xalqimiz orasida ularni keng targ‘ibot qilib, yanada rivojlantirish va shu bilan birga zamonaviy

janrlarda yangi asarlar yaratish ishlari avj oldi. Ayniqsa Toshkent Davlat Konservatoriyasi va O‘zbekiston Davlat Filarmoniyasining ochilishi hamda Toshkent shahar va jumhuriyat viloyatlarida qator musiqali drama teatrlarining tashkil topishi, natijada milliy musiqamiz ko‘lami yanada kengaydi. Natijada milliy musiqamiz asosan ikki yo‘nalishda – og‘zaki an‘ana va kompozitorlik musiqa ijodi uslubida keng rivojlana boshladi. Shu yillarda tashkil topgan ko‘plab etnografik ansanblar Xalqimiz orasida milliy musiqamizni keng tashviqot qilish va uni yangi mavzu bilan boyitishda muhim o‘rin tutadi. O‘ttizinchi yillar oxirida rus kompozitorlari N. Roslovets va F. Tal o‘zbek san‘atkorlari yordamida “Paxta”, “Shoxida”, “Gulandom” kabi birinchi o‘zbek baletlarini, M. Ashrafiy va S. Vasilenko esa “Bo‘ron”, R.Glier va T.Sodikovlar “Layli va Majnun” operalarini yaratdilar. Shu yillari o‘zbek musiqa folklori asosida A.Kozlovskiy, va G.Mushel ilk simfonik asarlar yaratdilar. Urush yillari vatanparvarlik va do‘stlik ruhida qator musiqali dramalar, operalar, vokal va simfonik asarlar yaratildi. Urushdan keyingi yillarda milliy uslubga hamohang asarlar ko‘plab yaratildi. O‘zbekiston simfonik orkestrlari “Bahor” raqs ansanblari tashkil topdi. Bu davrda estrada janri ham keng rivojlandi. Bu janrda O‘zbekiston Xalq artisti Botir Zokirov unitilmas iz qoldirdi. O‘tgan davrlarda bolalar musiqasiga ham e‘tibor kuchaydi. Mutavakkil Burxonov, Doni Zokirov, Manas Leviev, Fattoh Nazarov, G‘ofur Qodirov, Sharif Ramozonov, Mardon Nasimov, Yefim Shvarts kabi kompozitorlar qator xush ohang qo‘shiqlar va kantatalar yaratdilar. Sobir Bobaev esa “Yoriltosh” operasini yaratdi. Bugungi kunda kompozitorlarning keksa avlodiga qo‘shilib Nadim Norxo‘jaev, Komil Kenjaev, Avaz Mansurov, Shermat Yormatov, Muhammad Otajonov, Dilorom Omonullaeva va boshqa kompozitorlar, bolalar hamda yoshlar uchun zamonaviy asarlar yaratmoqdalar. O‘zbek musiqa san‘atining rivojlanishiga Xorazmlik kompozitorlarining keksa avlodlari ham o‘z hissasini qo‘shganlar. O‘sha yillari Raxmon Ollaberganov bir qator spektakllarga musiqa bastaladi. Urush xaqida Vatan xaqidagi qo‘shiqlari, ayniqsa Abdusharif Otajonov yaratgan “Oshiq G‘arib va Shohsanam” musiqali dramasi butun Respublikamizga tanildi. Sharif Ramozonovning bir qator xor, kantata, vokalsimfonik syuitasi va qo‘shiqlari xozirgacha o‘z mavqeni yo‘qotmadi. O‘zbek bastakorlari ashula va kuylar yaratish bilan bir qatorda ular kompozitorlik musiqa janrlari musiqali dramalar, syuita, opera va baletlar yaratishda ham kompozitorlar bilan hamkorlik qilganlar. Misol uchun O‘zbekiston Xalq artisti To‘xtasin Jalilov yigirmadan ziyod qo‘shiq ijod etgan hamda bir qator sahna asarlari va musiqali dramalarga kuy bastalagan “Gulsara”, “Toxir va Zuxra”, “Nurxon”, “Ravshan va Zulxumor”, “Alpomish” kabi sahna asarlari shular jumlasidandur. O‘zbek musiqasida kompozitorlik uslublari haqida gapirar ekanmiz kompozitor so‘zining lug‘aviy ma‘nosiga e‘tiboringizni qaratsak. Kompozitor (lotincha “kompozitor” - ijodkor) musiqa asarni yaratuvchi shaxsdir. Kompozitorlik asosan Ovro‘po san‘atida shakllangan bo‘lib, kompozitorlar ijodi ko‘pincha opera, simfoniya, oratoriya, balet, sonata, kino musiqasi kabi ko‘p ovozli garmonik musiqa turlarini o‘z ichiga qamrab oladi. Bunday musiqalar yaratuvchi ijodkorlar, odatda, konservatoriyada kompozitorlik fakultetida maxsus ta‘lim olgan bo‘ladi va uni “kompozitor” deb nomlashadi. Kompozitorlar ma‘lum bir mavzuni badiiy tasvirlaganidek, Xalq ijodiyoti, ya‘ni folkloridan foydalanib, yoki shu folklor materialini o‘zgartmagani holda, uni boyitib, badiiylashtirib beradi. O‘zbek kompozitorlarining ijodi Xalq ijodiyoti bilan chambarchas bog‘langan. U g‘oyaviy va badiiy jihatdan yuksak saviyadagi musiqa asarlari yaratuvchi ijodkordir. Respublikamiz maxalliy professional kompozitorlari 1940-yillardan boshlab yirik musiqa asarlari yarata boshladilar. Kompozitorlarning simfoniya, opera va boshqa asarlari nota yozuvlari orqali klavir yoki partituralarda o‘z aksini topadi.

Foydanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Ogahiy nomidagi Xorazm viloyat musiqali drama va komediya teatrining arxiv so‘rovnoma-hujjatlari. 1987-1988 yillar.
2. A.Otajonovning farzandlari, shogirdlari bilan o‘tkazilgan shaxsiy suhbatlar, ularning xotiralari.
3. “Xorazm xaqiqati” gazetasida 1960-1980y. chop etilgan teatr, musiqa san‘atiga oid maqolalar.

TARBIYANING JAMIYATDAGAI O‘RNI VA PEDAGOGIK AHAMIYATI

Xakimova Marxabo O‘raqovna

O‘zbekiston – Finlandiya Pedagogika instituti
Maktabgacha ta’lim fakulteti Maktabgacha ta’lim
pedagogikasi va psixologiyasi kafedrasida assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiya jarayoni o‘qituvchi va o‘quvchi (tarbiyachi va tarbiyalanuvchi)lar o‘rtasida tashkil etiluvchi hamda aniq maqsadga yo‘naltirilgan hamkorlik jarayoni haqida gap boradi.

Kalit so‘zlar: yetuk, barkaol shax, talaba, tarbiya, komil inson, yosh avlod, ijtimoiy, xulq-atvor, ota-ona, dunyoqarash, tarbiya.

Jamiyat rivojlangani sari yetuk, barkaol shaxni tarbiyalab yetishtirish ehtiyoji ham ortib boradi. Shu sababli ta’lim va tarbiya jarayoni ijtimoiy hayotning ajralmas qismi deb qaraladi. Har bir ijtimoiy tizimda insonning ma’naviy yuksalishini ta’minlovchi ta’lim-tarbiya, ma’naviyat va ma’rifat kabi tushunchalar mavjud bo‘lib, jamiyat taraqqiyoti bilan bog‘liq holda atroflicha o‘rganishni tavozo etadi. Tarbiya-ijtimoiy xodisa. U kishilik jamiyati paydo bo‘lgan davrdan beri mavjud.

Eramizdan avvalgi birinchi ming yillik o‘rtalarida, ya’ni ibtidoiy jamoa tuzumi davrida odamlar insonning kamoloti to‘g‘risidagi g‘oyalarini juda ko‘p rivoyatlardan foydalanib baxshilik yo‘li orqali avlodlardan avlodlarga yetkazganlar. Kelajak bugundan boshlanadi – deydi dono xalqimiz. Yosh avlodni kelgusi hayoti uni inson qilib ko‘rsatuvchi ruhiy va ma’naviy jarayonning qay maqsadga yo‘naltirib, kelib chiqadigan muhim vazifalarni bajarishga bog‘liq. Bu esa shaxslarning tarbiyasiga bog‘liq.

Tarbiya – muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida shaxsni har tomonlama o‘stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni. Boshqacharoq talqin etilganda, tarbiya yosh avlodni muayyan maqsad yo‘lida har tomonlama voyaga yetkazish, unda ijtimoiy ong va xulq-atvorni tarkib toptirishga yo‘naltirilgan faoliyat jarayonidir.

Shuningdek, tarbiya mazmunini Qur’oni Karim oyatlari, Muhammad payg‘ambarimiz (a.s.) Hadislari, milliy va madaniy qadriyatlar, xalq pedagogikasi, mutafakkir va olimlarning tarbiyaga oid asarlari kabilar tashkil etadi.

Turli zamon va makonda ijtimoiy tarbiya mohiyati turlicha bo‘lib, uning mazmuni ijtimoiy maqsadlardan kelib chiqib asoslangan. Tarbiya g‘oyasi turlicha ifodalangan bo‘lsada, ammo yo‘naltiruvchanlik xususiyati hamda obyektiga ko‘ra yakdillikni ifoda etadi.

Tarbiya xususida taniqli o‘zbek pedagogi Abdulla Avloniy “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida shunday deydi: «Al-hosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot, yo mamot, yo najot - yo falokat, yo saodat – yo falokat masalasidir»¹. Ushbu fikrlardan anglaniladiki, shaxs tarbiyasi xussiy ish emas, balki ijtimoiy, milliy ishdir. Zero, har bir xalqning taraqqiy etishi, davlatlarning qudratli bo‘lishi avlodlar tarbiyasiga ko‘p jihatdan bog‘liq.

Tarbiya - shaxsni maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun uyushtirilgan pedagogik jarayon bo‘lib, tarbiyalanuvchining shaxsiga muntazam va tizimli ta’sir etish imkonini beradi.

Tarbiya jarayoni o‘qituvchi va o‘quvchi (tarbiyachi va tarbiyalanuvchi)lar o‘rtasida tashkil etiluvchi hamda aniq maqsadga yo‘naltirilgan hamkorlik jarayonidir. Tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchining ongi shakllana boradi, his-tuyg‘ulari rivojlanadi, ijtimoiy hayot uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy aloqalarni tashkil etishga xizmat qiladigan xulqiy odatlar hosil bo‘ladi.

Tarbiya jarayonida o‘quvchilarning hayoti va faoliyatini pedagogik jihatdan to‘g‘ri uyushtirish g‘oyat muhimdir. Faoliyat jarayonida o‘quvchi tashqaridan kelayotgan tarbiyaviy ta’sirlarga nisbatan ma’lum munosabatda bo‘ladi. Bu munosabat shaxsning ichki ehtiyoj va xohishlarini ifodalaydi. Psixolog va pedagoglarning tadqiqotlari shaxsga tashqi omillarning (xoh salbiy, xoh ijobiy) ta’siri o‘quvchining ularga munosabatiga bog‘liqligini ko‘rsatadi. O‘quvchi faoliyatini uyushtirishgina emas, balki tarbiyalanuvchining bu faoliyatga nisbatan turli kechinmalarni qanday anglashi, baholashi, his qilishi, ulardan o‘zi uchun nimalarni olayotganligini bilishi zarur. Zero, tarbiya ijtimoiy munosabatlarning murakkablashib borishi asosida kechadi.

1 Avloniy, Abdulla. Turkiyguliston yoxud axloq. – Toshkent, O‘qituvchi, 1992.

Tarbiya jarayonida talabning ongigina emas, balki his-tuyg'ularini ham o'stirib borish, unda jamiyatning shaxsga qo'yadigan axloqiy talablariga muvofiq keladigan xulqiy malaka va odatlarini hosil qilish lozim. Bunga erishish uchun o'quvchining ongi, hissiyoti va irodasiga ta'sir etib boriladi. Agar bularning birortasi e'tibordan chetda qolsa, maqsadga erishish qiyinlashadi. Tarbiya jarayoniga o'qituvchi rahbarlik qiladi. U o'quvchilar faoliyatini belgilaydi, ularning ijtimoiy jarayonda ishtirok etishlari uchun shart-sharoit yaratadi.

Ijtimoiy jarayonda faol ishtirok etish orqali o'quvchilarning mustaqilligi, ijodiy tashabbuskorligi ortib boradi. Faoliyat o'quvchilar jamoasi manfaati va istagi asosida uyushtirilsa, bu jarayonda o'quvchining tengdoshlari va o'zini o'zi anglash jarayoni yuzaga keladi. Talaba o'z xulqi, xatti-harakati uchun jamoa oldida javobgarlikni sezishga erishgach, ijrochi emas, balki umumiy ishning faol qatnashchisi bo'lib qoladi.

Tarbiyani samarali yo'lga qo'yish uchun uning harakatlantiruvchi kuchi, tarbiya jarayonining manbaini yaxshi bilish va hisobga olish muhimdir. Bu tarbiya jarayonidagi ichki va tashqi qarama-qarshiliklardan iborat.

Tarbiyada o'quvchilarning tarbiyalanganlik darajasini ham hisobga olish kerak bo'ladi. Bu jihat unutilsa, muayyan qarama-qarshiliklar vujudga keladi.

Faoliyat jarayonida hosil bo'lgan malaka va odatlar axloq me'yorlariga rioya qilishni yengillashtiradi.

Bu borada, millatimizning ma'naviy qadriyatlari haqida gap ketganda uzoq asrlar qa'rida yuzaga kelgan, vatanparvarlik, do'stlik, tinchliksevarlik, mehmondo'stlik, mehnatsevarlik, muruvvat, andisha, or-nomus, halollik, mehr-oqibat, birodarlik va ahil qo'shnichilik munosabatlari kabi ezgu insoniy fazilatlarni alohida aytib o'tish lozim. Bularni barchasi bilan hayot davomida duch kelamiz va shular orqali kamol topamiz.

Har tomonlama yetuk shaxsni tarbiyalash unga izchil ravishda aqliy, g'oyaviy-siyosiy, axloqiy, mehnat, estetik, jismoniy, ekologik, iqtisodiy hamda huquqiy tarbiya berish, o'quvchilarning ongi, xulq-atvori va faoliyatining birligi, shuningdek, tarbiya jarayonini tashkil etishning yakka, guruhli va ommaviy shakllarini qo'shib olib borilishini ta'minlaydigan pedagogik tizimlarni vujudga keltirish va bu tizim g'oyalariga amal qilishni talab etadi.

Ijtimoiy tarbiya jarayoni shaxsning ijtimoiy fazilatlarini shakllantirish, uning atrof-tevarak, jamiyat, odamlar hamda o'ziga nisbatan munosabatlari doirasini vujudga keltirish va uni kengaytirishga qaratilgan. Shaxs ishtirok etadigan ijtimoiy munosabatlar tizimi qanchalik keng, xilma-xil va chuqur bo'lsa, uning ma'naviy dunyosi shunchalik boy bo'ladi.

O'z tabiatiga ko'ra tarbiya jarayoni ko'p omilli xarakterga ega. Ya'ni, o'quvchi shaxsining qaror topishi oila, ta'lim muassasasi, jamoatchilik, ijtimoiy muhit, shuningdek, vaziyatlar xilma-xilligi, bevosita va bilvosita ta'sirlar ostida ro'y beradi.

Tarbiya jarayonining natijalari odatda bir xil xarakterda bo'lmaydi. Bu narsa o'quvchilarning psixologik (individual, tipologik), fiziologik va jismoniy xususiyatlari, ularning hayotiy va ma'naviy tajribasi, shaxsiy pozitsiyasiga bog'liq.

Tarbiya jarayoni, odatda, o'zini-o'zi tarbiyalash, o'zini-o'zi qayta tarbiyalash, o'quvchiningsh atrof-muhitdagi u yoki bu hodisalar bilan salbiy aloqasi natijasida vujudga keladigan munosabatlar va ularning xususiyatlarini bartaraf etish bilan olib boriladi.

O'zini o'zi tarbiyalash shaxsni o'zida ijtimoiy qadrga ega bo'lgan fazilatlarni hosil qilish va takomillashtirishga hamda salbiy xislatlarni bartaraf etishga qaratilgan ichki faoliyat sifatida ta'riflanadi.

O'zini-o'zi qayta tarbiyalash shaxsning o'zidagi salbiy odatlar, xarakteridagi zararli sifatlarini yo'qotish, ularni bartaraf etishga qaratilgan ichki faoliyati jarayonidir. O'quvchi xulqidagi «og'ish»lar oiladagi nosog'lom muhit, ota-onaning tarbiyada yo'l qo'ygan xatolari, o'qituvchi faoliyatidagi kamchiliklar asosida vujudga keladi. Qayta tarbiyalash jarayonida salbiy xulqni hosil qilgan sabab, sharoit o'zgartiriladi, qayta tarbiyalashda kasb-hunar kollej va shaxsning shaxsiy ta'sirini oila, shu jumladan, ota-ona ham ma'qullashi lozim.

Demak, qayta tarbiyalash o'quvchining o'zigagina emas, balki uning ota-onasiga ham qaratilishi lozim.

Ijtimoiy tarbiyaning asosiy vazifalari. Ijtimoiy tarbiyani tashkil etish jarayonida bir qator vazifalar hal etiladi. Ushbu vazifalar ijtimoiy tarbiya maqsadidan kelib chiqib belgilanadi. Mustaqil O'zbekiston Respublikasida ayni vaqtda yosh avlodni tarbiyalab voyaga yetkazish jarayonida quyidagi vazifalarni hal etish muhim ahamiyat kasb etmoqda:

- a) yoshlarni ijtimoiy hayotga tayyorlash, ularda keng dunyoqarashni tarkib toptirish, o‘z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, reja va amal birligi hissini uyg‘otish;
- b) o‘quvchilarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar mohiyatidan ogoh etish, chuqur bilim va tafakkurga ega yoshlarni tarbiyalash, ularning ongini boyitish;
- v) umuminsoniy axloq me‘yorlari (odamiylik, kamtarlik, o‘zaro yordam, mehr-muhabbat, muruvvat, alodatni yoqlash, insonparvarlik, axloqsizlikka nisbatan nafrat va hokazolar)ning mohiyatini anglash, o‘quvchilarda muomala odobi, yuksak madaniyatni qaror toptirishga erishish;
- g) o‘quvchilarda huquqiy va axloqiy me‘yorlarga hurmat ruhida yondashish hissi va fuqarolik tuyg‘usi, ijtimoiy burchga mas’ullikni qaror toptirish;
- d) tabiatni muhofaza qilish, ekologik muvozanatni yuzaga keltirish borasidagi mas’uliyatni tarkib toptirish;
- j) vatanparvarlik va baynalminallik tuyg‘usini shakllantirish, o‘zga millat va xalqlarni hurmat qilish, ularning huquq va burchlarini kamsitmaslik tuyg‘usini qaror toptirish;
- z) mustaqil davlat – O‘zbekiston Respublikasining ichki va tashqi siyosatiga to‘g‘ri va xolisona baho berishga o‘rganish;
- i) insonni oliy qadriyat sifatida qadrlash, uning sha‘ni, or-nomusi, qadr-qimmatini, huquq va burchlarini hurmat qilishga o‘rgatish va boshqalar.
- O‘zbekiston Respublikasida olib borilayotgan ijtimoiy tarbiyaning umumiy vazifalari ana shulardan iborat.
- Shu bilan birga ijtimoiy tarbiya yo‘nalishlari – axloqiy, aqliy, jismoniy, ekologik, iqtisodiy, huquqiy va siyosiy tarbiyaning xususiy maqsadidan kelib chiqqan holda bir qator vazifalar amalga oshiriladi.

Adabiyotlar

1. Aleks Muur. Ta’lim berish va ta’lim olish: pedagogika, ta’lim dasturi va tarbiya. Ikkinchi nashr. - Rutledj. 2012. 202-bet.
2. Azizxulayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. –T.: 2020y. 183 bet.
3. Maylonova R.A. va boshqalar. Umumiy pedagogika.- T.: 2010 y. “Fan va texnologiya” nashriyoti.
4. Maxmudova M.M. Oila tarbiyasi asoslari. O‘quv qo‘llanma. – Samarqand, 2021. - 183 bet.
5. Pedagogika. Toxtaxodjaeva M. umumiy tahriri ostida. –T.: O‘zbekiston Faylasuflari milliy jamiyati. 2010 y.

ЎҚИТУВЧИНИНГ КАСБИЙ ФАОЛИЯТИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН СТРЕССЛИ КЕЧИНМАЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Раимова Умида Баҳодир қизи

Қарши давлат университети Психология

мутахассислиги 2-курс магистранти

Тел: +998978020232

Аннотация: Ушбу мақолада ўқитувчиларнинг касбий фаолиятида юзага келадиган стрессли муаммоли вазиятларда уларнинг ижтимоий-психологик хусусиятлари талқин қилинган. Бундан ташқари ушбу стрессли кечинмаларнинг ижтимоий-психологик омиллари билан бир қаторда касбий стресс профилактикаси доирасида педагог-ўқитувчиларимиз учун тавсиялар ҳам келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: Ахборот глобаллашуви, касбий стресс, ижтимоий детерминантлар, экологик, трансакт ва регулятив ёндашувлар, когнитив тўйиниш, аутоген ва релаксацион машқлар, конструктив позиция.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 4947-сонли Фармони билан қабул қилинган “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича **“Ҳаракатлар стратегияси”** да таълим сифатини тубдан ошириш, бўйича муҳим вазифалар белгилаб берилган. Мазкур вазифаларни амалга ошириш жараёнида барча йўналишдаги фанлар бўйича давлат таълим стандартларини, ўқув дастур ва режаларни янгилаш, ўқитишни сифат ва мазмун жиҳатдан янада такомиллаштириш зарурдир. Ушбу муносабат билан Вазирлар Маҳкамаси томонидан 2017 йил 6 апрелда **“Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимининг давлат таълим стандартлари”** тасдиқланди.

Шахснинг барча фаолият турлари каби таълим жараёни ҳам ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, у кишининг билиш жараёнлари, индивидуал хусусиятларига алоҳида талаблар кўяди. Мазкур фаолиятга муносабат шаклида у ёки бу психик ҳолатлар пайдо бўлади. Таълим жараёнида вужудга келадиган психик ҳолатлар доимо бир хил сифат ва давомийликка эга бўлавермайди. Ижобий кечинмалар фаолият самарадорлигига таъсир этиб, уни янада кизиқарли бўлишини таъминласа, салбий ҳис-туйғулар таълим жараёни самарадорлигини тушуриб юбориши ҳам мумкин. Бир неча объектив, субъектив сабаблар таълим жараёнида ўзига хос стрессларни вужудга келишига туртки бўлиб ҳисобланади. Таълим фаолиятида пайдо бўладиган стрессларни бартараф этиш таълим самарадорлигини оширишнинг энг муҳим омилларидан биридир.

Ўқитувчининг касбий фаолияти ундан юқори ақлий салоҳиятни, юксак маънавиятни талаб этар экан, албатта бу салоҳиятни юксалтириш учун етарлича ижодий вақт бўлишини тақозо этади. Ҳозирги ахборот глобаллашуви жараёнида жамият ҳаётида юз бераётган ўзгаришлар педагогларимизда **“ижодий вақт танқислиги”** муаммосини келтириб чиқармоқда. Натижада, бу ҳолат педагогик фаолият билан боғлиқ эмоционал, ақлий зўриқишларнинг кучайишига сабаб бўлмоқда. Шахс ҳаётида психологик зўриқишларнинг энг кўп учрайдиган турларидан бири – бу стрессдир.[1]

Ҳозирги жамиятимизда педагогнинг мустақил равишда билимларни эгаллаб, ўз малакасини ошириб бориши - бир томондан ўқитувчилик фаолиятининг борган сари нақадар муваффақиятли бораётганлигини кўрсатса, иккинчи томондан муҳим вазифа эканлигидан далолат беради - чунки, бу кечиктириб бўлмас жараён шахсни интеллектуал қашшоқликдан қутқариб қолади.

Психологик нуқтаи-назардан педагог доимий равишда ўз билимларини ошириш билан шуғулланиши зарурдир. Чунки ўқитувчилик меҳнатининг асосий хусусияти ҳам шудир. Педагог ҳар доим одамлар орасида бўларкан, у биринчидан, одамларни кўпдан бери кизиқтириб келаётган ҳақиқатни ўз қарашлари бўйича тўғри тушунтириб бериши лозим. Албатта, педагогдаги бу тариха қарашлар кўп йиллар давомидаги меҳнат ва ҳаёт фаолияти жараёнида шаклланади; иккинчидан, педагогнинг ўзи ахборотлар олиш учун ўқувчиларга нисбатан чекланган вақт имкониятига эга; учинчидан, у ўта тор доирадаги тенгқурлари билангина мулоқотда бўлиш имкониятига эга бўлиб, кўпинча ўз касбига хос кизиқишлар билангина чекланиб қолади.

Педагогга жамият томонидан қўйиладиган талаблар, турли хилда ижтимоий кутишлар, педагогнинг индивидуаллиги, унинг шу тариқа талабларга жавоб беришга субъектив тайёрлиги муайян ўқитувчининг педагогик фаолиятга нақадар тайёрлигидан далолат беради.

Педагог ўз касбидан ва ҳаётдан доимо мамнунлигини дилдан ҳис қилиб, бу ҳолатни атрофдагиларга, жумладан ўқувчиларига, ҳамкасбларига, оила-аъзоларига ҳам намоён қилиши зарур. Доимо оптимистик кайфиятда бўлиш, биринчидан таълим самарадорлигига таъсир қилади; иккинчидан ўқувчиларда педагогик касбга қизиқиш уйғонади. Ўқувчиларда келажакда мен ўқитувчи бўлсам, устозимга ўхшаб, ҳаётда ўз ўрнимни топаман, ҳаётдан мамнун яшайман, деган фикр шаклланади. Шундай қилиб, ўз ҳаётидан ва касбидан мамнун ўқитувчиларимизда стрессга барқарорлик шаклланади, кучли зўриқиш ҳолати бўлмиш стресс уларни четлаб ўтади.[2]

Юқоридаги илмий таҳлилларга асосланиб, касбий стресс профилактикаси мақсадида педагогларимиз кун давомида қуйидаги тавсияларга амал қилишлари зарур:

Ўқитувчилар учун:

- * Ўқитувчилар ўз устиларида ишлаб, касбий компетентлик даражаларини ошириб боришлари ва кун тартибига риоя қилиш;
- * кун давомида бир маротаба аутоген ва релаксацион машқлардан фойдаланиш;
- * бир кунлик ақлий меҳнатдан сўнг албатта жисмоний машқлар билан организмдаги чарчоқ ҳиссидан халос бўлиш;
- * шахслараро муносабатларда конструктив позицияда бўлишга интилиш;
- * оиланинг релаксацион ва фелицитологик вазифаларидан унумли фойдаланиб, албатта кун охирида кулгу терапиясини бажариш.

Педагогик жамоа раҳбарлари учун:

- * педагогик жамоада инсон ресурсларини муҳофаза қилиш мақсадида меҳнатни тўғри (яъни, иш вақти ва дам олиш вақтига тўлиқ амал қилиш) ташкил этиш;
- * меҳнат субъекти бўлмиш педагогларнинг психоэмоционал саломатлигини таъминлаш учун таълимда психологик хизматни кучайтириш мақсадида руҳиятни соғломлаштириш доирасида чуқурлаштирилган тадбирларни олиб бориш;
- * педагогик иш стажи ва ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ҳодимларга иш тақсимлаш;
- * Ўқитувчиларнинг фаолиятини маънавий ва моддий рағбатлантириш;
- * жамоадаги ижтимоий психологик иқлимни яхшилаш ва педагогларда саноген тафаккурни шакллантиришга қаратилган психологик тренингларни мунтазам равишда ташкил қилиш;
- * вақтни тўғри ташкил эта олмаслик ҳам стрессоген омил эканлигини ҳисобга олиб, педагогларда вақтни тўғри ташкил этиш ва ундан фойдаланиш самарадорлигини ошириш учун “Time management” мавзусидаги тренинглар дастурларини ишлаб чиқиш ва махсус ўқув курсларини ташкиллаштириш тавсия этилади.

Жумладан, психология фанлари номзоди, доцент Э.З.Усманова ўз илмий изланишларида шахслараро муносабатлардаги низоли вазиятларда эмоционал ўз-ўзини бошқариш масаласи ва бу ҳолатларни когнитив мотивация билан боғлиқлиги масалалари таҳлил қилинган [3]. Қолаверса, Э.З.Усманова томонидан қатор илмий мақола ва изланишларида стресс, педагогик фаолият, эмоционал сўниш муаммоси ҳам кенг таҳлил қилинган. Жумладан, муаллиф стресс психодиагностикаси, оилавий муносабатларда стресс ва уни психопрофилактикаси, инсон саломатлиги ва стрессга оид муаммони таҳлил қилиб, психологияда стресс факторларнинг таъсир даражасини ва шахсда стресс даражасини психодиагностика қилиш ҳозирги информация оқими кучайган даврда муҳим эканлигини алоҳида таъкидлаб ўтган. Педагог касби когнитив жараёнлар фаол бўлиши, шахслараро муносабатлар тизими кенглигининг тақозо этишини ҳисобга олсак, айнан педагогик фаолиятда стресс профилактикасини йўлга қўйиш мақсадга мувофиқдир.

Хулоса қилиб, шунини айтиш жоизки, педагогик фаолият энг мураккаб соҳалардан бири ҳисобланади. Чунки бунда ҳар бир боланинг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиб, уларга мослашиб, педагогик талаблардан четга чиқмай фаолият юритиш ҳар бир педагогда стрессларни келиб чиқишига сабаб бўлади. Стрессларга барқарорликни эса педагогнинг ўзи эгаллаган билим, кўникма ва малакаси орқали назорат қилади. Педагогнинг барча ижобий, умуминсоний ахлоқ меъёрларига мос келувчи ҳислатлари катта аҳамиятга эга.

Агар биз куйидаги ҳислатларини олиб қарайдиган бўлсак, буларнинг барчаси ҳам ўта муҳим омиллардир. Жумладан, ўқитувчининг ташқи қиёфаси унинг обрўси шаклланишига таъсир этади. Ўқитувчининг озодалиги, ихчамлиги, унинг покизалиги, саранжом - саришталиги, ўзини чиройли тутиши қадди-қомати ва юриш-туришлари ўқувчиларда жуда яхши таассурот қолдиради.

Фойдаланилган адабиётлар руйҳати:

1. Логинова А.В. Профессиональный стресс и синдром профессионального выгорания в педагогическом деятельности. М.: Молодой ученый. 2015. №11(91). С. 1408-1410.
2. Психоэмоциональный стресс / Под ред. К. В. Судакова. М.: НИИ им. П. К. Анохина РАМН, 1992 С. 54-55.
3. Усманова Э.З. Мотивационно-эмоциональная регуляция мышления в условиях межличностного взаимодействия/ Автореферат дис.к.пс.н. Москва-1986, с. 26

BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGIVA O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN FOYDALANISH

Aliboyeva Sevara Nizomiddinovna

Sirdaryo viloyati Sirdaryo shahri
40-maktab boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada maktabning boshlang‘ich sinf ona tili darslarida oquvchilarning tushuninishlari va fanning qiziqarli bo‘lishi uchun didaktik o‘yinlardan foydalanish to‘g‘risida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: didaktik o‘yinlar, texnologiya, axborot texnologiyalari.

Bizni hamisha o‘ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so‘z bilan aytganda dunyoqarashi bilan bog‘liq. Bugun zamon shiddat bilan o‘zgaryapdi. Bu o‘zgarishlarni hammadan ham ko‘proq his etedigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o‘z davrining talablari bilan uyg‘un bo‘lsin. Lekin ayni paytda o‘zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug‘ zotlarning avlodimiz, degan da’vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o‘zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan.

(Sh.Mirziyoyev)

Ta’lim sohasidagi muhim hujjatlar – “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, Vazirlar Mahkamasining ta’lim tarbiyani yanada takomillashtirishga qaratilgan Qarorlari talablariga asosan yosh avlodga jahon ta’lim standartlari darajasida ta’lim va tarbiya berish ko‘zda tutilgan. Milliy istiqloq mafkurasining asosiy g‘oyalaridan biri komil inson g‘oyasi hisoblanadi. O‘quvchilarni komil inson etib tarbiyalash har bir pedagogning vazifasidir. Komil inson asosiy g‘oyasini amalga oshirishda savod o‘rgatish davri muhim ahamiyatga ega. Ona tili va o‘qish savodxonligi o‘quv dasturlari o‘quvchilarning xususiyatlarini ularning yilma-yil aqliy, axloqiy va jismoniy jihatdan o‘zib borishini hisobga olgan holda bosqichli ketma-ketlik tamoyili asosida tuzilgan. Shunga asosan har bir mavzuning o‘quvchilar tomonidan oson o‘zlashtirib olinadigan qismi quyi sinflarda murakkabroq qismi keyingi sinflarda o‘rganiladi. Ba’zi so‘z turkumlari boshlang‘ich ta’limning hamma sinflarida o‘rganiladi. Dastlab uning asosiy belgisi-narsa-buyum nomini, belgisini, sanog‘ini va harakatini bildirishi o‘rganiladi, o‘quvchining shu olgan bilimlari asosida qanday so‘roqqa javob bo‘lishi singari qo‘shimcha belgisi ham o‘zlashtirilib olinadi. O‘quvchilar sinfdan-sinfga o‘tib ulg‘ayib borishi bilan so‘z turkumlarining o‘ziga xos belgisi ham o‘rganilib boriladi. O‘quv materialining bunday o‘rganilishi bir sinfdan egallangan bilimlarning keyingi sinflarda yana takrorlanishini taqozo etadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari aqliy va jismoniy faoliyatini tashkil qilish va rivojlantirish mazmunida didaktik o‘yinlar alohida ahamiyat kashf etadi. Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning ma’naviy va axloqiy kamolotida, ularning barkamol inson bo‘lib kamol topishida ulkan tarbiyaviy ta’sir qudratiga egadir. Didaktik o‘yinlar davomida bolalar jamoa bo‘lib ishlashga, birgalikda ijod qilishga, hamkorlikda ishlashga va mustaqil ishlashga o‘rganadilar. Bu jarayonda o‘quvchilarda intizomlilik, inoqlik va o‘z navbatda erkin fikr yurita olishlari kuzatiladi. Didaktik o‘yinlar asosan ta’lim jarayonini bolalarning yosh xususiyatlari va tayyorgarliklariga qarab samarali tashkil qilishga, ularga bilim va ma’lumot berishni yengillashtirishga, ta’limda ko‘rgazmalilikni ta’minlashga qaratilgan bo‘lib o‘quvchilarni o‘quv materiallari bilan ortiqcha band qilib qo‘ymaslik, toliqtirmaslik va zeriktirmaslik imkoniyatini yaratadi, dastur materiallarini o‘zlashtirishda qulaylik tug‘diradi. Didaktik materiallar o‘qituvchi tomonidan har bir darsga alohida tayyorlangan bo‘lib, u dars mazmunini to‘la ifodalash va o‘quvchilar dars mazmuniga yaxshi tushunib yetishlari uchun xizmat qiladi. Bullarga har turli ko‘rgazmali qurollar, turli muammoli vaziyatlarni yaratuvchi moslamalar, o‘yin va hokazolar kiradi. Didaktik materiallar ham didaktik tamoillarga mos ravishda yaratiladi. Ilg‘or pedagogik tajribali o‘qituvchi tomonida ta’lim –tarbiya berishning usul va uslublarini yaxshi o‘zlashtirib, ularga ijobiy yondoshgan holda, nisbatan samaraliroq uslub yaratish. Shuni alohida ta’kidlab o‘tish lozimki dars davomida foydalanilayotgan didaktik o‘yin darsning mavzusiga mos ravishda tanlab olinishi muhim ahamiyatga egadir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini nutqini o‘stirishda didaktik o‘yinlardan foydalanish samarali natija beradi. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘yindan muntazam ravishda foydalanish ta’limda tabiiy sharoitni

yaratadi bu esa o‘quvchilarni dars davomida erkin faoliyat olib borishlariga imkoniyat yaratadi. O‘yindan samarali va olib borilayotgan darsning mazmuniga mos holda foydalanish o‘quvchiga dars davomida berilayotgan manbaalarni mustaqil o‘zlashtirishini, ijodiy tafakkurini o‘stiradi. O‘yin o‘quvchilarni yashirin imkoniyatlari va fanga bo‘lgan qiziqishini ochib beradi. Didaktik o‘yinlar bolalar faoliyatini rivojlantiribgina qolmay, ularning fikrlarini bir joyda to‘plab, tez va aniq bayon etishga, mashg‘ulotlar jarayonida o‘zaro hamjihatlikda faol harakat qilishga undaydi.

O‘quvchilarda bilim olishga, tengqurlaridan ortda qolmaslikdan ortda qolmaslik hissi kuchayadi. Dars jarayonida jo‘shqin vaziyat yuzaga keladi. Eng muhimi bolalardagi iqtidor, salohiyat, maqsadga intiluvchanlik yuzaga chiqadi va mukammallashib boradi. Yosh avlodga ta‘lim tarbiya asoslarini puxta o‘rganish ularda keng dunyoqarash hamda tafakkur ko‘lamini hosil qilish, ma‘naviy axloqiy sifatlarini shakllantirish borasidagi ta‘limiy – tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etishga bog‘liqdir. Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarini mavzu harakteriga qarab xilma – xil, qiziqarli va fikrlashga da‘vat etish o‘quvchilardan mustaqil ijodiy mushohada yuritish o‘z fikrini aniq, ravon, ixcham holda o‘zgalarga yetkaza bilish ko‘nikma va malakalarini shakllantirishda yordam beradi. Boshlang‘ich sinflarda Grammatik mavzu va o‘quv faoliyati bilan bog‘liq turli ta‘limiy o‘yinlar o‘quvchilarning bilish faoliyatini oshiradi, aqliy charchoqlikni oldini oladi. Shuningdek olingan bilimlarni mustahkamlash va nazorat qilishda samarali vositalardan sanaladi. Ayniqsa ona tili darslarida olib boriladigan ta‘limiy o‘yinlarning ahamiyati nihoyatda katta bo‘lib, ular mazmuniga ko‘ra bir necha turlarga bo‘linadi. Grammatik topshiriqlar o‘quvchilarning darsda faolligini oshirish bialn birga bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini yengillashtirish va mustahkamlash, nutq o‘stirishga yo‘naltirilgan har bir mashg‘ulotni qiziqarli tashkil etishga xizmat qiladi. Didaktik o‘yinlar bolalar faoliyatini rivojlantiribgina qolmay, ularning fikrlarini bir joyda to‘plab, tez va aniq bayon etishga, mashg‘ulotlar jarayonida o‘zaro hamjihatlikda faol harakat qilishga undaydi. O‘quvchilarda bilim olishga, tengqurlaridan ortda qolmaslik hissi kuchayadi. Dars jarayonida jo‘shqin vaziyat yuzaga keladi. Eng muhimi bolalardagi iqtidor, salohiyat, maqsadga intiluvchanlik yuzaga chiqadi va mukammallashib boradi. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bugungi dunyo miqyosida axborot kommunikatsiya tizimining yuksak darajada rivoj topib borayotganligi va bu boshqa sohalar qatorida ta‘lim jarayoniga ham kirib kelib, uni yanada sifatli tashkil etishga o‘z ta‘sirini ko‘rsatayotganligi ehtiyojidan kelib chiqib, shuni aytish mumkinki, boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisi texnika va texnologiyani chuqur bilishi, tahlil qila olishi va yangilik yaratilish darajasida bilimli va mahoratli bo‘lishi juda muhim. Dars jarayonida axborot kommunikatsion texnologiyalardan samarali foydalanishni bilishi lozim. Buning uchun darsni tashkil etish jarayonida barcha o‘quvchilarga tushunarli, oson, qiziq bo‘lgan usullarnitanlashi va qo‘llay olishi, ko‘rgazmali qurollardan foydalanishi, yangi ishlab chiqarilayotgan texnik vositalarni tadbiq qilishi, ta‘lim oluvchilarni ijodiy, mustaqil ishlashga undashi, pedagogik texnologoyalardan to‘g‘ri va unumli foydalanishi maqsadga muvofiqdir.

O‘quv-tarbiya jarayonlarini tashkil etishda ham an‘anaviy usullardan farqli o‘laroq, yangicha pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirish va ta‘lim jarayonida qo‘llash zamon talabidir. Dars jarayonida yangicha muhitni shakllantirish, zamonaviy ko‘rgazmalardan, interfaol metodlardan foydalanib mazmunli olib borish zarur. Pedagogik texnologiyalardan foydalanishda ta‘limning mazmunini belgilash, ta‘lim-tarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o‘quvchilarning bilimlarni keng egallashi va ma‘naviy fazilatlarini o‘zlashtirishga yunaltirilgan topshiriqlar tizimini ishlab chiqish, ta‘limning natijasi va o‘zlashtirish darajasini aniqlash ularni ob‘ektiv baholash uchun test vazifalarini tayyorlash kabilar tashkil qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan o‘qish darslari jarayonida erkin va mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadi. Mustaqil fikrlash qobiliyatining shakllanishi natijasida, o‘quvchilar atrof olamdagi, jamiyatdagi qonunlarni, shuningdek, asardagi ijobiy va salbiy qahramonlar orqali ular insoniy fazilatlarini anglash, bilimlarni chuqur o‘rganish, keng fikrlash, tegishli qarorlar qabul qilish ko‘nikmalari shakllanadi.

Foydalanilgan axborotlar ro‘yxati:

1. “Boshlang‘ich ta‘lim konsepsiyasi”. Toshkent 2015
2. Boshlang‘ich ta‘lim sifatini oshirishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini qo‘llash. Toshkent 2014
3. R. Ishmuhamedov, M. Yuldashev. Ta‘lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. - Toshkent - 2013
4. Internet ma‘lumotlari.

ULÍWMA BILIM BERIW MEKTEPLERINDE KELESHEK ÀWLADTIŃ RAWAJLANIWINDA “SCRATCH PROGRAMMALASTÍRÍW ORTALÍGÍ”NDA OQÍTÍWDI ÚYRETIW

Bazarbaeva Zamira Djumabaevna

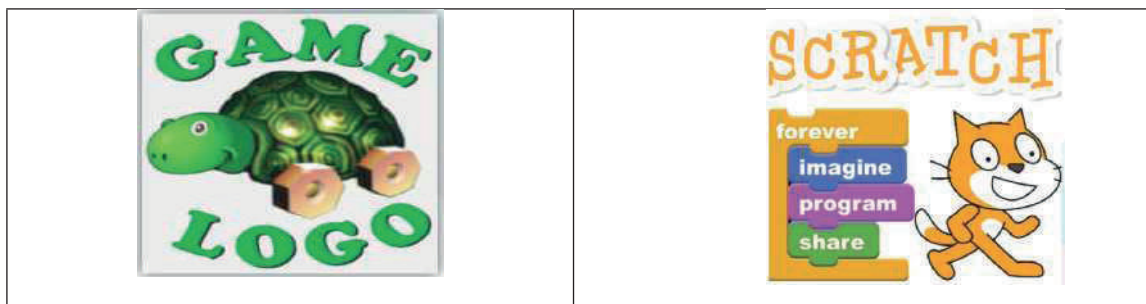
Nókis olimpiya hám paralimpiya sport túrlerine tayarlaw orayı “Informatika hám axborot texnologiya” pání oqitiwshisi
Nókis qalasi: Telefon: _90-723-78-25

Annotaciya: Maqalada mekteplerde “Informatika hám axborot texnologiya” pání sabaqlarında “SCRATCH PROGRAMMALASTÍRÍW ORTALÍGÍ” temasın úyretiw máseleleri, sabaq barısında aldınıgı pedagogikalıq texnologiyalardı qollanıw haqqında metodikalıq usınıslar berilgen.

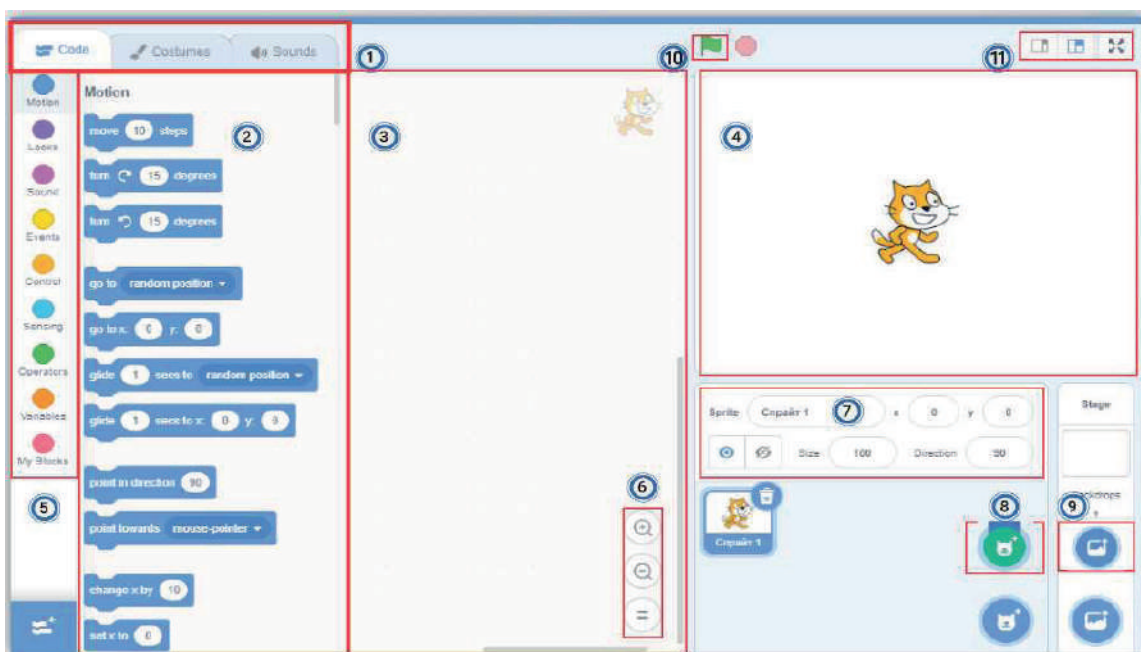
Tayanış sózler: «Informatika hám informaciyalıq texnologiyaları» pánin oqıtıwdıń zamanagóy forma, usıl hám texnologiyaların qollanıw; Scratch programması imkaniyatları, Scratch programmasın iske túsiriw, Scratch interfeysi ortalıgı menen tanısıw, sabaq túrleri, muğallimniń túsindiriw usılları, interaktiv metodlar.

KELESHEK ÀWLADTIŃ RAWAJLANIWINDA “SCRATCH PROGRAMMALASTÍRÍW ORTALÍGÍ”

«Informatika hám informaciyalıq texnologiyalar» pánin oqıtıwdıń zamanagóy forma, usıl hám texnologiyaların qollanıw, oqıwshılar aralıqtan turip jańa bilimlerde iyelewi, turaqlı túrde óz ústinde islewi ushın sistema jaratıw hám onı jolğa qoyıwda, bilim beriw procesinde tayanış bilim, kónlikpe, qánige hám kompetenciyalar (qánigelik bilim)n turaqlı baqlap turıw, oqıwshılar, qábitine qarap kásiplik baǵdarlaw jumısların alıp barıw jolğa qoyılmaqta. Mámleketimiz tárepinen barlıq pánler qátarı «Informatika hám informaciyalıq texnologiyalar» pánine úlken itibar berilip, onıń rawajlanıwına jaǵday jaratıw maqsetinde hámmeńizge belgili global ózgerisler dáwiri baslandı. Jurtbashımız da húkimetimizdiń keleshekti kóre biliwi, sanlı sistemaǵa ótiw siyasatın keń kólemde alıp barıwı hám de jańa áwlad sabaqlıqların jaratıw boyınsha baslanǵan is-háreketleri nátiyjesinde mashqalalar tez saplastırılmaqta. Jańa áwlad sabaqlıqları tap usınday sharayatlarda oqıwshılar óz betinshe bilim alıw, muğallimlerde kompleks metodikalıq járdem beriw ushın jaratıldı hám jaratılmaqta. Lekin zamanagóy sanlı texnologiyadan aqılǵa muwapıq paydalanıw tek muğallim emes, al oqıwshılar ushın da qolaylıqlar jaratıwı menen birge qımbatlı waqıyaların tejewge járdem beredi. Sonıń menen bir qatarda hâzirgi waqıtta aldınıgıǵa qaraǵanda oqıwshılardıń bilim úyreniwinde ádewir ózgerisler júz bermekte. Solay etip hâzirgi jas óspirimler keleshekti jaqsı hám jarqın etip kóz aldına keltiriwi hám onı ámelge asıra aliwi múmkin. Jas óspirimlerdiń keleshekte jetik aqıllı ilimli bilimli bolıwı biz ata-ana hám ustazlardıń qolında. Hâzirgi waqıttaǵı kompyuter texnologiyasınıń raqajlanıw dáwirinde oqıwshılar dâslep bala gezindegey súwretlerdi óz qollari menen kompyuterde saliwi hám olarǵa islew beriwdi úyreniwde texnologiyaǵa tereń kirgizilgenligi maqsetke muwapıq bolmaqta. Mâselen “Informatika” sabaǵında oqıwshılardıń kompyuterde “Paint” baǵdarlaması arqalı súwret saliwi olardıń qızıǵıwshılıǵın arttırǵan bolsa, keyingi waqıtlari sabaqlıqlarımızǵa oqıwshılardıń balalıq dáwirinen qızıǵıp kôretuǵın “Multiplikaciyalıq filmler” (multfilm) in ózleri jarata biliwi ushın islep shıǵılǵan programmalar sabaqlıqlarǵa qoyılmaqta. Bul programma “SCRATCH PROGRAMMALASTÍRÍW ORTALÍGÍ” bolip onda ózleri óz qollari menen qâlegen multik qaharmanların jaratıw hám olardı júrgiziw imkaniyatına iye bola aladı. Scratch(скреч, skrech) programmalastırıw tili ápiwayı hám túsiniqli bolǵanlıǵı sebepli, onda oqıwshılar, bálki, baqsha jasındaǵı balalar da óz joybarların ámelge asırıwǵa boladı. Scratch programması Massachusetts universiteti professorı Metchel Reznik hám Alan Key basshılıǵında jaratılǵan bolıp, hâzirgi kúnde bilimlendiriwge baǵdarlanǵan grafikalıq interfeysli programmalastırıw ortalıgı sıpatında úyreniledi. Scratchprogrammalastırıw ortalıǵında da LEGO konstruktorı sıyaqlı programmanıń kodi reńli bloklardan payda etiledi (jıynaladı). Konstruktor

körinistegi bunday bloklardıń ápiwayılıǵı programmala stırawdı qızıqlı oyın kórinisinde úyreniw imkannı beredi.

Kompyuterler ushın programmalar arnawlı programmalaştırıw tillerinde jazıladı. Scratch programmalaştırıw tili mine usınday tillerdiń qatarına kiredi. Scratchinglishe sóz bolıp, sıziq, ǵıshırlaw, pero, alaǵula, baslaw sıyaqlı birneshe mánini ańlatadı. **Scratch** ing sózi dijeylar ámelde qollanatuǵın birneshe muzıkalı shıǵarmalardı birlestiriw procesi mánisinen kelip shıqqan. Scratch programması multimediyalı, grafikalıq hám dawıslı úskenerler paneli, klaviatura, mıshka, sensor sıyaqlı qurılımlar signalların qayta islew imkaniyatına iye programma esaplanadı. Hárqanday programma sıyaqlı Scratch programması da óz interfeysine iye.

Bul jerdegi oqıwshılardıń tiykarǵı isleytuǵın waziypasi programmada bloklardı óz orınlarına aparıp qoyıw arqalı ámelge asıradı. Bul bloklardıń ati **Skript**(programma) dep atalıp ol— belgili algoritm tiykarında izbe-iz taqlanǵan reńli bloklardan ibarat. Jánede oqıwshılar hár túrli animaciyaqlıq kórinislerdi hám multiplikaciyasına dawis shıǵarıw múmkinshiligine iye bola aladı.

Biziń Nókis Olimpiya hám paralimpiya Sport túrlerine tayarlaw orayiniń oqıwshılari tiykarinan sport sheberleri bolǵanlıqtan bul pände kompyuterde ózleriniń qanıygesi boyınsha oyın túrlerin islep shıǵıwǵa júdá hám qızıǵıwshılıq penen qaraydı. Házirgi waqıttaǵı kompyuter

texnologiyasiniñ bunshelli rawajlanishi hám tez pát penen oqiwshilarimizdiñ miyine ańsat siñiwi biziñ keleshegimizdiñ dawamshilariniñ alğa ilgerilewiniñ bir kòrinisi ekenligin aytip òtsek boladi. Hátteki tek ğana mektep jasindaġi ğana emes baqsha balalariniñ miyeleriniñ rawajlaniwinda bunday programmalariniñ payda bolishi biziñ jańa texnologiyaliq àsirde jasap atirġanimizdi ayqin kòrsetip bermekte.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Informatika hám informaciyaliq texnologiyalari. Oqitwshiniñ kitabı: ulıwma orta bilim beriw mektepleriniñ 5-klasi ushın oqıw-metodikaliq qollanba / D. T. Kamaltdinova, D. M.
2. Aripov A. N. va boshqa. Axborot kommunikatsiya texnologiyalarining izohli lug'ati. «Raqamli rivojlanish tashabbusi» Dasturi, O'zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri.
3. Sayfurov D. M., Mamasaidov M. A., Turaxanov Sh. U., Matlab I. A., Alimova M. M. Masofadan o'qishni tashkil etamiz, Respublika ta'lim markazi, 2020.

“MEN”-OBRAZI VA O’ZINI –O’ZI BAHOLASH

Madrimova Saida Ikramovna

Xorazm viloyati Shovot tumani
17-son maktab amaliyotchi psixologi.
Email:saidaikromovna2@gmail.com

Ibadullayeva Guli Ibadullayevna

Xorazm viloyati Yangiariq tumani
1-son maktab amaliyotchi psixologi.
Email:gulibadullayevna8118@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Men”-obrazi haqida va o’z-o’zini baholashda yuqori baxalashning salbiy va ijobiy, past baholashning salbiy va jobiy oqibatlari haqida mulohazalar yuritiladi.

Kalit so’zi: men, shaxs, realistik

“Men” — obrazi asosida ham bir shaxsda o’z-o’ziga nisbatan baholar tizimi shakllanadiki, bu tizim ham obrazga mos tarzda har xil bo’lishi mumkin. O’z-o’ziga nisbatan baho turli sifatlar va shaxsning orttirilgan tajribasi, shu tajriba asosida yotgan yutuqlariga bog’liq holda turlicha bo’lishi mumkin. Ya’ni, ayni biror ish, yutuq yuzasidan ortib ketsa, boshqasi ta’sirida — aksincha, pastlab ketishi mumkin. Bu baho aslida shaxsga boshqalarning real munosabatlariga bog’liq bo’lsa-da, aslida u shaxs ongi tizimidagi mezonlarga, ya’ni, uning o’zi sub’ektiv tarzda shu munosabatlarni qanchalik qadrlashiga bog’liq tarzda shakllanadi. Masalan, maktabda bir fan o’qituvchisining bolaga nisbatan ijobiy munosabati, doimiy maqtovlari uning o’z-o’ziga bahosini oshirsa, boshqa bir o’qituvchining salbiy munosabati ham bu bahoni pastlatmasligi mumkin. Ya’ni, bu baho ko’proq shaxsning o’ziga bog’liq bo’lib, u sub’ektiv xarakterga egadir.

O’z-o’ziga baho nafaqat xaqiqatga yaqin (adekvat), to’g’ri bo’lishi, balki u o’ta past yoki yuqori ham bo’lishi mumkin. **O’z-o’ziga bahoning past bo’lishi** ko’pincha atrofda gilarning shaxsga nisbatan qo’yayotgan talablarining o’ta ortiqchiligi, ularni uddalay olmaslik, turli xil e’tirozlarning doimiy tarzda bildirilishi, ishda, o’qishda va muomala jarayonidagi muvaffaqiyatsizliklar oqibatida xosil bo’lishi mumkin. Bunday o’smir yoki katta odam ham, doimo tushkunlik holatiga tushib qolishi, atrofda gilaridan chetroqda yurishga harakat qilishi, o’zining kuchi va qobiliyatlariga ishonchsizlik kayfiyatida bo’lishi bilan ajralib turadi va bora-bora shaxsda qator salbiy sifatlar va hatti-xarakatlarning paydo bo’lishiga olib keladi. Xattoki, bunday xolat suitsidal harakatlar, ya’ni o’z joniga qasd qilish, real borligidan «qochishga» intilish psixologiyasini ham keltirib chiqarishi mumkin.

O’zi-o’ziga baho o’ta yuqori ham shaxs xulq-atvoriga yaxshi ta’sir ko’rsatmaydi. Chunki, u ham shaxs yutuqlari yoki undagi sifatlarning boshqalar tomonidan sun’iy tarzda bo’rttirilishi, noo’rin maqtovlar, turli qiyinchiliklarni chetlab o’tishga intilish tufayli shakllanadi. Ana shunday sharoitda paydo bo’ladigan psixologik xolat «noadekvatlik effekti» deb atalib, uning oqibatida shaxs xattoki, mag’lubiyatga uchraganda yoki o’zida nochorlik, uquvsizliklarni sezganda ham buning sababini o’zgalarda deb biladi va shunga o’zini ishontiradi ham (masalan, «xalaqit berdi-da», «falonchi bo’lmaganida» kabi bahonalar ko’payadi). Ya’ni, nimaiki bo’lmasin, aybdor o’zi emas, atrofda gilar, sharoit, taqdir aybdor. Bundaylar xaqida bora-bora odamlar «oyog’i yerdan uzilgan», «manmansiragan», «dimog’dor» kabi sifatlar bilan gapira boshlaydilar. Demak, o’z-o’ziga baho realistik, adekvat, to’g’ri bo’lishi kerak.

Realistik baho shaxsni o’rab turganlar — ota-ona, yaqin qarindoshlar, pedagog va murabbiylar, qo’ni-qo’shni va yaqinlarning o’rinli va asosli baholari, real samimiy munosabatlari mahsuli bo’lib, shaxs ushbu munosabatlarni ilk yoshligidanoq xolis qabul qilishga, o’z vaqtida kerak bo’lsa to’g’rilashga o’rgatilgan bo’ladi. Bunda shaxs uchun etalon, ibratli hisoblangan insonlar guruhi — **referent** guruhning roli katta bo’ladi. Chunki biz kundalik hayotda hammaning fikri va bahosiga quloq solavermaymiz, biz uchun shunday insonlar mavjudki, ularning hattoki, oddiygina tanbehlari, maslahatlari, hattoki, maqtab turib bergan tanbehlari ham katta ahamiyatga ega. Bunday referent guruh real mavjud bo’lishi (masalan, ota-ona, o’qituvchi, ustoz, yaqin do’stlar), yoki noreal, hayoliy (kitob qahramonlari, sevimli aktyorlar, ideal) bo’lishi mumkin. Shuning uchun yoshlar tarbiyasida yoki real jamoadagi odamlarga maqsadga muvofiq ta’sir yoki tazyiq ko’rsatish

kerak bo'lsa, ularning etalon, referent guruhini aniqlash katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'ladi. O'z-o'zini tarbiyalash omillari va mexanizmlariga esa, quyidagilar kiradi:

- o'z-o'zi bilan muloqot (o'zini konkret tarbiya ob'ekti sifatida idrok etish va o'zi bilan muloqotni tashkil etish sifatida);
- o'z-o'zini ishonitirish (o'z imkoniyatlari, kuchi va irodasiga ishonish orqali, ijobiy xulq normalariga bo'ysundirish);
- o'z-o'ziga buyruq berish (tig'iz va ekstremal holatlarda o'zini qo'lga olish va maqbul yo'lga o'zini chorlay olish sifatida);
- o'z-o'ziga ta'sir yoki autosuggestiya (ijtimoiy normalardan kelib chiqqan holda o'zida ma'qul ustanovkalarni shakllantirish);
- ichki intizom — o'z-o'zini boshqarishning muhim mezoni, har doim har yerda o'zining barcha harakatlarini muntazam ravishda korreksiya qilish va boshqarish uchun zarur sifat.

Yuqoridagi o'z-o'zini boshqarish mexanizmlari orasida psixologik nuqtai nazardan o'z-o'zi bilan amalga oshiriladigan **ichki dialog** alohida o'rin tutadi. *O'z-o'zi bilan dialog* — oddiy til bilan aytganda, o'zi bilan o'zi gaplashishdir. Aslida bu qobiliyat bizning boshqalar bilan amalga oshiradigan tashqi dialoglarimiz asosida rivojlanadi, lekin aynan ichki dialog muhim regulyativ rol o'ynaydi. Ye. Klimov bunday dialogning uch bosqichini ko'rsatib o'tadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Kaykovus. Qobusnoma. -T.:O'qituvchi, 1986 y.
2. Zunnunov A. O'zbek pedagogikasi tarixi. -T.: O'qituvchi, 1997 y. -272 b.
- 3.Sh.A.Do'stmuhammedov,Z.T.Nishonova Yosh davrlari va pedagogik psixologiya Toshkent-2013 b-133
- 4.S.N.Alimxo'jayeva,F.I.Haydarov Psixologik treninglar Toshkent-2008

OILADA FARZAND TARBIYASI

Ismoilova Dilorom Muxtorjonovna

Toshkent viloyati Olmaliq shahar
17-umumta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada farzand tarbiyasida oilaning o'rne, ota-ona, mahalla va jamoatchilikning bundagi ahamiyati haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: tarbiya, farzand, ota-ona, ta'lim, oila, bola, odob-axloq, ta'sir.

Oila-jamiyatning tayanchi. Farzandlarimiz ongida elu yurtga, Vatanga muhabbat tuyg'ulari oilada, yashab turgan mahallada shakllanadi. Mamlakatning ertangi kuni, tinch va obod bo'lishi eng oldin mana shu kichik jamiyatda o'sib-unayotgan bolalarimizga bog'liq. Qaysi oilada, qaysi mahallada tarbiya yaxshi yo'lga qo'yilar ekan, o'sha oila, o'sha mahalla gullab-yashnaydi.

Farzand tarbiyasini qachondan boshlamoq kerak?, degan savol ko'pchilikni o'ylantiradi. Ko'pchilik olimlar unga turlicha javob berib kelganlar. Xususan, Ibn Sino bola tarbiyasi bilan uning tug'ilishidan avvalroq, ona qornidan boshlaboq shug'ullanish lozim, deb javob bergan.

Oila, odob-axloq va ta'lim-tarbiyaga e'tibor qon-qonimizga singib ketgan burchlarimizdandir. “Bir bolaga yetti qo'shni ota-ona” degan ibratli maqol ham aynan xalqimizga xos. Mana shu maqolning o'zi ham farzand tarbiyasi, oilaparvarlik biz uchun nechog'lik muhim ekanini bildiradi. Mahalla ahli, ayniqsa keksalar ko'chada nobop ish qilayotgan bola oldidan hech qachon beparvo o'tib ketmagan, shu zahotiyoyoq tanbeh berib to'g'ri yo'lga chaqirgan. Zero, har tomonlama chiroyli, odobli, go'zal xulqli bo'lish, nafsni poklashga buyuruvchi muqaddas dinimiz oilaga katta ahamiyat beradi.

Oiladagi muhit ota-ona o'z ma'suliyatlarini his qilishi bilan barqaror bo'ladi. Bolalarning odobli bo'lib ulg'ayishi uchun ota-ona bilan bir qatorda mahalla-kuy ham katta ibrat maktabidir. “Qush uyasida ko'rganini qiladi”, deb bejiz aytmagan xalqimiz. Farzand tarbiyalayotgan ota-ona har bir harakati, yurish turishi, muomalasi, boshqalar bilan o'zaro munosabatida olijanob fazilatlarini namoyon eta bilishi kerak. Chunki bola tabiatan nihoyatda taqlidchan va kuzatuvchan bo'ladi. Shuning uchun uning atrofdagilari o'z odatlari bilan ba'zan o'zlari sezmaganda ularga ta'sir qiladilar. Oiladagi qo'pol munosabatlar, ko'p yolg'on gapirish, yoqimsiz xatti-harakat bola tarbiyasiga salbiy ta'sir qiladigan nosog'lom muhitni keltirib chiqaradi.

Farzand tarbiyasida ota-onaning muomalasi muhim o'rin tutadi. Bola ota-ona tomonidan qo'pol, dag'al so'zlar eshitib, kaltak yeb katta bo'lsa, bu uning tabiatiga salbiy ta'sir qiladi. Bu esa o'z navbatida oiladagi nosog'lom muhitda tarbiyalanayotgan boladan “ma'naviy kasal” insonlar shakllanadi. Ular esa jamiyat ma'naviyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Oilada ota-onalar “ommaviy madaniyat” ta'siriga berilib ketishi oqibatida farzandlarning tarbiyasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Inson hayoti davomida biror shaxsni o'ziga o'rnak deb biladi, bundan inson u kabi hayot kechirishni, u erishgan yutuqlar kabi muvaffaqiyatlarga erishishni, yuksak cho'qqilarga chiqishni ko'zlaydi. Bugun jamiyatning yosh a'zolari o'z hayotlari uchun boshqa madaniyat vakillarining fikrlash va hayot tarzini o'rnak qilib olishlari ko'p muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Albatta bola tarbiyasi o'ta murakkab va ma'suliyatlidir. Bu har bir ota-onadan o'z ustida muntazam ishlashni, bolalar tarbiyasiga oid barcha ma'lumotlardan baxobar bo'lib borishni talab etadi. Farzand tarbiyasi bu shunchaki tajriba, oddiy ko'rsatma va bilimlar jamlanmasi emas, balki o'z ichiga diniy-axloqiy bilimlar, tibbiyot, etika, psixologiya, pedagogika kabi sohalariga oid bilimlarni ham qamrab oladigan murakkab jarayondir.

Bugungi kunda oilaviy tarbiyaning qiyinlashuvi shundaki, birinchidan, jamiyat taraqqiy etib borgani sari har tomonlama yetuk insonni shakllantirish talablari ortib boraveradi. Bu esa oilada bolaga estetik, jinsiy tarbiya, axloqiy tarbiya berish sifati va ko'lamini oshirish talabini qo'yadi.

Farzand tarbiyasi jarayonida bola huquqlarining kamsitilmasligi talab etiladi. Oilaviy tarbiya ijtimoiy tarbiyaga nisbatan bolalarning ruhiy olamiga, hissiyoti va tuyg'ulariga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Taniqli pedagog A.S.Makarenko besh yoshgacha bo'lgan tarbiya bolaning shaxsiyati shakllanishida o'ta muhim ahamiyatga ega ekanini qayd etib o'tgan. Bu haqda u shunday deb yozgan: “...tarbiyaning bosh asosi besh yoshda nihoyasiga yetadi, demak, siz besh yoshgacha nima

qilgan bo'lsangiz, bu tarbiyaviy jarayonning 90 foizini tashkil etadi, keyingi tarbiya esa qayta tarbiyalash negizida davom etadi”. Mana shu jarayonda bola tarbiyasiga o'ta e'tiborli bo'lish lozim.

Yoshlarning qalbi va ongida sog'lom hayot tarzi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat-ehtirom tuyg'usini shakllantirishda, har jihatdan barkamol etib tarbiyalashda buyuk mutafakkir ajdodlarimiz merosi katta ahamiyat kasb etadi. Zero, hayotning asl mazmun-mohiyatini anglab yetishga o'z umri va salohiyatini bag'ishlagan allomalarimizning asarlarida sog'lom avlod tarbiyasi bilan bog'liq masalalarga alohida o'rin berilgan. Sharq allomalari o'z asarlarida farzandlarga tarbiya va ta'lim berish, uni ma'rifatu madaniyatga yetaklash muammolariga e'tibor berganlar.

Farzand tarbiya qilganda odatda o'g'il bolalar tarbiyasi bilan ko'proq ota, qiz bola tarbiyasi bilan esa ona shug'ullanadi. Albatta bunda farzandning saviyasini inobatga olish muhim. Bolani biror-bir yutuqqa erishishida, natijani ko'rishga shoshmaslik kerak. Masalan ikki yoshgacha faqat shirin so'z bilan, erkalash orqali tarbiya qilinadi. Besh yoshgacha bola atrofni o'rganadi, asosiy ma'lumotni shu yosh oralig'ida egallaydi. Bu davrda biz ko'proq amaliy jihatdan namuna bo'lishga urinishimiz, sog'lom oilaviy muhitni yaratishimiz zarur bo'ladi.

Tarbiyada eng muhim vosita bu mehr va shirinso'zlik bilan tarbiyalashdir. Bu ikki vosita bir bo'lib, bolani shakllantiradi. Shu jumladan, ta'limni ham g'azab va jazolash bilan amalga oshirmagan ma'qul. Zero, zo'rlab berilgan ta'lim bola xotirasidan tezda o'chib ketadi. Oqibatda uning shu sohaga nisbatan qiziqishi so'nishi mumkin. Bundan ko'rinadiki, ta'limning avvali ham yaxshi tarbiyadan boshlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.Imamova. Oilada bolalarning ma'naviy axloqiy tarbiyasi. T. “O'qituvchi”. 1999
2. A. Avloniy. “Turkiy guliston yohud axloq”. T., “O'qituvchi”. 1994
3. <https://religions.uz>
4. Internet saytlari.

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA MILLIY IFTIXOR TUYG‘USINI SHAKLLANTIRISH VOSITALARI

Qurbonov Jasurbek Akmaljonovich

Qo‘qon Davlat Pedagogika instituti Milliy g‘oya, ma‘naviyat asoslari va huquq ta‘limi kafedrasida katta o‘qituvchisi pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Bo‘lajak o‘qituvchilarda milliy iftixor tuyg‘usini shakllantirishning asosiy omillari mustaqillik, shaxs erki va huquqlarining tan olinishi, mustaqillik uchun bo‘lgan kurashlar ajdodlarimiz mashaqqatlarini ular ko‘zi o‘ngida gavdalantirish tarixiy tajribalar haqida talabalarni xabardor qilish kabilardan iborat.

Kalit so‘zlar: kompyuter, video va audeo magnitofonlar, nusxa ko‘paytirish qurilmasi, radio, televizor, ilmiy, ilmiy-ommabop, ommabop va badiiy adabiyotlar, xalq og‘zaki ijodi namunalari, tarixiy hujjatlar, lug‘atlar.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda milliy iftixor tuyg‘usini shakllantirish jarayonida bir qator ta‘limiy va tarbiyaviy vositalardan o‘rinli, maqsadga muvofiq va samarali foydalanishga alohida e‘tibor berildi. Mazkur o‘rinda quyidagi vositalarning samaradorligi aniqlandi:

1. Texnik qurilmalar – kompyuter, video va audeo magnitofonlar, nusxa ko‘paytirish qurilmasi, radio, televizor va boshqalar.

2. Yozma manbalar – ilmiy, ilmiy-ommabop, ommabop va badiiy adabiyotlar, xalq og‘zaki ijodi namunalari, tarixiy hujjatlar, lug‘atlar.

3. Moddiy ashyolar – ish yuritish qurollari (ish qog‘ozi, ruchka, yozuv taxtasi, flomasterlar, skotch).

Yordamchi materiallar – kartochkalar, jadvallar, sxemalar, tasvirlar, maketlar va boshqalar.

O‘zbek xalqi o‘ziga xos milliy urf-odat, an‘analari, jasur, qahramon farzandlari, ilm-fan va san‘at, davlat va jamoa buyuk namoyandalari, ona-Vatani bilan faxrlanadi. Zero, o‘tmishda bu buyuk ajdodlarimiz ko‘rsatgan qahramonlik, fidoyilik, O‘zbekiston go‘zalligi bugungi bo‘lajak o‘qituvchilarda iftixor tuyg‘usining shakllanishi va barqaror bo‘lishiga xizmat qilishi tabiiydir. SHu sababli ham iftixor ramzi bo‘lgan millat, xalqning o‘zligini anglashi, o‘zining milliy qadriyatlarini, urf-odatlarini unutmasdan, ularni tiklab, avaylab, boyitib o‘sib kelayotgan avlodga yetkazish lozim.

Tarixga nazar solar ekanmiz, xalq baxt-saodati, tinchligi, ozodligi yo‘lida o‘z hayotini baxshida etgan vatandoshlarimiz ko‘rsatgan qahramonlik, insonparvarlikni ko‘ramiz, u bilan faxrlanamiz. Masalan, milliy iftixor tuyg‘usini shakllantirishga xizmat qiladigan boy ma‘naviy merosga egamizki, bu yoshlarda milliy iftixor tuyg‘usini shakllantirish uchun muhim didaktik vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu materiallarni oliy ta‘lim muassasalarining O‘zbekiston tarixi, Milliy istiqloq g‘oyasi va ma‘naviyat asoslari, adabiyot tarixi kabi o‘quv fanlari mazmuniga singdirish, auditoriyadan tashqari ishlar jarayonida ularni talabalarga maxsus risolalar, bukletlar tarzida taqdim etish vaqti keldi. Mahmudxo‘ja Behbudiy o‘zining ijtimoiy, ma‘rifiy faoliyati, asarlarida o‘tmishdagi yaxshi, ilg‘or urf-odat, an‘analarni takomillashtirish, diniy ta‘limotdan adovatni kuchaytirish maqsadlarida emas, balki milliy ozodlik, ijtimoiy taraqqiyot uchun kurashda, Turkistondagi yetakchi kuchlar va ijtimoiy qatlamlarni birlashtirish yo‘lida foydalanish lozimligi haqida fikr bildirdi. “Biz, - deydi Behbudiy, - o‘z qismatimizni bilamiz. Agar bizning hayotimiz hurriyat va xalqning baxt-saodati uchun qurbonlik sifatida kerak bo‘lsa, biz o‘limni ham xursandchilik bilan kutib olamiz. Mumkin qadar ko‘proq yaxshi maktablar ochish, shuningdek, maorif va xalq baxt-saodatini ta‘minlash sohasida tinmay ishlash bizga haykal bo‘ladi”. Behbudiy ta‘lim-tarbiyani ijtimoiy hayot, jahon miqyosida sodir bo‘layotgan voqealar bilan bog‘liq holda amalga oshirishni tavsiya etgan. U yoshlar tarbiyasida oila, ota-onalar alohida mavqega ega ekanligini ta‘kidlagan. U “Padarkush” asarida: “Bizlarni xonavayron ... bewatan va bandi qilg‘on tarbiyasizlik va jaholatdir, bewatanlik, darbadarlik, asorat, faqirlik, zarurat va xorliklar... hammasi ilmsizlik va betarbiyalikning mevasi va natijasidir...” deb yozgan edi.[1]

Behbudiy maktab, maorifni inson ongini shakllantirish va rivojlantirish, maktablararo do‘stlikni mustahkamlash vositasi hisoblaydi, ochilgan yangi usul maktablarida o‘quvchilarni shaxs sifatida

kamol toptirish, ularda insoniy fazilatlarni shakllantirishga e'tibor bergan.

Abdurauf Fitrat o'z asarlarida o'quvchilarga zamonaviy, dunyoviy bilim berish kerakligi, xalqning ijtimoiy, ma'rifiy ongini oshirish, ma'rifat, milliy taraqqiyot, milliy istiqloq haqida nazariy qarashlarini bayon qilgan edi. Bu fikrlar bugungi kunda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Fitrat Vatanni sevdi, uni valine'mat deb bildi. U o'z vatandoshlarini aziz diyori Turkistonni sevish, uni asrash, Vatan va millat saodati, baxti, ravnaqi uchun fidoyilik ko'rsatish, jasoratli bo'lishga chorladi: Og'ir, yigit, sening go'zal, nurli ko'zingda Bu millatning saodatin, baxtin o'qidim. O'ylashingda, turmushingda hamda o'zingda Bu yurt uchun qutulishning borligin ko'rdim. Turma – yugur, tinma – tirish, bukilma – yuksal. Hurkma – kurash, qo'rqma – yopish, yo'rilma – qo'zg'al. Bu misralarda yoshlarni mustaqil mamlakat ravnaqi uchun kurashga da'vat qilish, ilm olishga, ma'rifat egallashga undash o'z ifodasini topgan. Fitrat “Xurriyat” gazetasida e'lon qilgan bir maqolasida shunday yozadi: “.....har bir kishi o'z kuchi va imkoniyatlariga ishonishi lozim. Kimki o'z kuchiga ishonmay, orzu qilgan maqsadlariga intilsa, u, albatta, yarim yo'lda yiqilib qoladi. Kimki ishonsa, u albatta, boshlagan ishini oxiriga olib boradi. Insonga xos bu his-tuyg'ularni biz millatda ham ko'ramiz. O'zining milliy kuchlariga ishonmaydigan millatlar, albatta, parokanda bo'ladi. O'z intilishlarini amalga oshirish uchun tashqaridan yordam kutayotgan xalq sekin-asta jarlikka ag'anaydi....”.[2] Fitrat inson kamolotida oila, jamoa muhim o'rin egallashi va aqlning barkamol bo'lishi, axloqiy poklik, donishmandlik, shijoatlilik kabi insoniy fazilatlarni ulug'ladi, inson aqliy quvvatining natijasi, aqlning rahbarligisiz saodatga erisha olmasliklarini ta'kidladi. Munavvarqori Abdurashidxonov o'z pedagogik qarashlarida ta'lim-tarbiya va maorifni isloh qilish jamiyatda milliy rivojlanish va Vatanni bosqinchilardan ozod qilishning asosiy omili bo'lishi g'oyasini ilgari surdi.[3] Vatanni ozod qilish, xalq ma'naviyatini yuksaltirish, turmushni farovonlashtirish mumkinligiga ishondi. Munavvarqori bolalar qalbiga Vatan tuyg'usini singdirishni – ularni fuqarolik burchlarini samimiy e'tiqod bilan ado etuvchilar qilib kamol toptirish omili hisobladi, u yoshlarni bilimlarni puxta egallash, mehnat qilish, umuminsoniy qadriyatlarga sadoqatli bo'lishga chorladi, ota-onalarni farzandlarida ma'naviyat, nafosat, go'zallik tuyg'usini rivojlantirishga da'vat qildi. Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, yoshlarda milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishning asosiy omillari mustaqillik, shaxs erki va huquqlarining tan olinishi, mustaqillik uchun bo'lgan kurashlar ajdodlarimiz mashaqqatlarini ular ko'zi o'ngida gavdalantirish tarixiy tajribalar haqida talabalarni xabardor qilish kabilardan iborat. Shuning uchun ham oliy ta'lim jarayonida ozodligimiz uchun kurashgan, uni tavsiflagan hamda ozodlik, erk, ma'naviyat haqidagi fikrlari bilan unga erishish yo'lini belgilab bergan ziyolilarning hayot yo'llari haqida talabalarni ko'proq xabardor qilish maqsadga muvofiqdir.

Mustaqillik bergan eng katta imkoniyat millatparvarlik, vatanparvarlik, ma'naviyat, insoniylik, ozodlik haqidagi o'g'itlarini talaba-yoshlarga yetkazish, ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri sifatida o'z yechimini kutmoqda.

Adabiyotlar

1. Behbudiy, Mahmudxo'ja. Tanlangan asarlar. - T.: Ma'naviyat, 1999. - 280 b.
2. Buyuk siymolar, allomalar (O'rta Osiyolik mashhur mutafakkir va donishmandlar). K.2. /Nashrga tayyor. va mas'ul muhar. M.M.Xayrullaev. - T.: A.Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1996. - 120 b.
3. Mahmudov N. Ma'rifat manzillari. – T.: Ma'naviyat, 1999. – 63 b.

PSIXOLOGIYANING FANLAR TIZIMIDA TUTGAN O'RNI

Madrimova Saida Ikramovna

Xorazm viloyati Shovot tumani
17-son maktab amaliyotchi psixologi.
Email:saidaikromovna2@gmail.com

Taxirova Sabohat Rustamovna

Xorazm viloyati Shovot tumani
49-IDUM amaliyotchi psixologi.
Email:sabohattoxirova2@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixologiya fanining fanlar tizimida tutgan o'rni va fanlarni o'qitilishida o'quvchi yoshlar bilim o'lishi uchun qanday ahamiyatga ega ekanligi haqida mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zi: Tabiat, shaxs, psixologiya

Psixologiya yaxlit va mustaqil fan sifatida odamlarda gumanistik mentalitetning shakllanishiga xizmat qilib, inson omiliga aloqadorligi uning shu yo'nalishdagi muammolarni ma'lum ma'noda o'rganadigan barcha fanlar bilan bevosita aloqasini taqozo etadi. Bular birinchi navbatda ijtimoiy-gumanitar fan sohalari bo'lib, psixologiyaning ular orasidagi mavqei o'ziga xos va yetakchidir.

1. **Falsafa** va uning oxirgi paytlarda shakllanib, rivojlanib borayotgan ijtimoiy falsafa qismi bilan bo'lgan aloqa bu ikkala fanning inson va uning hayoti mohiyatini to'la anglash va uning rivojlanish tendensiyalarini belgilashdagi o'rni va ahamiyatidan kelib chiqadi. Tabiat, jamiyat va inson tafakkurining rivojlanishiga oid bo'lgan umumiy qonuniyatlar va prinsiplarni psixologiya falsafaning bazasidan oladi va shu bilan birga o'zi ham inson ongi va tafakkuri qonuniyatlari sohasidagi yutuqlari bilan falsafani boy ma'lumotlarga ega bo'lishiga yordam beradi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, mustaqillik mafkurasi va milliy ongning shakllanishiga taalluqli umumiy ilmiy qonuniyatlarni izlashda ham yurtimiz sharoitida bu ikkala fan-falsafa va psixologiyaning hamkorligi bevosita sezilmoqda.

2. **Sotsiologiya** fani ham yangicha ijtimoiy munosabatlar sharoitida o'z taraqqiyotining muhim bosqichiga o'tgan ekan, psixologiya ushbu fan erishgan yutuqlardan ham foydalanadi, ham ularning ko'lami kengayishiga baholi qudrat xizmat qiladi. Ayniqsa, psixologiyadan mustaqil ravishda ajralib chiqqan, bugungi taraqqiyot davrimizda alohida ahamiyat kasb etgan ijtimoiy psixologiyaning sotsiologiya bilan aloqasi uzviy bo'lib, ular jamiyatda ijtimoiy taraqqiyot va progressni ta'minlash ishiga xizmat qiladi.

3. **Pedagogika** bilan psixologiyaning o'zaro hamkorligi va aloqasi an'anaviy va azaliy bo'lib, ularning yosh avlod tarbiyasini zamon talablari ruhida amalga oshirishdagi roli va nufuzi o'ziga xosdir. Respublikamizda amalga oshirilayotgan yangi «Ta'lim to'g'risidagi qonun» hamda «Kadrlar tayyorlashning milliy Dasturi»ni amalga oshirish ham ikki fan hamkorligi va o'zaro aloqasini har qachongidan ham dolzarb qilib qo'ydi. Milliy dasturda e'tirof etilgan yangicha modeldagi **shaxsni** kamol toptirish, uning chuqur bilimlar sohibi bo'lib yetishishi, barkamolligini kafolatlovchi shart-sharoitlar orasida yangi pedagogik texnologiyalarini ta'lim va tarbiya jarayonlariga tadbiq etishda pedagogikaning o'z uslub va qoidalari yetarli bo'lmaydi.

4. **Tabiiy fanlar: biologiya, fiziologiya, ximiya, fizika va b.q.** psixik xodisalar va jarayonlarning tabiiy fiziologik mexanizmlarini tushunish va shu orqali ularning kechishi qonuniyatlarini ob'ektiv o'rganish uchun material beradi. Ayniqsa, bosh miyaning hamda markaziy asab sistemasining psixik faoliyatlarini boshqarishda va ularni muvofiqlashtirishdagi rolini e'tirof etgan holda psixologiya fani tabiiy fanlar erishgan yutuqlar va ulardagi tadqiqot uslublaridan omilkorona foydalanadi.

5. **Kibernetika** fani sohasidagi yorishilgan yutuqlar psixologiya uchun ham ahamiyatli va zarur bo'lib, u inson shaxsining o'z-o'zini boshqarish va psixik jarayonlarni takomillashtirish borasida axborotlar texnologiyasi va kibernetika tomonidan qo'lga kiritilgan yutuqlar va tadqiqot metodlari, maxsus dasturdan o'z o'rnida foydalanadi. Ayniqsa, ma'lumotlar asri bo'lgan XX va har bir alohida ma'lumotning qadr-qimmatini oshishi kutilayotgan XXI asrda informatsion texnologiyalar va modellashtirish borasida psixologiya hamda kibernetika hamkorligining salohiyati yanada ortadi.

6. **Texnika fanlari** bilan psixologiyaning o'zaro aloqasi va hamkorligi ayniqsa, asr oxiriga kelib yaqqol sezilmoqda. Bir tomondan murakkab texnikani boshqaruvchi inson ongi muammosini

yechishda, ikkinchi tomondan, psixik hayotning murakkab qirralarini ochishda maxsus texnik vositalardan foydalanish zarurati bu ikki yo`nalishning erishgan yutuqlarini birlashtirishni nazarda tutadi. 7. **Iqtisodiyot** bilan psixologiyaning o`zaro aloqasi va hamkorligi ham yangilik bo`lib, ayniqsa, bozor munosabatlariga bosqichma-bosqich o`tish sharoitida iqtisodiy ong hamda iqtisodiy xulqning o`ziga xos namoyon bo`lish qonuniyatlarini o`rganishda ikkala fan teng xizmat qiladi.

Yuqorida ta`kidlangan fan tarmoqlari psixologiya bevosita uzviy aloqada rivojlanadigan fanlarning asosiy qismi xolos. Bugungi kunda har bir fan rivoji uchun inson omilini hisobga olish zarur ekan, psixologiya o`sha barcha fanlar bilan aloqada va hamkorlikda rivojlanadi. Bu tibbiyot, qishloq ho`jaligi, kimyo va oziq-ovqat ishlab chiqarish sanoati, xuquq va madaniyatshunoslik kabi o`nlab fan sohalaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Kaykovus. Qobusnoma. -T.:O`qituvchi, 1986 y.
2. Zunnunov A. O`zbek pedagogikasi tarixi. -T.: O`qituvchi, 1997 y. -272 b.
- 3.Sh.A.Do`stmammedov,Z.T.Nishonova Yosh davrlari va pedagogik psixologiya Toshkent-2013 b-133
- 4.S.N.Alimxo`jayeva,F.I.Haydarov Psixologik treninglar Toshkent-2008

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА В ВУЗЕ

Мирзалиева Дильфуза Саминовна

преподаватель кафедры языков
Кокандского государственного
педагогического института

Бахромова Нафосат

Студентка 1 курса
Кокандского государственного
педагогического института

Аннотация: данная статья ставит своей целью выявить педагогические условия наиболее эффективного использования интерактивных методов и приёмов на занятиях русского языка.

Ключевые слова: интерактивные методы, познание, уровень мотивации, коммуникативная компетенция.

Инновационный подход к обучению позволяет реализовать современные цели обучения – формирование коммуникативной компетенции студентов. Новый подход к обучению русского языка, как иностранного, опирается на методы и приемы, способствующие эффективному обучению. Известно, что некоторые могут овладеть языком сразу, некоторым овладение языком дается с трудом. При всей сложности процесса обучения иностранных языков учитель ищет такие пути, способы, при которых обучение языка будет эффективным и полезным для каждого.

Преподаватель должен владеть искусством придать уроку живость и увлекательность. В арсенале искусства преподавания должен быть индивидуальный набор методов, средств и приёмов обучения. Процесс обучения русскому языку – это процесс совместной деятельности учителя и обучающихся, это передача учителем и усвоения обучающимися социальной культуры народа. Для осуществления целей обучения у учителя должны быть методические знания, умения употреблять эти знания и умения реализовать принятое решение.

Актуальной задачей современной школы является реализация новых наиболее эффективных методов обучения. Одним из таких является интерактивный метод. Таким образом, интерактивное обучение – это обучение, погруженное в общение. В интерактивных моделях обучения меняется и взаимодействие с педагогом: его активность уступает место активности учащихся, задача педагога - создать условия для их инициативы. В интерактивной технологии обучающиеся выступают полноправными участниками, их опыт не менее важен, чем опыт преподавателя, который не столько дает готовые знания, сколько побуждает к самостоятельному поиску.

К методам интерактивного обучения относятся те, которые способствуют вовлечению в активный процесс получения и переработки знаний.

Для того чтобы освоить и применять эти методы учителю необходимо знание различных методик группового взаимодействия.

Интерактивное обучение – это взаимопонимание, взаимодействие, взаимообогащение. Интерактивное обучение позволяет проявляться творческому базису личности, так как активизирует внутренние ее механизмы.

Суть интерактивных методов обучения - в ориентации на мобилизацию познавательных сил и стремлений обучаемых, на пробуждение самостоятельного интереса к познанию, становление собственных способов деятельности, в развитии умения концентрироваться на творческом процессе и получать от него удовольствие. Интерактивные методы обращаются к субъектному опыту обучающихся и помогают им в процессе обучения освоить свои способы открытия социального опыта.

Интерактивные методы позволяют учащимся почувствовать свои силы, свои способности. У студентов повышается самооценка, уверенность в себе. Очень важно воспитание взаимоуважения, терпимости к мнениям и поступкам окружающих людей. Высоко ценятся в обществе такие качества, как коммуникабельность, умение общаться с людьми, договариваться, работать в команде.

Применение интерактивного обучения осуществляется путем использования фронтальных и кооперативных форм организации учебной деятельности, интерактивных игр и методов, способствующих обучению умения дискутировать.

Интерактивные методы позволяют создавать учебную среду, в которой теория и практика усваиваются одновременно, а это дает возможность обучающимся формировать характер, развивать мировоззрение, логическое мышление, связную речь; формировать критическое мышление; выявлять и реализовать индивидуальные возможности, формирования у студентов положительной мотивации к лингвистике, осознания значимости этой науки в практической деятельности.

При этом учебно-воспитательный процесс организуется так, что ученики ищут связь между новыми и уже полученными знаниями; принимают альтернативные решения, могут сделать «открытие», формируют свои собственные идеи и мысли с помощью различных средств; учатся общаться и работать в коллективе.

Таким образом, интерактивные технологии применяют приёмы и методы, которые позволяют сделать занятие необычным, более насыщенным и интересным, качественно осваивать учебный материал и включать мотивационную сферу студента.

Список использованной литературы

1. Бабанский Ю. К.: Педагогика. Москва: Просвещение, 2001.
2. Вайсбурд М. Л.: Методы обучения. Выбор за вами. // Иностранные языки в школе. № 2, 2002.
3. Леонтьев А. А.: Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. Москва-Воронеж, 2001.
4. Т. Г.Мирзалиев. Особенности эстетических чувств студентов русской филологии. “Ижтимоий муҳит ва таълим жараёнида хулқ-атвор шаклланишининг педагогик ва психологик жихатлари / Мақолалар тўплами. -Тошкент, 11.02.2023 й. 84-б.

CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING DIDAKTIK JARAYONLARINI LOYIHALASHDA TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.

Nazarov Tohir Toshpo'lotovich

BuxDPI Harbiy ta'lim fakulteti

o'qituvchisi, dotsent.

Tel.(94)540-74-00.

nazarovtohir910@gmail.com

Mahmudov Shahzod To'lqin o'g'li

BuxDPI Harbiy ta'lim fakulteti

3-bosqich talabasi.

Tel.(93) 082-89-26.

maxmudovshaxzod11@gmail.com

***Annotatsiya:** Maqola “Chaqiriqqacha harbiy ta'lim” yo'nalishi talaba-larining didaktik jarayonlarini loyihalashda texnologiyalardan foydalanish haqida fikr yuritilgan. Ta'lim muassasalarida sog'lom ijodiy muhitni yaratish, ta'lim va tarbiya jarayonida ilg'or innovatsion, pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish orqali o'qitish sifatini yangi bosqichga ko'tarish, talaba-yoshlarning dunyoqarashi, tafakkuri, mustaqil mushohada qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga zamin yaratadi.*

***Tayanch tushunchalar:** tenologiya, pedagog, mahorat, loyiha, malaka, bilim, ko'nikma, shijoatli mutaxassis.*

Pedagogik texnologiya insonga (ta'lim-tarbiya oluvchiga) oldindan belgilangan maqsad bo'yicha ta'sir o'tkazish faoliyatidan iborat. Pedagogik texnologiya jarayonida o'qituvchi rahbarligida ta'lim oluvchi mustaqil ravishda bilim oladi, o'rganadi, o'zlashtiradi. Bu faoliyatni amalga oshirish, uni tashkil qilish, olib borish, takomillashtirish, tahlil qilish, tadbiiq qilish, qiyoslash, umumlashtirish, xulosa chiqarish, boshqarish, nazorat qilish va baholash kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi.

Hozirgi an'anaviy ta'lim XVII asrda Ya.A.Komenskiyning didaktik tamoyillari asosida shakllanib, hozirgi oliy harbiy ta'lim muassasalarida eng ko'p qo'llanayotgan auditoriya-dars tizimidan iborat. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosan shu tizimni turli yo'nalishlarda takomillashtirish maqsadlarida yaratilib, hozirda rivojlanib bormoqda.

Pedagogik jarayonni takomillashtirish, uni ta'lim oluvchi shaxsiga yo'naltirishga asoslangan pedagogik texnologiyalar: hamkorlik pedagogikasi, ta'limning insonparvarlikka asoslangan texnologiyasi va boshqalar.

Ta'lim oluvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan pedagogik texnologiyalar. Muammoli ta'lim, o'yinlar, tayanch signallar konspektlari texnologiyalari va boshqalar.

O'quv materialini didaktik jihatdan takomillashtirish va qayta ishlab chiqishga asoslangan pedagogik texnologiyalar. Bu texnologiyalar o'rgatilayotgan bilimlarning didaktik tizimi chuqur mazmunga ega bo'lishi, bilimlarga tizimli nuqtai-nazardan yondashish, ta'lim oluvchilarga bilimlarni egallashning eng maqsadga muvofiq yo'llarini o'rgatish kabi tamoyillarga asoslanadi.

O'quv jarayonini samarali boshqarish va tashkil qilishga asoslangan pedagogik texnologiyalar. Bu texnologiyalarga tabaqalashtirilgan, individual-lashtirilgan, dasturlashtirilgan ta'lim texnologiyalari; ta'limning jamoa usuli, guruhli, kompyuterli ta'lim texnologiyalari kabilar kiradi.

Tabiatga muvofiqlashtirilgan pedagogik texnologiyalar. Bularga ta'lim oluvchining tabiiy imkoniyatlari, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil kilishning tabiiy imkoniyatlari va boshqa tabiatga muvofiq imkoniyatlardan to'liq foydalanishni amalga oshirishga asoslangan pedagogik texnologiyalar kiradi.

Muammoli o'qitish texnologiyalari: «Fikrlar hujumi» - bu metoddan maqsad mumkin qadar katta miqdordagi g'oyalarni yig'ish, talabalarni ayni bir xil fikrlash inertsiyasidan holi qilish, ijodiy vazifalarni yechish jarayonida dastlab paydo bo'lgan fikrlarni yengishdir, bu metod A.F. Osborn tomonidan tavsiya etilgan. Bu metodning asosiy tamoyili va qoidasi bahs ishtirokchilari ishlab chiqqan g'oyalar tanqidini mutlaq taqiqlash, har qanday luqma va hazil-mutoyibani rag'batlantirishdir, bu metoddan foydalanishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'qituvchi – mashg'ulot rahbariga bog'liq. «Fikrlar hujumi» ishtirokchilari miqdori 15 kishidan oshmasligi kerak, mashg'ulotning davomiyligi bir soatgacha.

Yalpi «fikrlar hujumi», bu metod J. Donald Filips tomonidan ishlab chiqilgan, u katta guruhlarda - 20 dan 20 tagacha bo‘lgan - yangi g‘oyalar ishlab chiqish samaradorligini sezilarli darajada oshirishni ta‘minlaydi. barcha ishtirokchilar kichik-kichik 5-6 kishidan iborat guruhlariga bo‘linadi va har bir kichik guruh hal qilinadigan ijodiy vazifa va muammo bo‘yicha 15 daqiqa davomida mustaqil ravishda o‘zaro «fikrlar hujumi» o‘tkazadi. shundan so‘ng har bir kichik guruh vakili o‘z guruhlarida ishlab chiqilgan g‘oya haqida axborot beradilar va o‘qituvchi rahbarligida jamoa bo‘lib unga baho beradilar va ulardan eng yaxshilari, betakrorlari tanlab olinadi.

«Bumerang» - mazkur texnologiya bir mashg‘ulot davomida o‘quv materialini chuqur va yaxlit holatda o‘rganish, ijodiy tushunib yetish, erkin egallashga yo‘naltirilgan. U turli mazmun va xarakterga (muammoli, munozarali, turli mazmunli) ega bo‘lgan mavzularni o‘rganishga yaroqli bo‘lib, o‘z ichiga og‘zaki va yozma ish shakllarini qamrab oladi hamda bir mashg‘ulot davomida har bir ishtirokchining turli topshiriqlarni bajarishi, navbat bilan o‘quvchi yoki o‘qituvchi rolida chiqishi mumkin. «bumerang» texnologiyasi tanqidiy fikrlash, mantiqni shakllantirishga imkoniyat yaratadi; xotirani, g‘oyalarni, fikrlarni, dalillarni yozma va og‘zaki shakllarda bayon qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Talabaning o‘quv jarayonidagi egallagan bilimlaridan, kasbiy malakalari va ko‘nikmalaridan hissiy qoniqish va undan quvonch hissini hosil qilishi lozim. Bunday vazifalarni hal qilishda o‘qitish jarayonida o‘yinli texnologiyalardan foydalanish ulkan ahamiyat kasb etadi. o‘yinli texnologiyalarda o‘qitishning faol metodlaridan foydalanish muloqotning demokratik uslubi yutuqlaridan foydalanishga xizmat qiladi, talabalarning ijodiy kuchlari va qobiliyatini o‘stiradi. o‘yinli texnologiyalardan foydalanishning asosini talabalarning faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyati tashkil etadi.

O‘yin olimlar tadqiqotlariga ko‘ra mehnat va o‘qish bilan birgalikda faoliyatning asosiy turlaridan biri hisoblanadi. Psixologlarning ta‘kidlashlaricha, O‘yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o‘zini namoyon qilish, hayotda o‘z o‘rnini barqaror qilish, o‘zini o‘zi boshqarish, o‘z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. O‘yin ijtimoiy tajribalarni o‘zlashtirish va qayta yaratishga yo‘nalgan vaziyatlarda, faoliyat turi sifatida belgilanadi va unda shaxsning o‘z xulqini boshqarishi shakllanadi va takomillashadi.

Psixologlar ta‘kidlaydilar ki, o‘yinga kirishib ketish qobiliyati kishi yoshiga bog‘liq emas, lekin har bir yoshdagi shaxs uchun o‘yin o‘ziga xos bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Tolipov O‘. Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari – T.: 2006.
2. Новиков Д.А. Развитие патриотических чувств у студентов неязыковых вузов//Ж.: «Языкознание и литературоведение». М.;2019 №5,-S.29-34.
3. Nishonova S. Sharq uyg‘onish davri pedagogik fikr taraqqiyotida barkamol inson tarbiyasi: Dis. ...ped. fan. dokt. // – T.; 1998. – 288 b.
4. Yusupova M.A. Loyiha texnologiyalarini ta‘lim jarayoniga tatbiq etish- T:Universitet, 2020.-17 b.

BOSHLANG'ICH TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION USULLAR

O'sarova Saltanat Utayevna

Jizzax viloyati Mirzacho'l tumani
XTBga qarashli 9-umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
2022-yil II darajali “Sog'lom
avlod uchun” ordeni sohibasi.
Tel: +99 894 -711-76-78

Annotasiya: Hozirgi kunda ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish davr talabiga aylanib bormoqda. O'quv tarbiya jarayoniga bunday texnologiyalarni to'g'ri joriy etilishi o'qituvchining bu jarayonda tashkilotchi yoki maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Barkamol avlodni tarbiyalash, ularga o'z mavqei anglash va o'zini –o'zi ko'rsata olishida imkoniyat yaratib berish o'quvchining birinchi galdagi vazifasi hisoblanadi. O'qituvchining boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirish usullari, ta'lim uchun zarur bo'lgan didaktik qoidalar, shu bilan bilan birga ta'lim samaradorligini oshirishda, o'quvchilarda erkin fikrlashni, darsga ilmiy-metodik va pedagogik jihatdan tayyorgarlik darajalarni rolli va didaktik o'yinlar asosida ko'rsatilgan. O'qituvchi har bir darsda har xil turdagi ota-onalar uchun alohida rag'bat “Tashakkurnoma”lar tashkil qilgan. Bu kabi “Tashakkurnoma”lar o'qituvchi, ota-ona, o'quvchi hamkorligini kuchaytiribgina qolmay balki fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi, izlanishga harakat qiladi. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishda innovatsion usullar haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim-tarbiya, zamonaviy pedagogik texnologiya, didaktik va rolli o'yinlar.

Farzandlar tinchligi, ularning baxti,
kamoloti-jamiyatning eng katta boyligi.

Shavkat Mirziyoyev, O'zbekiston Prezidenti

Har bir bolada quyosh bor, shu quyoshning nur sochishiga yordam beraylik. Bolalarning qalbi ilk boshlang'ich davri ekin ekishga hozirlab qo'yilgan dala kabidir. Biz pedagoglar unga nima eksak, nima sochsak o'sadi, bir kuni ekinimizning hosilini o'rishimizga to'g'ri keladi. O'ylab ko'raylik-chi, qaysi ota-ona yangi dunyoga kelgan chaqalog'ini olib, zavq-shavq bilan bag'riga bosib, uni to'g'ri, noqobil bo'lib voyaga yetishishini orzu qiladi. Yo'q, bunday ota-ona topilmaydi. Insonlarning yaxshi orzulari yoniga yana tarbiya deb atalmish mashaqqatli mehnat ham jo'r bo'lishi kerak! Ta'limni tarbiyadan, tarbiyani esa, ta'limdan ajratib bo'lmaydi – bu sharqona qarash, hayot falsafasi. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga etkazish – ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim. Har bir darsni yaxlit holatda ko'ra bilish va uni tasavvur etish uchun o'qituvchi bo'lajak dars jarayonini loyihalashtirib olishi kerak. Buning uchun u darsning texnologik xaritasi har bir mavzu, har bir dars uchun o'qitilayotgan predmet, fanning xususiyatidan, o'quvchilarning imkoniyati va ehtiyojidan kelib chiqqan holda tuziladi. Hozirgi zamon ta'lim tizimidagi amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki oldindan puxta loyihalashtirilgan dars, albatta, o'qituvchi va o'quvchiga darsni qiziqarli bo'lishi, shuningdek ijobiy natijaga erishishlariga imkoniyat yaratadi hamda darsning samaradorligini oshiradi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari ta'limning yangi qoidalari bilan tanishtirish natijasida ular quyidagi bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishadilar:

- Pedagogika, metodika, ta'lim texnologiyasining mazmun – mohiyatini tushunish.
- Pedagogik nazariya va amaliyotning o'zaro aloqadorligini bilish .
- fundamental tadqiqot va amaliy tajribalarni o'z faoliyatiga qo'llash .
- o'quv predmeti va aniq mavzuga tegishli zamonaviy pedagogik texnologiyani qo'llash
- turli pedagogik vaziyatlardan muvaffaqiyatli chiqa olish
- mashg'ulotlarni tashabbuskorlik, ijodkorlik ko'rsata olish.
- o'zining shaxsiy uslubiga ega bo'lishi.

Boshlang'ich sinflarda ta'lim ijodkorligi o'qitishda amaliy faoliyatni hisobga olib tashkil etilsa, u ijodiy natija berishi mumkin.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashda uning sifat ko'rsatkichlarini ifodalaydigan quyidagi tamoillarga e'tibor berishi muhim;

- Zamonaviylik –ta'lim jarayoniga ilmiy asoslangan ,tajribadan o'tgan didaktik yangiliklar ,metod , vositalar kiritilishi

-Ilmiylik –bu o'qitish maqsad va vazifalarini belgilashda aniqlikka ko'chish.

Demak, ta'lim uchun zarur bo'lgan bu didaktik qoidalarga amal qilinsa boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari yuqori samaradorlikka erishishlari tayin bo'ladi,shu bilan birga ta'lim samaradorligini oshirishda interfaol usullarga doir tajribalar ham yetakchi o'rin tutishni yoddan chiqarmaslik kerak.

Matematika fani darslarida an'anaviy uslublar ,ya'ni gapirib berish ,tushuntirish ma'ruza qilish ham o'quvchilarning faollashuviga qaratilgan bo'lishi kerak.Umuman, o'qitish usullarini yangi pedagogik texnologiya asosida tanlash katta ahamiyatga ega bo'lib ,ular o'quv materiallarining mazmuni, noanaviyligi, interfaoligi ,yangiligi sinf o'quvchilarining qiziqishi va yetuklik darajasi,savyasi darsdagi ko'rgazmalar va jihozlarning sifati orqali belgilanadi. Shunday qilib, o'quvchilarning har bir matematik mavzuni o'zlashtirishi mumkin bo'lgan barcha imkoniyatlarni boshlang'ich sinf o'qituvchisi puxta tahlil qilib ,ulardan eng samarasini dars uchun alohida tanlab olish kerak. Chunki boshlang'ich sinf o'qituvchisi vaqtni mumkin qadar kam sarflab,o'quvchilar bilimlarini chuqur o'zlashtirishi,qobilyatlarni rivojlantirishni ta'minlaydigan usullarni qo'llash samarali hisoblanadi.Shu bois ,qiziqish va uyg'otish vositalaridan biri o'rganolgan mavzuga bog'liq bo'lgan bilimlarning ilmiy ahamiyatini o'quvchilarga kengroq ochib ko'rsatishdir.

Matematika fani darslarida noan'anaviy usullardan foydalanishning samaradorligini qo'llab o'z faoliyatimda kuzatilgan.

Masalan ,2-3-sinflarda masala yechish jarayonini “Ertaklar olamiga sayohat ” mavzusida o'tkazish mumkin.Xattaxtani ertak mavzusida jihozlab,har bir jihozga masalalar va misollar kiritamiz.Bu jihozlar barchani diqqatini tortadi.Bunda o'quvchining masala yechish qobilyati bilan birga uning chqqonligini va aktyorlik san'atini ham bilish hamda baholash mumkin.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar mehnatidan foydalanib ham ,ularni darsga jalb etish va qiziqtirish mumkin.Bu usul takrorlash ,masalalar yechish darslariga qo'l keladi.Sotuvchi va xaridor o'yinida o'quvchilar o'zlari qo'lda yasab kelgan narsalarni o'zaro ayriboshlaydi.Sotuvchi masalani yechsa ,xaridor narsaga ega bo'ladilar.Bunday o'yinlarning tarbiyaviy ahamiyati juda kattadir

Darslarda rolli o'yinlardan foydalanish

Nutq orqali maqsadga erishmoqchi bo'lsangiz avvalo o'quvchilarni o'rganish va o'quvchilarni qiziqtirgan narsalar haqida so'zlash, ko'proq she'r yod olib uni vaqti vaqti bilan aytib turish -ravon nutqdir va yana o'ziga xos imidj haqida ham oylashimiz maqsadga muvofiqdir.Ta'limda takomillashtirish va yangilanish davr taqozosidir. Shuning uchun ta'lim yangi usullar ustida muntazam izlanishni talab etadi. O'quv jarayonidagi bir xil qolipdagi darslar o'quvchini zeriktiradi, darslarga e'tiborini susaytiradi, o'quvchi darsni yaxshi o'zlashtira olmasligiga olib keladi. Darslar ham mazmun, ham sifat jihatdan yuqori saviyada o'tishi uchun turli interfaol usullarni qo'llash mumkin.O'quvchilar **“Qushlarni qutqaramiz”**, **“Yalmog'izning koptogi”**,**“Zumrad adashib qoldi”**,**“Qorqizga yordamingiz kerak”**, **“Afrosiyobdagi sayohat”**, **“Soy suvi”**kabi rolli o'yinlarga asoslangan darslarni nihoyatda sevishadi.Asolini olganda, bunday qiziqarli darslar bolalarning nafaqat fanlar bo'yicha olgan bilimlarini kengaytirish hamda mustahkamlashga yordam beradi, qolaversa ulardagi insoniy xislatlarni tarbiyalashda ham muhim o'rin tutadi.

“Qushlarni qutqaramiz” o'yinda bolalar guruhlariga bo'lingan holda matematikadan to'rt amalga doir misol va masalalarni to'g'ri yecha olsalargina ovchi to'riga tushgan jonivorlarni ketma-ket qutqarishga muyassar bo'lishadi.

Musobaqa tarzda tashkil etilgan bu o'yin ularni tabiatni sevishga,boylklarni asrab-avaylashga,qanotli do'stlarimizni himoya qilishga o'rgatadi.O'yin orqali bolalarga ekologiktarbiya ham beradi.

“Zumrad adashib qoldi”,**“Qorqizga yordamingiz kerak”**-o'yinida ham o'quvchilar o'qituvchi tomonidan berilgan vazifalarni bahamjihat yakka va guruhlarda bajarishga harakat qilishadi.Bu tarzdagi darslar o'tilgan mavzular bo'yicha olingan bilimlarni yanada boyitishga, bolalar orasida do'stona munosabat, hamjihatlikni tarbiyalashga xizmat qiladi. O'rmonda adashib qolgan Zumradning yo'lida uchragan to'siqlar **：“G'orning eshigidagi yashirin so'zni topish”**,**“Toshdagi sirli savollar”****“Daraxtlarning suhbatlari”**,**“Soydagi uchrashuv”**,**“Gullar**

ochildi” kabi topshiriqlar asosida Zumradga yordam berish lozim. Bu topshiriqlar orqali Zumrad o’z uyiga yaqinlashadi va to’siqlardan o’quvchilar ko’magida o’tib oladi.

Bu kabi o’yinlarni o’qish, ona tili, matematika, tabiatshunoslik, odobnoma darslarida mavzuni musathkamlash vaqtida rolli o’yinlar o’quvchilarda bilim, ko’nikma, malaka hosil qiladi. O’quvchilarning qiziqishlari, izlanishlarini oshirish maqsadida ularga turli rag’bat usullaridan foydalanish, misol uchun guruhlarining ishtirokini shakllantirishda **“Gullar guldastasi”, “Quyosh kuldi”, “Sirli sandiq ochildi”, “Savatdagi gullar”, “Qorboboning sovg’asi”, “Prezident tabrigi”,**

“Bahoroyning gullari”, “Tashakkurnomalar” kabi rag’batlarni ota-onalarga olib borsalar, oiladagi, maktabdagi hamkorlik yanada yaxshi samara beradi. Yasalgan tojni kiyib ota-onasiga olib borsa, qo’lidagi tashakkurnoma, Prezident tabrigini o’qib eshittirsa, bolada ham, ota-onada ham mehr, qiziqish oshadi.

Shuningdek, ularni o’zida kattalar va kichiklarga mehribon bo’lishga ham o’rgatadi. Umuman olganda ta’lim bilan tarbiyaning uzviyligini doimiy ravishda ta’minlash samarali omil bo’la oladi. Boshlang’ich sinf o’qituvchisi ana shu tomonlarni nazaridan chetda qoldirmasligi darkor.

Darslarda didaktik materiallardan foydalanish.

Bolaning o’quv faoliyatini rivojlantirishda turli o’yinlardan foydalanish katta ahamiyatga ega. Bolalar o’yin orqali o’z bilimlarini mustahkamlaydilar va chuqur o’zlashtiradilar. Shunga ko’ra ta’lim jarayonida qo’llaniladigan didaktik o’yinlarning o’rni beqiyosdir. Didaktik o’yinlar ta’lim jarayoni samaradorligini oshiradi, ta’lim jarayonida o’quvchilar faolligini rivojlantiradi.

Didaktik o’yinlar boshlang’ich sinflarda ta’limning samarali bo’lishiga katta yordam beradi, ya’ni didaktik o’yinlar vositasida nazariy bilimlar oson egallanadi, o’quvchilarning bilim olishga qiziqishlari ortadi. “Cho’qqini zabt et” (Eng baland cho’qqi), “Xatosini top”, “O’z uyingni top”, “O’zgartirilgan jumla”, “Mazmunli gap (hikoya)”, “Raketalar parvozi”, “Bu meniki”, “So’z turkumlari”, “Xotira mashqi” kabi o’yinlar albatta o’z samarasini beradi.

Jumladan: “Sirli xatlar”.

Muxbir kiyimida bir o’quvchi sinfga kirib keladi. U shunday deydi: “Biz bir qancha sirli xatlar oldik. Bu xatlar ustiga manzil yozilmagan. Unga faqat savol va topshiriqlar yozilgan. Ushbu topshiriqlarni bajargan o’quvchi ushbu **„Tabriknoma”** ga ega bo’ladi. Ushbu tabriknomalar Qorbobodan, Prezidentimizdan, maktab ma’muriyatidan, **Bahoroydan, Bilimdonlar qasridan, Buyuk allomalarimizdan** bo’lishi mumkin. Qog’ozda rag’batlantiruvchi so’zlar yozilgan bo’ladi. O’quvchilar faolligiga ko’ra tabriknomalarni topshirib, ko’rsatuvga taklif etadi.

“Qadam-baqadam”

O’yin o’quvchilarni guruhlariga bo’lib, o’tilgan mavzuni yoki yangi mavzuni mustahkamlash vaqtida o’tkazish mumkin. O’qituvchi uchta guruhdan bittadan o’quvchini chiqarib darslikdagi mavzuga xos topshiriqni beradi. O’quvchilar xona boshidan har bir to’g’ri javobi uchun bir qadam tashlash orqali marraga yetib kelishi kerak. Marra xattaxtdagi rag’bat bo’lib, sehrlil so’zlarni aytib yetib kelish kerak. Masalan: Muomala odobidagi sehrlil so’zlarni aytish. O’qish, ona tili, odobnoma, tabiatshunoslik, matematika fanlarida qo’llash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O’zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni.
2. O’zbekiston Respublikasining “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” T. 1997
3. Abdullayeva Q. va boshqalar 2-sinfda o’qish darslari-T. O’qituvchi, 2009 –yil
4. T.G’afforova, Sh. Nurillayeva, O. Haydarova “Boshlang’ich sinflar uchun ona tili va o’qishdan didaktik materiallar” Toshkent 2004
5. R. Ishmuhammedov, M. Yuldashev “Talim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar” Toshkent 2017 –yil 176-bet.

O'SMIRLIK YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA XULQ-ATVOR XUSUSIYATLARINING RIVOJLANISHIDA PSIXOLOGNING RO'LI

Qalandarova Nargiza Xamroyevana

Xorazm viloyati Xozarasp tumani

2-son maktab amaliyotchi psixologi.

Email:qalandarovanargiza343@gmail.com

Razzoqova Iroda Jumanazarovana

Xorazm viloyati Bog'ot tumani

36-maktab amaliyotchi psixologi.

Email:irozzoqova@gmail.com

Annotatsiya:ushbu maqolada O'smirlik yoshidagi o'quvchilarda xulq-atvor xususiyatlaining rivojlanishida psixologningro'li qanday ahamiyatlarga ega ekanligi haqida mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zi:o'smirlik davri,psixologiya

Xalqimizning milliy g'ururi,milliy ongi,,milliy iftixori,ma'naviy dunyosi kundan kunga boyib bormoqda.Hozirgi davrda yoshlarni mustaqil ijodiy fikrlashga o'rgatish mustaqil fikr yuritish imkoniyatlarini shakllantirish muommosi respublikamizning ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb masalalardan biridir.Davlat va jamiyat tomonidan yoshlarning,ta'lim muassasalari mutaxassislari hamda ota-onalarning oldiga qo'yilayotgan vazifalar bevosita psixologiya sohasida yaratilayotgan turli psixodiagnostik metodlar yordamida amalga oshiriladi.Psixologiya sohasi keying yillarda anchagina rivojlanib bormoqda.Psichologiya fanining bir qator tarmoqlari,sohalari mavjud.Ular orasida yosh psichologiyasi alohida ahamiyatga ega.Yoshpsichologiyasi psich rivojlanish,shuningdek,o'smirlik,o'spirinlik va yetuklik davrida shaxs taraqqiyotining xususiyatlarini o'rganadi.

O'smirlik 10-11-yoshdan 14-15-yoshlargacha bo'lgan davrni tashkil etadi.O'smirlik davri bu bolalikan kattalikka o'yish davri bo'lib,fiziologik va psichologik jihatdan o'ziga xos xususiyatlari bilan xarakterlanadi.O'smirilar o'zlarini kattalardek tutishga harakat qiladilar.Ular o'zlarining layoqat ,qobiliyat va imkoniyatlarini ma'lum darajada o'rtoqlari va ustozlarga ko'rsatishga harakat qilishadi.

O'smirlik davri,krisiz davr,qiyin davr deb aytsak yanglishmaymiz.Bu davrda o'smirilar qizg'in tajang,qaysar buyruq berib gaplaydigan insonlarni yomon ko'radigan bo'lishadi.Xuddi kattalar uni tushunmayotgandek tuyuladi.O'smirida katta yoshli odam bo'lishga yoki hech bo'lmaganda katta yoshli odam bo'lib ko'rinishga qiziqish,intilish paydo bo'ladi.O'smirilarning ehtiyojlari va imkoniyatlarining o'zaro mos kelmasligi o'smirilar bilan ota-onalari,o'qituvchilari o'rtasida qarama-qashiliklarni keltirib chiqaradi.Bu davrda maktab amaliyotchi psichologining vazifasi ota-onalarga,ustozlarga, o'smirlik davri qiyinchiliklari,krisizlari,attaraksiya tuyg'ularining namoyon bo'lishi haqida profilaktik suhbatlar,psichologik maslahatlar berib borishi lozim.Birgina noto'g'ri so'zimiz ham o'smir o'z joniga qasd qilishi mumkinligi haqida ham maslahatlar berib boorish lozim .Bu borada psichologning ro'li katta bo'ladi.Bola bilan bolalarcha muloqatda bo'lib uni tushunib ,sirlashib to'g'ri yo'l korsatadigan inson bu psicholog hisoblanadi.O'smir yoshlarning xulq-atvori va faoliyatlarida ba'zan o'zlarining kuchlari yetmaydigan qarama-qarshiliklar paydo bo'ladi.Bu o'z navbatida kattalarga qo'pol munosabatda bo'lish va agressivlikni hamda ota-onalar bilan o'qituvchilarning maslahat va talablarini pisand qilmaslik kabi xulq-atvor alomatlarini ham keltirib chiqaradi.

O'smirlik Yoshi dunyokarash, e'tikod, prinsip, o'zligini anglash, baholash kabi shaxs xususiyatlari shakllanadigan davr hisoblanadi. O'smir ulg'aygan sari unda "Ideal Men", "Axloqiy Men" va "Haqiqiy Men" singari shaxsga oid tizim, dunyoqarash, e'tiqod va boshqalar shakllana boradi, undagi o'zi to'g'risidagi tasavvurlar ancha aniq va barqaror bo'lib qoladi.

O'smir o'z faoliyatini muayyan prinsip, e'tiqod va shaxsiy nuqtai -nazari asosida tashkil kila boshlaydi.

O'smir shaxsini tarkib toptirishda uning atrof-muhitga, ijtimoiy hodisalarga, kishilarga munosabatini hisobga olish lozim. Psichologlar o'tkazgan tadqiqotlardan ko'rinadiki, o'smirilarning ko'pchiligi qat'iyatlilik, kamtarlik, mag'rurlik, samimiylik, dilkashlik kabi ma'naviy, ahloqiy tushunchalarni to'g'ri anglaydilar. Ularning turmush tajribasida fan asoslarini egallash natijasida

barqaror e'tiqodiy va ilmiy dunyoqarash tarkib topadi, shular zaminida axlokiy ideallar yuzaga kela boshlaydi.

Ma'lumki, o'smirlik davrida o'smirning «men»i qaytadan shakllana boradi. Uning atrofida qilari ayniqsa, o'z-o'ziga bo'lgan munosabati, qiziqishlari, qadriyatlarini yo'nalishi keskin o'zgaradi.

O'smir Yoshdagi bolani birinchi galdagi intilishi, u o'zini endi kichkina bola emas, balki katta bo'lib qolganligini atrofida qilarga ishonirishdan iboratdir. Mustaqil ishlar qilishga uringan o'smir shunday qilishga haqqi borligiga o'zini-o'zi ishoniradi, chunki men endi “katta bo'lib qoldim” deb o'ylaydi. Shuning uchun xam psixologlar “katta bo'lib qolganlik tuyg'usi”ni shaxsning o'smirlik Yoshidagi eng asosiy yangilik sifatida talqin qiladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Kaykovus. Qobusnoma. -T.:O'qituvchi, 1986 y.
2. Zunnunov A. O'zbek pedagogikasi tarixi. -T.: O'qituvchi, 1997 y. -272 b.
- 3.Sh.A.Do'stmuhammedov,Z.T.Nishonova Yosh davrlari va pedagogik psixologiya Toshkent-2013 b-133
- 4.S.N.Alimxo'jayeva,F.I.Haydarov Psixologik treninglar Toshkent-2008

BOLANI BILIM OLISHGA RUHLANTIRING

Qalandarova Nargiza Xamroyevana

Xorazm viloyati Xozarasp tumani

2-son maktab amaliyotchi psixologi.

Email:qalandarovanargiza343@gmail.com

Razzoqova Iroda Jumanazarovana

Xorazm viloyati Bog'ot tumani

36-maktab amaliyotchi psixologi.

Email:irozzoqova@gmail.com

Annotatsiya:ushbu maqolada bolani bilim olishga ruhlantirish qanday maqsadlar qo'yish kerakligi va ularni yechimlari qolaversa bu borada psixologning ro'li qanday ahamiyatlarga ega ekanligi haqida mulohazalar yuritiladi.

Siz farzandingizni maktabda o'qishini yaxshilamoqchisiz bunga faqatgina uyga vazifalarini majburlab bajartirib erishib bo'lmaydi. Bola ta'limni har yerda olishi mumkin, bu ota-onaga bog'liq. Muhimi siz farzandingiz uchun vaqt ajratib, ta'lim-tarbiyasiga e'tibor bering. Farzandingiz xarakter va qiziqishlarini hisobga olgan holda u bilan suxbatlashib, bilim olishga qiziqishini ruhlantiring.

Tarbiyada shunday fikr bor: Aqlli ota-ona bolasiga matematikani o'rgatadi dono ota-onalar esa bolasiga nima kerak bo'lsa shuni o'rgatadi. Agar farzandingizni bilim olishga ruhlantira olsangiz uning maktabdagi o'qishi o'z-o'zidan yaxshilanib ketadi. SHunday maslahatlarni quyida beramiz.

1. Birgalikda kitob o'qish!

Kitob do'koniga boring va kitobni bolangiz tanlasin albatta siz uning yoshiga dunyoqarashiga mos kitoblar peshtaxtasini ko'rsatasiz va nima uchun shu kitobni tanlaganini so'rang. SHu kitobni o'qisang bilimli bo'lib ketasan, maktabdagi o'qishing zo'r bo'ladi degan gaplarni aytming! SHunchaki kitob qiziqiligini aytib siz va farzandingiz kitobni alohida o'qing. Har kuni bir xil vaqtda!!! Bir kun qoldirsangiz u soviydi butun umrga!!! Kitobni o'qib menga aytib ber tushunganingni degan gaplar yaramaydi. O'zingiz ham kitobni o'qib kerakli joylaridan savollar bering, fikr almashing.

2. Maqsadli o'yinlarni tashkil qiling.

Bolalar ta'limni o'yin orqali o'zlari bilmagan holda o'zlashtirishadi. Bolalar bilan tasavvurni va ijodkorlikni ishga solib o'ynash lozim. Qasr yasadingizmi qasr haqida gapiring, masalan Vatanimizdagi tarixiy qadamjolar yoki butun dunyodagi boshqa joylarni ta'riflab aytib bering. Bundan tashqari qasr ichidagi shox va malika. YOKi ko'priklar va ko'prik ostidagi daryolar. Asosiysi o'yin jarayonida siz ma'lumot berishni kanda qilmang. Bolangizni dunyoqarashi o'sadi. SHaxrisabzdagi Oqsaroy Agradagi Tojmahal haqida ma'lumot bering Tojmahalni bizning ajdodlarimiz qurdirgan deng rasmini ko'rsating Xullas yozaman, aytaman desa ma'lumot ko'p.

3. Farzandingizni tabiatga olib chiqing.

Farzandingizning e'tiborini fizika, biologiya, kimyoga qaratish uchun uni tabiat bilan oshno qiling. Agar u koptok o'ynasa koptokning fizik xossasini ayting(Masalan Nyuton qonuni: Bir jismga boshqa bir jism ta'sir etmaguncha u o'z harakatini o'zgartirmaydi. Bir kun bolangiz katta sinfga o'tib, maktabda fizika darsi o'tilsa shunaqangi qiziqadiki o'ziyam fizik olim bo'lib etishadi). YOKi o'simliklarni o'rganing kerak bo'lsa lupa olib chiqing, ma'lumotlarni bering o'simliklar haqida. Biror notanish o'simlik topib olsa o'zicha nom qo'ysin mayliga hammasi bolaga ta'lim olishda va bilimni sevishda katta turtki bo'ladi.

4. Bolangiz bilan o'qishi haqida suhbatlashing

Bolangizdan bugun maktabingda nima qilding yoki nimani o'tdingiz deng! U esa hech narsa deb javob beradi. Boshqa nima kutgandingiz!!! Bir kunda 6 soat darsdan qaysi birini aytishni bilmay hech narsa deb qo'yadi. Siz aynan qaysi darsligini so'rang Qaysi mavzularni o'tayotganini biling va savolni to'g'ri bering. Haqiqiy e'tibor mana shu bo'ladi. O'qishdan kelishi bilan qorning ochib qoldi, charchading, ovqatlanib uxla deyish ham yaxshi ammo zo'r emasdaaa.

5. Bolangizda shaxsiy tajriba hosil qiling!

Hech qachon o'z qiziqishlaringizni agar farzand xoxlamasa uni majburlamang. Aksincha uning o'z qiziqishlarini yuzaga keltira olishini ruhlantiring. Agar farzandingiz men katta bo'lsam

shifokor bo‘laman yoki yurist bo‘laman yoki uchuvchi bo‘laman yoki boshqa kasbni aytsa ham, siz uni qo‘llab-quvvatlashingizni ayting. Yaqin atrofingizdagi farzandingiz tanigan kasb egalari haqida gaplashing. Kasb to‘g‘risida suxbatlashing. Hech qachon bolangizga shart qo‘ymang va majburlamang. Uning fikrlarini hurmat qilib tinglang noto‘g‘ri fikr yuritayotgan bo‘lsa, hayotiy misollar bilan to‘g‘ri tushuntiring va uni ruhlantiring.

Agar farzandingiz maktabga borgisi kelmayotgan bo‘lsa uning o‘qishga nisbatan maktabga nisbatan fundamenti yo‘q. Maqsadini yo‘qotib qo‘yyapti, ko‘pchilik hollarda ota - onalar hattoki. Agar uning maktabga qiziqishini qaytishini va yangi bilimlar olishini xohlasangiz unga ta‘limning (O‘qishning emas, maktabdan bergan kitoblaridan emas) barcha turini oz–ozdan ko‘rsatib, o‘rgatib turing. Ta‘limga bo‘lgan muhabbati qaytguncha siz ham ancha sabr qilishingiz kerak bo‘ladi. Cheklov va shartlar bilan emas, farzandingizni qiziqishlarini hisobga olgan holda bilim olish uchun ruhlantiring.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Kaykovus. Qobusnoma. -T.:O‘qituvchi, 1986 y.
2. Zunnunov A. O‘zbek pedagogikasi tarixi. -T.: O‘qituvchi, 1997 y. -272 b.
- 3.Sh.A.Do‘stmammedov,Z.T.Nishonova Yosh davrlari va pedagogik psixologiya Toshkent-2013 b-133
- 4.S.N.Alimxo‘jayeva,F.I.Haydarov Psixologik treninglar Toshkent-2008

BOSHLANG'ICH SINFLARDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA DARSLARNI SAMARALI O'QITISH

Xudjamkulova Shaxnoza Mamatqobilovna

Surxondaryo viloyati Termiz tumani
boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda kompetensiyaviy yondashuv asosida darslarni samarali o'qitish, boshlang'ich sinf darslarida kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish usullari va metodlarining juda muhim boyligi, kompetensiyaviy yondashuv asosida boshlang'ich sinflarda darslarni pedagogik mexanizmlarni tashkil qilish, boshqarish, sifat va samaradorligini doimiy takomillashtirish haqida batafsil bayon qilingan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik mexanizm, kompetentlik.

Kirish:

Kommunikativ axborot tizimining kun sayin ortib, ma'lumotlarning jadallik bilan oshib borayotgani, ulardan ta'lim-tarbiya vaqtida foydalanish uchun vaqtning chegaralanganligi, o'sib kelayotgan avlodni hayotga har taraflama mukammal tayyorlash talab-ehhtiyojlari, ayni vaqtda, jamiyatni ijtimoiy takomillashtirishning ilmiy asoslangan, istiqbolli rejasini ishlab chiqish, uning ustuvor yo'nalishlarini belgilab olish o'quv tizimiga yuqori pedagogik texnologiyalarni tatbiq qilishni taqozo qiladi. Mamlakatimizning taraqqiy etgan davlatlar qatoridan o'rin olishi uchun aholi ta'limini rivojlantirish va uning samaradorligini jadallashtirish maqsadi ham ilg'or pedagogik tadbirlardan, texnologiyalardan keng foydalanishimizni talab etmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

"Kompetentlik" tushunchasi ta'lim sohasiga psixologik izlanishlar natijasida kirib kelgan. Shu sababli kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan vaqtlarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil shakllanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatadi. Boshlang'ich sinflarda darslarni kompetensiyaviy yondashuv yordamida o'qitish mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish borasida integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, asosiy ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida foydalana olishni taqozo etadi.

Natijalar:

Boshlang'ich sinflarda darslarda kompetensiyaviy yondashuv yordamida o'qitish usullari va metodlarining juda asosiy boyligi jamlangan. Ularni tanlashda turli sharoitlar, o'qitilayotgan fanning xarakteri, bolalarning yosh xususiyatlari, oldingi tayyorgarlik darajasi va hokazolar nazarga tutiladi. Darslarida kompetensiyaviy yondashuv asosida metod va usullarni tanlash o'qituvchi darsda hal qilinishi belgilangan masalaga bog'liq bo'ladi. Binobarin, yangi materialni bayon qilishda bir xil metodlar foydalanilsa, uni mustahkamlashda va mohiyatini umumlashtirishda yana boshqa xil metodlar qo'llaniladi. Zotan, har bir o'qitishning ishida anchagina usul va metodlar mavjud bo'lsa, ularni qo'llashdan ko'zlanadigan maqsad tarbiyalanuvchining ta'limiy ishlarini faollashtirishdir. Boshlang'ich ta'lim tizimini modernizatsiyalashda axborot texnologiyalari yutuqlarini keng joriy qilish ham asosiy omil hisoblanadi. Bunda ta'lim sifati ortadi. Axborot texnologiyalari yutuqlari ayni vaqtda o'quvchilarni zamonaviy madaniyatga oshno qilish sifati bo'lib xizmat qiladi, axborotlashgan jamiyat sharoitida bu alohida jiddiy dolzarblik kasb qiladi.

Muhokama:

Kompetensiyaviy yondashuv asosida boshlang'ich sinflarda fanlarni o'qitishda pedagogik mexanizmlarni tashkil etish, boshqarish, sifat va samaradorligini doimiy takomillashtirishda o'qituvchilarning faoliyati samaradorligi asosan ularning pedagogik jarayonlar va ularni tashkil qilish va boshqarish yo'nalishidagi tushunchalari, bilimi, ko'nikma va malakalari darajasiga, shuningdek ularning shaxsiy xususiyatlari va kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxsiy sifatleri, shuningdek, qobiliyatlari, mahorati va kasbiy tajribasiga uzviy bog'liq bo'ladi. Ma'lumki, boshlang'ich sinflarda darslarni samarali o'qitishda mavzular mohiyatini yoritishda

animatsiyalardan foydalanish va kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitishning keng imkoniyatlari orqali boshlang'ich o'quvchilarda ijodkorlik, aqliy va jismoniy qobiliyatlarini takomillashtirish, garmonik rivojlanishi, fantaziyasini boyitish, badiiy did va estetik mahoratni rivojlanishi, diqqat va tasavvurni aktivlashtirish, rang tasvir uyg'unligini anglash, ajratish kabi jarayonlarni shakllantirishga erishish mumkin.

Xulosa:

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, boshlang'ich sinflarda darslarni samarali o'qitishda kompetensiyaviy yondashuv asosida pedagogik texnologiyalardan foydalanishda quyidagi afzalliklarga ega bo'ladi: ta'lim jarayonining doirasi kengayadi, uning amaliy yo'nalishini qo'llab-quvvatlaydi, boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishdagi motivatsiyasini oshiradi, shaxsni muvaffaqiyatlarga erishish uchun sharoit yaratadi, fanga bog'liqlikni takomillashtiradi va kuchaytiradi, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, ularning mustaqilligini shakllantiradi, mavzu bo'yicha bilim sifatini oshiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Yusupova F. I. O'quvchilar individual tayyorgarligini amalga oshirishning pedagogik-psixologik jihatlari. “Xalq ta'limi” jurnali. 2005.
2. Sanaqulov X.R, Xodiyeva D.P «Boshlang'ich sinflarda tabiiy materiallardan amaliy ishlar» o'quv-metodik qo'llanma 2009.
3. Sayidaxmedov N.S. Pedagogik maxorat va pedagogik texnologiya. – Toshkent, 2003.
4. Qosimova K., Matjonov S., G'ulomova X., Sariyev Sh. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarda qiziqishlarni o'rganish. T., TDPU. 2008.

FEATURES OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN TECHNICAL COLLEGES AND VOCATIONAL SCHOOLS

Shakhida Yusupova

Assistant professor,

Bukhara Engineering-Technological Institute

Khayrieva Ma'mura,

teacher Peshku professional/vocational school №1

ABSTRACT: The article deals with the features of teaching a foreign language in a vocational school. It is focused on reading technical literature, on studying special terminology and vocabulary, as well as on communication in the field of professional activity.

KEY WORDS: vocational school, implementation, teaching, foreign language, professional terminology, communication, conversation, specialists.

Nowadays, special attention is paid to the fact that the study of a foreign language in secondary vocational and higher educational institutions takes into account professional specificity and focus on the implementation of the tasks of future professional activity of students.

As a result, a professionally oriented approach is of particular relevance in teaching a foreign language in a technical college and vocational school. This type of training is based on taking into account the needs of students in learning a foreign language, which are dictated by the characteristics of the future profession. The process of learning a foreign language in a non-linguistic educational institution is focused on reading literature in the specialty, communication in the field of professional activity, studying professional terminology and vocabulary. The training of specialists in technical educational institutions consists in the formation of students' communicative skills that allow them to carry out professional communication in a foreign language in various fields and situations. The sphere of communication is understood as a set of homogeneous situations that are characterized by fairly similar speech stimuli, relationships between the participants in the conversation, and the environment of communication. Communication in a foreign language can take place both in informal and official forms, during group and individual contacts.

The goal of teaching a foreign language in technical colleges and vocational schools is to achieve a certain level of knowledge by students, which will be sufficient for the practical use of a foreign language in their future professional activities. Previously, representatives of technical specialties did not communicate in a foreign language, and contacts with foreign firms were limited. The teaching of a foreign language to students of technical colleges and vocational schools included only the translation of texts of technical content. However, nowadays more and more attention in technical colleges is paid to the formation of students' communicative literacy, culture of speech, knowledge of the rules of communication and the ability to apply them in a particular situation.

This is due to the fact that more and more in the professional activities of a technical orientation, contact is made with foreign specialists. The study of technical disciplines is associated with the study of technical English, which is specific. It has many features and its own formal-logical way of presentation. The technical text contains a large number of technical terms. Before you start translating such texts, you need to purchase specialized technical dictionaries.

A foreign language in technical colleges and vocational schools is studied taking into account the profile of the received professional education. The Exemplary Foreign Language Program aims to achieve the following goals:

further development of communicative foreign language competence (language, speech, sociocultural, educational, cognitive, compensatory);

development of readiness and ability for further independent study of a foreign language and self-education with its help, self-determination in a future profession, the ability for self-esteem through observation of one's own speech in a foreign and native languages, social adaptation.

The main structural feature of the content of training in a technical college is its division into two types: the main one, which is mastered by all students, regardless of the profile of secondary vocational education, and the professionally oriented type. According to the first type, the content is aimed at improving the skills and abilities formed at school. In the process of mastering a professionally oriented type, the language is studied taking into account the profile of vocational

education. The main components of the content of teaching a foreign language in technical colleges are: speech material, specialized technical texts; linguistic (lexical, phonetic and grammatical) material; knowledge, skills and abilities that make up the foreign language communicative competence of students.

The organization of the content of training is carried out in accordance with the functional-content approach implemented in the communicative method of teaching a foreign language, which implies a functional, rather than a systemic organization of the studied material, corresponding to speech functions. With this approach, special attention is paid not to the form of the linguistic phenomenon, but to its meaning.

The content of the program should take into account that teaching a foreign language in technical colleges and vocational schools does not take place in a language environment, so preference should be given to the material that creates a natural speech situation of communication and carries a cognitive load. The program is focused on the features of the social, cultural, political and scientific reality of the modern world. Attention is drawn to the role played by a foreign language in the modern world as a language of intercultural and international communication.

Thus, the peculiarities of teaching a foreign language in technical colleges are determined by the predominance of a professionally oriented approach, which is aimed at developing students' professional skills in a foreign language.

REFERENCES:

1. Yusupova, S. (2019). Technical thinking in English classes as a psychological and methodological problem. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 7(9).
2. Yusupova, S. (2020). Improvement of students' technical thinking development technologies at english classes. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1472-1478.

ЎҚИТУВЧИНИНГ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИ

Абдуллаева Шохидохон Давронбековна

Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги

Тошкент ахборот технологиялари университети

Урганч филиали “Гуманитар ва ижтимоий фанлар”

кафедраси доценти, ф.ф.н Телефон:+998914340082

Аннотация: Мазкур мақолада таълим мақсади, мазмуни, шакл, услуб ва воситалари таълим жараёнлари мазмунини таҳлил қилиш учун қўлланиладиган анъанавий категориялар, айнан шу категориялар маълум предмет, мутахассислик ёки ихтисослик бўйича ўқув-тарбиявий жараёни ташкил қилувчи педагог фаолиятининг предмети сифатида юзага чиқишига эътибор қаратилиши кўрсатиб ўтилган.

Kalit so'zlar: ўқитиш технологияси, таълим жараёни, замонавий таълим, дидактик жараён, муаммоли ўқитиш, модул таълими, ривожлантирувчи таълим.

Педагогик маҳорат - таълим ва тарбия санъати. Бу ўқувчининг дунёқараши ва қобилиятини ҳар томонлама камол топтиришга барча турдаги ўқув-тарбиявий ишларни йўналтира оладиган касбий қобилиятдир.

Педагогик маҳоратнинг асосини касбий билим (ўқитувчи шахсининг касбий-педагогик йўналиши, касбий аҳамиятли билим) ташкил этади. Ўқитувчининг билими, бир томондан, у ўргатган фанга, иккинчи томондан, ўқувчиларга қаратилган. Касбий билимларнинг мазмуни - бу фан, унинг методологияси, шунингдек, педагогика ва психология ҳақидаги билимлар.

Касбий педагогик билимларнинг муҳим асоси мураккаблик ва интеграциядир. Бу энг аввало ўқитувчининг ўрганилаётган фанларни синтез қилиш қобилиятидир. Синтезнинг ўзагини педагогик муаммоларни ҳал қилиш, ҳодисаларнинг психологик моҳиятини тушунишни талаб қиладиган педагогик вазиятларни таҳлил қилиш, шахс шаклланишининг маълум қонуниятлари асосида ўзаро таъсир қилиш усулларини танлаш ташкил этади. Ҳар бир педагогик вазифани ҳал қилиш ўқитувчининг бутун педагогик билим тизимини долзарблаштиради, бу ўзини бир бутун сифатида намоён қилади.

Мураккаблик, умумлаштириш билан бир қаторда, уста ўқитувчининг касбий билими ҳам индивидуал иш услуби (касбий ижод) каби муҳим таркибий қисм билан тавсифланади.

Педагогик маҳорат асосининг яна бир таркибий қисми - ўқитувчининг хулқ-атворини ташкил этиш шакли (касбий зарур қобилият, кўникма ва малакалар). Кўникмасиз, ҳаракат усулларини ўзлаштирмасдан билим, йўналиш ва қобилиятлар, яъни, педагогик техника, мумкин эмас. Уларсиз ўқитувчи фаолиятининг юксак натижаларини тасаввур қилиб бўлмайди. Бундан ташқари, педагогик техника педагогик маҳоратнинг ҳам асоси бўлиб, таълим ва тарбиянинг қўлланиладиган тамойиллари, воситалари ва усуллари самарадорлигини оширадиган усул ва усуллар мажмуидир.

К.С. Станиславскийнинг айтишича, истеъдод кам - сизга технология керак. Ўқитувчи мукамал техникага эга бўлиши керак. А.С.Макаренко педагогик техникага катта аҳамият берган. У шундай деб ёзган эди: “Юз ифодасига эга бўлмаган, юзига керакли ифодани бера олмайдиган ёки кайфиятини ушлаб туролмайдиган киши яхши тарбиячи бўла олмайди. Педагог ўзини шундай тутиши керакки, ҳар бир ҳаракат уни тарбиялаши, айна дамда нимани хоҳлаётганини ва нимани хоҳламаслигини доимо билиши керак.

Педагогик техника педагогик муаммоларни ҳал қилиш жараёнида ўзини ўзи бошқариш ва ўзаро муносабатда бўлиш қобилиятини ўз ичига олади.

А.С. Макаренко педагогик маҳорат фақат истеъдодли кишиларнинг мулки эмаслигини таъкидлади. Ўқитувчи бир неча йиллик меҳнатдан сўнг маҳоратга эришади. Педагогик мукамалликка эришиш жараёнини қандай тезлаштириш, уни бўлажак ўқитувчиларда қандай шакллантириш керак?

Бунинг учун зарур шарт-шароит касбга йўналтириш, бўлажак ўқитувчини ўз касбини тўғри танлаш, педагогик фаолиятга талабгорларни илмий асосланган ҳолда танлаш, шунингдек, зарур билим, кўникма, малакалар тизимини ўзлаштириш, касбий жиҳатдан муҳим сифатлар, қобилиятларни шакллантиришдан иборат. ва таълим муассасасида ишлашга тайёрлиги.

Ўқитувчининг педагогик маҳоратини шакллантириш маърузаларнинг илмий мазмуни

ва методикасини доимий равишда такомиллаштириш, семинар, амалий машғулотлар ва бошқаларни ўтказишда тажриба тўплаш билан боғлиқ. Талабаларнинг эҳтиёжларини чуқур англаш, уларни уйғотиш қобилияти, ишонч ва мойиллик муҳим рол ўйнайди.

Агар ўқитувчининг назарий билимларини, зарур кўникмаларини, қобилиятларини, педагогик техникасини, тактини эгаллаш онгида тасвирий ва концептуал элементларнинг яхлит тасвирини яратиш билан бирга бўлса, ўқитувчининг маҳорати янада муваффақиятли шаклланади. Педагогик иш устаси, яъни, уларнинг энг яхши устозлари тасаввурида тирилиш, уларнинг педагогик топилмалари ва кашфиётларини танлаш ва синтез қилиш.

Ўзингизни ва ҳақиқий ҳаракатларингизни бундай модел билан таққослаш, ўхшашлик ва фарқларни аниқлаш, ўз фаолиятингизга тузатишлар киритиш ўз-ўзини такомиллаштириш ва педагогик маҳоратни шакллантиришнинг зарурий шартларидан биридир. Бундай модел нуфузли ўқитувчилар - педагогик иш усталари, таниқли ўқитувчилар - А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский ва бошқалар.

Ўқитувчи нутқини ривожлантириш таниқли нотикларнинг нутқ намуналарини ва улар нутқининг магнитланган ёзувларини таҳлил қилишни, фаол сўз бойлигини оширишни, талаффузни яхшилашни, ўз мавзусининг тилига эътиборни талаб қилади. Ўқитувчи нутқини ривожлантириш таниқли нотикларнинг нутқ намуналарини ва улар нутқининг магнитланган ёзувларини таҳлил қилишни, фаол сўз бойлигини оширишни, талаффузни яхшилашни, ўз мавзусининг тилига эътиборни талаб қилади.

Тажрибали педагоглар меҳнатини ёшлар меҳнати билан қиёслаш шуни кўрсатадики, ўқитувчи шахсини шакллантириш ва унинг фаолияти самарадорлигини ошириш унинг педагогика ва психология, психологик, соҳалар бўйича билимини ошириш билан чамбарчас боғлиқ.

Педагогик маҳоратни шакллантириш ва ривожлантириш учун бўлажак ўқитувчининг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда (ўқитувчининг ўзи томонидан) унинг педагогик маҳоратини ошириш, ижобий фазилатларни шакллантиришни жадаллаштириш учун индивидуал ёндашувнинг аҳамияти жуда катта.

Шундай қилиб, педагогик маҳоратни шакллантириш учун билим, кўникма, қобилиятлар йиғиндисини ўзлаштириш, фаол фаолият, мустақил ишлаш, ўқитувчилик тажрибасини тўплаш ва махсус тадбирларни ўтказиш жараёнида эришиладиган касбий муҳим шахсий хусусиятларни ривожлантириш керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. Т.: ТДПУ, 2003.
2. Мавлонова Р.А., Раҳмонқулова Н.Ҳ. Бошланғич таълимда педагогика, инновация, интеграция. Тошкент, 2013 йил. 270 бет.
3. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. –Қарши. Насаф, 2000.
4. Основы педагогического мастерства: Учеб. пособ. / Под ред. И.А. Зязюна. - М.: Просвещение, 2003.- 302с.
5. Хозяинов Г.И. Педагогическое мастерство преподавателя.- М.: Высш. шк., 2000. - 201с.

**БЎЛАЖАК МУҲАНДИСЛАРНИ КАСБИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШДА
КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ ЁНДАШУВНИНГ ИЖТИМОЙ ПЕДАГОГИК
ЗАРУРИЯТИ**

Ахмедов Азизбек Баходирович

Педагогик инновациялар, пофессинал таълим бошқарув ҳамда педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти мустақил изланувчиси
irisazizbek81@gmail.com

Анотация: Ушбу мақолада жаҳон тараққиётининг ҳозирги босқичида таълимни модернизация қилиш соҳаларидан бири бўлган компетенцияга йўналтирилган таълимга ўтишнинг ўзига хос хусусиятлари, бўлажак муҳандисларни касбий фаолиятга тайёрлашда компетенциявий ёндашувнинг аҳамияти ёритиб берилган.

Калит сўзлар: компетенция, компетенциявий ёндашув, таълимни модернизация, касбий таълим мазмуни, пофессинал фаолият.

Замонавий дунёда юқори даражада ривожланган мамлакатнинг асосий рақобатдош устунлиги унинг инсон салоҳиятидир. Ижтимоий интеллектнинг ривожланиши муваффақиятли ва барқарор ривожланишнинг энг муҳим омилига айланмоқда, бунда таълим эса умуман фан, технология ва маданиятни такрор ишлаб чиқаришнинг етакчи механизми ролини ўйнайди. Муҳандислик - замонавий муҳандис меҳнатининг ўзгарувчан хусусиятини ҳисобга олган ҳолда, жамиятнинг инновацион салоҳиятининг муҳим элементи ҳисобланади. Олий таълим муассасаси битирувчилари - муҳандислар - замонавий илмий технологияларни ишлаб чиқишга, илмий асосланган техник лойиҳаларни амалга оширишга, миллий инновацион тизимларни шакллантиришга ҳисса қўшадиган ҳам асосий (таянч) ҳам муҳандислик -техник компетенцияларга эга бўлишлари керак.

Жаҳон тараққиётининг ҳозирги босқичида таълимни модернизация қилиш соҳаларидан бири бўлган компетенцияга йўналтирилган таълимга ўтиш табиий ҳолга айланмоқда.

Республикамиз олий таълим тизимида илмий асосланган тавсияларнинг ишлаб чиқилиши нафақат таълим соҳасидаги умуммиллий манфаатларнинг англаниши, балки жаҳон ривожланишининг умумий тенденциялари билан ҳам боғлиқдир:

- маданиятларнинг ўзаро сингиб боришига ҳисса қўшадиган жараёнлар ва ҳодисаларнинг глобаллашуви;

- таълимнинг жамиятнинг устувор қадрияти сифатида шаклланиши;

- ахборот оқимининг кўпайиши, билимларнинг доимий янгиланиши;

- инсон ҳаёти давомида узлуксиз таълим олиш зарурати;

- билиш жараёнлари ва илмий билиш усулларининг бирлигига, фикрлашнинг мослашувчанлиги ва кўп қирралигига асосланиб, когнитив фаолият характерини ўзгартириш;

- тизимли-ахборот ва эволюцион-синергетик парадигмаларнинг янги фикрлаш услуби сифатида пайдо бўлиши;

- ахборот ва ахборот технологияларини стратегик омил, ривожланиш манбаи ва замонавий ахборот жамиятининг асосий ишлаб чиқарувчи куч сифатида шаклланиши;

- фанни инсонпарварлаштириш, унинг инсоният тараққиётидаги роли ва ўрнини қайта кўриб чиқиш; илмий билимлар яхлитлиги зарурати.

Жаҳон тараққиётининг ҳозирги босқичида таълимни модернизация қилиш соҳаларидан бири бўлган компетенцияга йўналтирилган таълимга ўтиш табиий ҳолга айланмоқда.

Компетенцияга асосланган ёндашув:

- ишлаб-чиқариш соҳасидаги сўровларга жавоб беради;

- ўзгарувчан ижтимоий-иқтисодий воқеликка жавобан таълим мазмунининг янгиланиши сифатида намоён бўлади;

- инсоннинг таълим сюжетлари ва тарбиявий вазиятлардан ташқарида самарали ҳаракат қилиш қобилиятининг умумлаштирилган шартидан иборатдир;

- модернизациянинг туб воситаси сифатида намоён бўлади.

Олий таълим бугунги кунда мураккаб янгиланиш жараёнини бошидан кечирмоқда. Вазият яна шу билан мураккабланишмоқдаки, олимларнинг таъкидлашича, изчил ва узлуксиз технологик инқилоб шароитида, олинган билим, кўникма ва малакалар, уларнинг ўзлаштирилиши ва олий таълим дипломи билан тасдиқланиши учун зарур бўлганидан кўра қисқа вақт ичида ўзларининг қўлланилиши ва фойдалилигини йўқотади.

Бу ҳолат таълимни модернизация қилишни тақозо этди: бошқа таълим муҳитини яратиш ва амалга ошириш, хусусан, шахсни мақсадли ривожланишига, кўп омилли, ижтимоий, бозор-иқтисодий, ахборот ва коммуникациявий жиҳатдан бой муҳитга мослашиш қобилиятига ҳисса қўшадиган, таълим жараёнида компетенциялар мажмуини ривожлантириш ва шакллантиришга имкон берадиган шароитларни аниқлаш, асослаш ва таъминлаш учун муҳит яратди.

Кўп тадқиқотчилар ҳозирги пайтда таълим натижалари парадигмасининг билим, кўникма ва малакаларнинг (БКМ) тўлиқроқ, шахсий ва ижтимоий жиҳатдан интеграциялашган натижага айланаётганлиги, бу эса битирувчилар учун янги фаолият турларининг амалий ўзлаштирилиши жараёнида қисқа ва узок муддатли истиқболда фойдали бўлади деб ҳисоблайдилар.

Таълимнинг энг муҳим стратегик вазифаси - билимга йўналтирилган парадигмадан шахсга йўналтирилган парадигмага ўтиш эди. Бу таълим натижасининг янги парадигмасини - компетентлилик ёндашувини қабул қилишни англатарди. Бироқ, бундай ёндашув билан фанни ўрганиш талабани тайёрлашга қўйиладиган талаблар рўйхатидан чиқмайди, у бўйсунувчи, йўналувчи функцияни бажаради. Шундай қилиб, Г.С.Саволайненнинг таъкидлашича, бу ёндашув билан билимнинг қиймати ва ички қиймати камаймайди. Унинг моҳияти билимга бўлган муносабатни ва уни ўзлаштириш усуллари ўзгартиришдан иборатдир: билимлар педагогик фаолият мақсадидан шахснинг ўзини мустақил ривожлантириш, унинг касбий ўсиш воситасига ўтади [1].

Шундай қилиб, касбий тайёргарликни компетенция асосида қуриш мантикий, ижтимоий ва иқтисодий жиҳатдан оқланган жараёндир.

Замонавий тадқиқотлар таҳлили шуни кўрсатадики, педагогика фани касбий таълимнинг методологик асоси сифатида компетенцияга асосланган ёндашувни назарий тушунишнинг хилма-хиллиги билан ажралиб туради. Шу билан бирга кўпчилик тадқиқотчилар буни касбий таълимни модернизация қилиш ва таълим мазмуни ва натижалари билан жамият ва шахс талаблари ўртасидаги тафовутни бартараф этишнинг туб воситаси деб билишади, чунки бир қатор олимларнинг фикрига кўра компетенцияга асосланган ёндашувни касбий таълим мазмунини ривожланаётган шахснинг эҳтиёжларига мос равишда танлаш имконини беради ва шу билан бирга маълум бир соҳада уни муваффақиятли профессионал фаолиятнинг инновацион тажрибасига йўналтиради.

Э.Зеер ва Э.Сыманюкнинг фикрича, компетенцияга асосланган ёндашув - бу мақсадларга -таълим векторларига: индивидуалликнинг ўрганувчанлиги, ўзини мустақил ўзи белгилаши (ўз тақдирини ўзи белгилаши), ўзини мустақил намоён қилиши, ижтимоийлашуви ва ривожланишидир [2, 25-б.].

Таълимнинг барча ушбу кўрсаткичлари - шахснинг асосий фазилати - компетенцияларнинг ҳосиласидир. Бугунги кунда улар таълимнинг исталган ва башорат қилинадиган натижаси сифатида юзага келади. Бу нуқтаи назардан, нафақат билим сифати, балки ўқувчининг шахсий фазилатларида намоён бўладиган таълимоти ҳам баҳоланади. Е.В.Бондаревскаянинг фикрича, компетенцияга асосланган ёндашув таълимнинг маълум бир парадигмаси доирасида кўриб чиқилиши керак. Унинг таъкидлашича, бундай ёндашув, шахсга йўналтирилган парадигма доирасида, ҳар қандай, хусусан, педагогик фаолиятнинг семантик компонентига йўналтирилган компетенциялар тўпламини белгилайди. Бундай кўникмаларга эга бўлган бўлажак муҳандис фаолиятини давр талабларига мувофиқ яратиши мумкин [3].

Ушбу турдаги фаолиятнинг самарадорлигини ҳисобга олиб, биз мотивацион соҳадаги ижобий ўзгаришларга эътибор қаратдик, улар талабанинг изланиш ва ижодий фаоллигида намоён бўлади. Тадқиқот шуни кўрсатдики, ўқитишнинг барча босқичларида тадқиқот ишларини нафақат ўрганилаётган фаннинг баъзи қоидаларини асослаш ва ишлаб чиқишнинг самарали воситаси бўлибгина қолмай, балки талабаларнинг рефлексив қобилиятини ривожлантиришнинг энг муҳим воситаси: ўзини ўзи бошқариш, ўз-ўзини ташкиллаштириш,

ўз-ўзини назорат қилиш, шунингдек, ўқувчиларда субъектлик ва мустақил ижодий қобилиятларни ривожлантириш учун бошланғич нуктага айланади.

Касбий фаолиятда изланишлар учун барқарор мотивацияни синаб кўришнинг ишлаб чиқилган усуллари талабаларнинг мотивацион соҳасидаги ўзгаришларда замонавий ёндашувларнинг ролини аниқлашга имкон берди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Рашидов Ҳ.Ф. Теоретико-методологические и социально-педагогические основы развития среднего специального, профессионального образования в Узбекистане: Автореф. Дис. ... док. пед. наук. –Т.: 2005. –47с.
2. Беляева А.П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилищах.- М.: Высш.шк., 1991.-208 с.
3. Андреев В.И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – С. 124.

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРДА ВАТАНГА МУҲАББАТ ТУЙҒУСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ЁШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Ахмедов Бехзод Мадаминович

Мактабгача таълим ташкилотлари
директор ва мутахассисларини қайта
тайёрлаш ва уларнинг малакасини
ошириш институти мустақил изланувчиси
axmedov_bexzod@inbox.uz

Анотация: Ушбу мақолада мактабгача ёшдаги болаларда ҳар бир ёш босқичида ватанпарварлик тарбияси ўзига хос хусусиятлар баён этилган. Жумладан, мактабгача ёшдаги болалик даврида (3 ёшдан 7 ёшгача) боланинг когнитив, иродали ва ҳиссий ривожланиши жараёнларида ватанпарварлик туйғусини шакллантириш хусусиятлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: ватанга муҳаббат туйғуси, ватанпарварлик тарбияси, мактабгача ёш, эмпатия туйғуси, ахлоқий мотивлар, ижтимоий мотивлар.

Ҳар бир ёш босқичида ватанпарварлик тарбияси ўзига хос хусусиятларга эга. Биринчи етти йил ичида бола ўз ривожланишининг учта асосий даврини бошдан кечиради, уларнинг ҳар бири умуминсоний қадриятлар томон маълум бир қадам ва дунёни ўрганиш, ўзгартириш ва ҳиссий жиҳатдан ўзлаштириш учун янги имкониятлар билан тавсифланади. Ҳаётнинг бу даврлари бир-биридан боланинг руҳий ривожланишидаги мумкин бўлган ютуқлар доираси билан чегараланади; ҳар бир олдингиси кейингисининг пайдо бўлиши учун шароит яратади ва уларни вақт жиҳатидан сунъий равишда “алмаштириб қўйиш” мумкин эмас.

Мактабгача ёшдаги болалик даврида (3 ёшдан 7 ёшгача) боланинг кейинги когнитив, иродали ва ҳиссий ривожланиши учун имконият мавжуд.

Атрофдаги воқеликни билишнинг хусусиятлари шундан иборатки, дунё нафақат боланинг идрокида барқарор, балки нисбий сифатида ҳам юзага келиши мумкин (ҳамма нарса ҳамма нарсага айланиши мумкин); олдинги ривожланиш даврида шаклланадиган ҳаракатнинг шартли режаси образли фикрлаш, такрор ишлаб чиқариш ва ижодий маҳсулдор тасаввур элементларида мужассамланади; онгнинг рамзий функциясининг асослари шаклланади, сенсор ва интеллектуал қобилиятлар ривожланади.

Катта мактабгача ёшдаги бола ўзини бошқа одамнинг ўрнига қўйишни бошлайди, нима содир бўлаётганига бошқалар нуқтаи назаридан қарайди ва уларнинг ҳаракатларининг сабабларини тушунади, мустақил равишда самарали ҳаракатнинг келажакдаги натижаси ҳақида тасаввур ҳосил қилади. Ёшга боғлиқ бўлган бу қобилият ватанпарварликни тарбиялашда, болада бошқаларга ҳамдардлик туйғусини шакллантириш ва уларга нисбатан ҳиссий жиҳатдан самарали муносабатни ривожлантиришда фаол ҳисобга олинади.

Бу ёшда боланинг ҳис-туйғулари импульсивликдан, лаҳзалиқдан борган сари озод бўлади. Масъулият, адолат, саховат ва бошқалар туйғулари шакллана бошлайди, ташаббускор ҳаракатдан шодлик шаклланади; тенгдошлар билан ўзаро муносабатларда ижтимоий ҳис-туйғуларни ривожлантириш учун янги туртки олинади. Бола ўзини атрофидагилар (одам, ёввойи табиат вакиллари) билан тенглаштириш қобилиятини кашф этади, бу эса унда умуминсоний ибтидонни келтириб чиқаради. Ўз кечинмаларини умумлаштириш, ўзи учун қайғуришни бошқалар учун қайғуришга ўтказиш, ўзининг ва бошқа одамларнинг ҳаракатларининг натижаларини ҳиссий жиҳатдан пайқаш юзага келади. Айтишимиз мумкинки, ҳис-туйғулар “ақлли” бўлиб боради. 5-6 ёшга келиб, бола ўз хоҳиш-истакларини чеклай олади, ҳиссий реакциялар мустақил хусусият касб этади ва боланинг вазиятнинг маъносини англаши туфайли пайдо бўлади.

Туйғулар ривожланишининг яна бир йўналиши ҳис-туйғулар барқарор бўлганда, уларнинг динамикаси ва мазмунининг ўзгариши билан боғлиқ. Улар улкан теранлик касб этадилар, юксак - ахлоқий, эстетик, когнитив туйғулар шаклланади. Шундай қилиб, мактабгача ёшдаги болада раҳм-шафқат, ҳамдардлик, яқинларига ғамхўрлик қилиш, бурч ҳисси, ўзаро ёрдам, сезгирликни ривожлантиради. Бола нафақат ўзининг ҳис-туйғуларини, балки бошқа одамларнинг кечинмаларини ҳам тушунишни ўрганади. У ҳиссий ҳолатларни ташқи кўриниши, мимика, имо-ишоралар, ҳолат орқали фарқлай бошлайди.

Катта мактабгача ёшда эмпатия ҳисси аста-секин шахснинг барқарор шаклланишига айланади ва турли шакллардаги вазиятларда ўзини намоён қилади. Бундай турғун туйғу боланинг хатти-ҳаракатига маълум бир тарзда таъсир қила бошлайди, яъни хатти-ҳаракат мотивига айланади.

Мактабгача ёшдаги болалар билан солиштирганда, катта мактабгача ёшдаги болаларда эмпатиянинг барқарорлиги сезиларли даражада ошади. Шундай қилиб, 4-5 ёшли боланинг муайян вазиятдаги ҳиссий реакциялари ҳар доим ҳам унинг моҳиятига мос келмайди. Баъзи ҳолатларда у тегишли ҳис-туйғуларни намоён қилади, бошқаларида у ҳиссий жиҳатдан пассив бўлиб қолади. Катта мактабгача ёшдаги болада вазият бир оз бошқача. Бу ерда ҳиссий ҳолатлар вазиятга максимал даражада мос келади. Бу боланинг вазиятдан тобора кўпроқ хабардор бўлиб бораётганлигини кўрсатади, бу эса ҳиссий реакцияни янада теранроқ қилади. Ўрта ва айниқса кичик мактабгача ёшдаги болалар ўзларини камраб олган ҳис-туйғуларга тўлиқ берилмайдилар. Ҳар қандай объектнинг, ҳатто у мутлақо аҳамиятсиз бўлса ҳам, намоён бўлиши кифоя ва ҳиссий реакциянинг кўлами пасаяди, нолга қадар тушиб кетади. Катта мактабгача ёшдаги бола учун ҳиссиётлар руҳиятнинг асосий ҳолатига айланади. Чалғитадиган омиллар ўз аҳамиятини йўқотади.

Эмпатия туйғусини барқарорлаштириш, унинг шахсий кечинмага ўтиши боланинг ахлоқий ривожланишининг энг муҳим ютуқларидан бири, унинг одамларга, табиат объектларига бўлган ички муносабатининг ўзгариши, улар билан мулоқот қилишдан қувончнинг намоён бўлишидир. Бола, шунингдек, баъзи фаолиятдаги ўз муваффақияти учун тарбиячининг мақтовидан қувонч ҳис қилади, бу унинг бундай фаолиятни янада яхшироқ бажаришга ҳаракат қилишига ҳисса қўшади. Ахлоқий кечинмадан келиб чиққан, катталарнинг баҳоловчи таъсири остида мустаҳкамланган бола муносабатининг санаб ўтилган шакллари унинг ўзига хос хусусиятига, шахс фазилатига айланади. Келажакда бу хусусият боланинг ўхшаш вазиятларда ўзини қандай тутишини белгилаб беради. Эмпатия туйғусини шакллантириш билан боғлиқ бўлган бундай умумий ижобий йўналиш бола шахсининг ўзагини яратади. Шунинг учун биз ўйлаймизки, тарбия фаолиятида болаларни қўллаб-қувватлайдиган ва уларда ишончни уйғотадиган усуллар керак.

Катта мактабгача ёшдаги болаларда хатти-ҳаракатларнинг маълум бир йўналиши шаклланади. Ахлоқий мотивлар етакчилик қилади. Бола катталарнинг талабини бажариш ва ўзи учун ёқимсиз иш билан шуғулланиши учун қизиқарли фаолиятдан, ўйиндан воз кечиши мумкин. Шахснинг муҳим янги фазилати - бу баъзилари устун бўлиб, бошқалари эса бўйсунадиган - мотивларнинг бўйсунishiдир.

Мактабгача ёшдаги болада янги фаолият турларининг пайдо бўлиши янги мотивлар: ўйин, меҳнат, таълим, чизиш ва лойихалаш жараёнининг шаклланишига олиб келади; боланинг катталар билан мулоқот қилиш мотивлари ўзгаради - бу катталар дунёсига қизиқиш, катталар каби ҳаракат қилиш, унинг розилиги ва қувватловини, ҳамдардлигини, баҳосини ва кўмагинини олиш истагидир. Тенгдошларга нисбатан ўзини намоён қилиш ва мағрурлик мотивлари ривожланади. Бошқа одамларга муносабат, хулқ-атвор шакллари ўзлаштириш, ўз ҳаракатлари ва бошқа одамларнинг ҳаракатларини тушуниш билан боғлиқ ахлоқий мотивлар алоҳида ўрин тутади).

Мактабгача ёшдаги болалар, бошқалар уларни севишини ишталади, улар катталарга боғланишга муҳтож. Бу хусусият боланинг тўлиқ ривожланиши учун зарурдир. У уларнинг тақлидини озиклантиради. Бирор бир катталарга боғланмаган болалар кўркув ва изтироб қурбони бўлишади.

Катта мактабгача ёшдаги даврда боланинг маънавий-ахлоқий асослари, ҳиссиётлари, туйғулари, тафаккури, жамиятда ижтимоий мослашиш механизмлари шакллана бошлайди, атрофдаги дунёда ўзини англаш жараёни бошланади. Инсон ҳаётининг ушбу бўлаги болага ҳиссий ва руҳий таъсир қилиш учун энг қулайдир, чунки унинг идрок тасвирлари жуда ёрқин ва кучли, шунинг учун улар узоқ вақт давомида, баъзан эса бутун ҳаёти давомида хотирада қолади, бу эса ватанпарварлик тарбиясида жуда муҳимдир.

Катта мактабгача ёшдаги даврда ижтимоий мотивлар ва ҳиссиётлар ривожланади. Бола ҳаётининг биринчи йилларида улар қандай шаклланиши кўп жиҳатдан унинг барча кейинги ривожланишига боғлиқ. Бу даврда уни ўз халқи, ўз мамлакати билан кўринмас тарзда боғлайдиган ҳис-туйғулар ва характер хусусиятлари ривожлана бошлайди. Бу таъсирнинг илдизлари бола ўрганаётган халқнинг тилида, халқ қўшиқларида, мусиқаларида, ўйинларида,

ўйинчоқларида, ўз она юртининг табиати, у билан биргаликда яшайдиган одамларнинг меҳнати, турмуши, одатлари ва урфлари ҳақидаги таассуротлардир.

Бу ёш хусусиятлари фақат имкониятлар шаклида тақдим этилади, уларнинг амалга оширилиши мумкинлиги даражаси бола ривожланишининг ижтимоий ҳолати, уни ким ва қандай тарбиялаши, боланинг қандай фаолият билан шуғулланиши, у буни ким билан амалга ошириши билан белгиланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Алиев А. Маънавият, қадрият ва бадиият. – Т.: Маънавият, 2000. – 630 б.
2. Аликулов Х. Гуманистик мерос ва шахс маънавий камолоти. – Тошкент: Маънавият, 2006. – 56 б.
3. Аҳмедов М., Шоумаров О. Ватан маҳалладан бошланади. Ҳаёт ва иқтисод. 1992.
4. Иномова М. Оилада болаларни маънавияхлоқий тарбиялашда миллий қадриятлардан фойдаланиш. — Т., «Фан», 1995.

**ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА МАХСУС ФАНЛАРНИ
ЎҚИТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ**

Сагатов Иброҳим Рауфович

Педагогик инновациялар, профессионал таълим бошқарув ҳамда педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти мустақил изланувчиси
ibrohim_sr@gmail.com

Анотация: Ушбу мақолада профессионал таълим тизимида махсус фанларни ўқитишнинг ўзига хос хусусиятлари, касбий тайёргарлик тизимида махсус фанларнинг ўрни ва аҳамияти ҳамда профессионал таълим муассасаларида махсус фанларни ўқитиш самарадорлигини ошириш йўналишлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: профессионал таълим, махсус фанлар, касбий тайёргарлик, касбий таълим мазмуни, ўқитиш методикаси, тизимли-интегртив ёндашув.

Ҳозирги кунда профессионал таълим тизимида махсус фанларни ўқитиш методикасининг илмий асосларини такомиллаштириш, таълим олувчиларнинг касбий мотивациясини оширишга доир ўқув машғулотларни жорий этиш, махсус фанларни ўқитишга компетенциявий, интегртив-модулли, шахсга йўналтирилган, амалий фаолиятга йўналтирилган ёндашувларни кўллаш бўйича илмий тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Шунингдек, ўқувчиларни касб-хунарни мустақил танлашга тайёрлаш, ўқувчиларнинг ўзлари қизиққан касбларда ўз иқтидор ва имкониятларини эркин рўёбга чиқаришлари таъминлаш ҳамда ўқитиш методлари, ўқитиш шакллари ва технологияларидан самарали фойдаланиш масаласи фаол ўрганилмоқда.

Шунингдек, республикамизда замонавий талаблар асосида профессионал таълим сифатини ошириш, жумладан, махсус фанларни ўқитишнинг ўқув-методик таъминотини халқаро талаблар асосида янгилаш каби ишларга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Таълим соҳасида амалга оширилган ислохотлар натижасида замон талабларига мос тарзда тайёрланган методик таъминотлар ҳамда илғор усуллар асосида ўқитиш имкониятлари учун барча шароитлар яратилди.

Махсус фанларни ўқитиш борасида амалга оширилаётган ислохотлар натижасида таълим муассасаларининг моддий-техника базаси мустаҳкамланди, ўқувчиларни замонавий касб-хунарларни эгаллашлари учун зарур шарт-шароитлар яратилди, меҳнат бозорининг замонавий эҳтиёжларига мувофиқ узлуксиз таълим тизимини такомиллаштириш, таълим хизматларининг очиклиги ва сифати даражаси оширилди. Шу билан бирга профессионал таълим муассасаларида махсус фанларни ўқитиш жараёнлари самарадорлигини ошириш зарурати юзага келмоқда. Бу борада махсус фанларни ўқитиш методикасини интегртив-модулли ёндашув асосида такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Профессионал таълим муассасаларида махсус фанларни ўқитиш методикасига оид изланишларимиз, уларнинг таркибидаги мавзулар орасидаги узвийликни таъминлашга, яхлит таълим-тарбия ва ривожлантириш жараёнини ташкил этиб ўтказишга, таҳсил олувчиларнинг ўзлаштиришларини мунтазам равишда назорат қилиб объектив баҳолашга, босқичма-босқич аниқ амалий фаолиятга тайёрлаш имкониятлари юқори эканлигини кўрсатади.

Профессионал таълим муассасаларида махсус фанларни ўрганиш жараёни ўзининг мақсади ва вазифалари, мазмуни, ташкил этиш шакллари, амалга ошириш методлари ва воситалари, ўрганиш ўрни (жойи), ажратилган вақт миқдорида кўра умумилмий ҳамда умумкасбий ўқув предметларидан фарқ қилади.

Махсус фанларни мақбул ўқитиш деганда айтилган пайт ва шарт-шароитда энг кам вақт, зўриқиш кучлари, маблағ, материал кабилар сарфлаб имкон қадар юқори самара ҳамда сифатли натижага эришишни тушунилади.

Махсус фанларни ўрганишда кўпроқ амалийлик юқори бўлганлиги, ишлаб чиқаришга яқинроқ ҳисобланганлиги умумтаълим фанларидан фарқли эканлигини кўрсатади. Ўқув ва ишлаб чиқариш амалиётлари махсус фанлар билан ўзаро боғлиқ ҳолда олиб борилади.

Махсус фанларни ўрганишда кўпроқ амалийлик юқори бўлганлиги, ҳамда ишлаб чиқаришга яқинроқ ҳисобланганлиги умумтаълим фанларидан яққол фарқли эканлигини кўрсатди. Махсус фанларни ўқитиш услубларини танлашда ўқув мақсадларини белгилаш ўзига хосликни талаб этади. Талабаларни касб-хунарга ўргатишда махсус фанлар бутунлигича шу касб хусусиятига мос бўлиши билан бирга ўқув материали мазмунида муайян касб бўйича махсус фанга тегишли фаолият турлари тўлиқ ёритилиши зарур. Профессионал таълимда махсус фаннинг етакчи компоненти бўлиб “Фаолият турлари” ҳисобланишига ишонч ҳосил қилинди.

Сўнгги йилларда республикамиз педагог олимлари ишларида махсус фанлар бўйича машғулотлар самарадорлигини оширишга оид улкан ижодий ишлар олиб борилмоқда. Бу ижодий изланувчанликка йўналтирилган ишларни куйидаги йўналишларини кўрсатиш мумкин:

- узвий алоқадорликни таъминлаш;
- дарсларни ўтказишда шаблон ва бир қолипчиликни бартараф этиш, ўқув жараёнида турли тузилмадаги дарсларни қўллаш;
- янги материални таҳсил олувчиларга етказиш билан уни шу дарсни ўзда мустаҳкамлашнинг турли шакллари, метод ва воситаларини уйғунлаштириш;
- таълим-тарбия жараёнида таҳсил олувчиларнинг ўқув-билиш фаоллигини таъминлашнинг муҳим воситаси сифатида машқлар тизимини киритиш;
- ишбилармонлик, ролли, лабирент ва бошқа дидактик ўйинлардан фойдаланиш;
- таҳсил олувчиларнинг мустақил ишлари турлари ва миқдорини аниқлаш;
- ўзлаштирилган ўқув материални мустаҳкамлашнинг аниқ тизими ва механизмини яратиш.

Профессионал таълим муассасалари олдида қўйилган ижтимоий буюртма, яратилган шарт-шароит, ўрганиш учун ажратилган вақт, жамият ва давлатнинг талаблари ҳамда эҳтиёжлари, касбий тайёргарлик жараёни иштирокчиларининг ўз бурчларини нечоғлик англаб етганликлари, махсус фанларнинг юқорида зикр этилган ўзига хос жиҳатлари каби кўплаб омилларга биноан уларни ўрганиш методикаси танланади.

Демак, махсус фанлар ўқитувчисидан юқори маданий-техник даража талаб этилади. Бундай даражага ўз-ўзидан, тез фурсатларда эришилмайди. Унга ҳаёт деб аталмиш кўп йиллик тажрибалар, сабр-тоқат, бетиним изланиш, машаққатли меҳнат натижасида эришилади.

Касбий тайёргарлик жараёнини ўзига хос тизим деб қараш, уни ташкил этувчи компонентлари орасида функционал алоқадорлик мавжудлигини эътироф этишга имкон беради. Махсус фанлар мазмуни амалий характерга эга бўлиб, бунда нисбатан кўпроқ касбий хатти-ҳаракат усуллари ва шахсий фазилатларни шакллантириш кўзда тутилади, шу боис шакллантирилиши кўзда тутилган билимлар етакчи вазифага бўйсундирилади.

Хулоса қилиб айтганда, махсус фанлар касбий тайёргарликнинг асоси ҳисобланиб, тизимли-интегратив ёндашув ҳамда унга мос ўқитиш, ўрганиш методикасини талаб этади. Бу жараёнда ўзлаштирилган билим, хатти-ҳаракат усуллари ва шахсий фазилатлар амалиётда қўлланилиб сайқалланади ва касбий маданият даражасигача такомиллаштирилиши кўзда тутилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

4. Абдуллаева Қ.М. Махсус фанларни ўқитишда бўлажак ўқитувчиларнинг касбий билим ва кўникмаларини шакллантиришнинг методик асослари: Дис. ...пед. фан. ном.-Тошкент: 2006. - 182 б.
5. Мусурмонова О.М., Абдуллаев А.Х., Аҳмедова М.Т. Ўқув касб таълими.-Т.: Халқ мероси, 2004.-144 б.
6. Ходжабаев А.Р., Хусанов И.А. Касбий таълим методологияси. Т.: “Фан ва технология”, 2007.-41, 192 б.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI PEDAGOGIK JARAYONDA QO‘LLASH

Maxmudov Abrorjon Zakirovich
Namangan davlat universiteti
“Informatika” kafedrası o‘qituvchisi
yangilik2019@gmail.com
tel:998936735737

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagoglarning raqamli madaniyatini shakllantirishning dolzarb ekanligi asoslanadi. Maqolada pedagogning o‘quv jarayonida raqamli vositalar va xizmatlardan foydalanishga tayyorlik darajasi muhim obyekt ekanligi ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: ta’limni raqamlashtirish, zamonaviy o‘qituvchilar malakasi, akademik palagarizm, kiberbuilding, imkoniyatlarni kengaytirish, ko‘p vazifalilik, raqamli kompetensiya.

Yillar davomida raqamli savodxonlikning ma’nosi o‘zgara boshladi, oldinlari raqamli savodxonlikka egaman degan pedagog yoki talaba kompyuter bilan ishlay olish yoki office dasturlari bilan cheklanar edi, endi bunday ko‘nikmalar standart hisoblanadi. Texnologiyani yaxshi biladigan ishchi kuchiga o‘tish ta’limga ham o‘z yo‘lini berdi.

O‘qituvchilar raqamli savodxonligi qanchalik ko‘p bo‘lsa, ular talabalarga fanni o‘rgatishda ushbu ko‘nikmalardan shunchalik ko‘p foydalanadilar, bu esa o‘z navbatida talabalarda raqamli fuqarolik tuyg‘usini kuchaytiradi. Biroq, raqamli savodxonlikning ahamiyati va ko‘lami ushbu oddiy nazariyadan tashqariga chiqadi.

Birinchi sabab — Internet qidiruv tizimlaridan tashqariga chiqish. Yandex, Google va boshqa qidiruv tizimlari kuchli vosita hisoblanadi. Kompyuter va Internetga ega bo‘lgan talabalar nafaqat oddiy savollarga, balki aql bovar qilmaydigan darajada murakkab masalalarga ham javob topishlari mumkin bo‘ladi. Biroq, qidiruv tizimlari o‘quvchilarga haqiqiy, chuqur bilim olishga imkon bermaydi. Aksariyat talabalar qidiruv tizimidan qanday foydalanishni tushunishsa-da, o‘qituvchilar keyingi bosqichga javob olish uchun talabalarga qo‘shimcha ko‘nikmalarni berishlari kerak.

O‘qituvchilar Internet qidiruvida raqamli savodxonlik ko‘nikmalarini amalga oshirishning bir necha yo‘llari mavjudligini, ya’ni talabalarga o‘z manbalarini baholash va savol berishga o‘rgatish kerak. Talabalar quyidagi savollarni berishda ishonchli manba va ishonchsiz manba o‘rtasidagi farqni bilishlari kerak:

- Ularning manbasi akademik veb-saytmi yoki marketing kompaniyasimi?;
- Manba oxirgi marta qachon yangilangan?;
- Yana qancha saytlar ushbu manbaga havola qilingan?;
- Ma’lumot obyektiv yoki noxolis tilda taqdim etilganmi?

To‘g‘ri, o‘quvchilar boshqa turdagi masala bo‘yicha savolga to‘g‘ri javob topishlari mumkin, ammo javob olish uchun faqat qidiruv mantig‘ini yodlashdan nima foyda? O‘qituvchi javobni izlash va kontekstualashtirish mantig‘ini o‘rgatishi kerak. Talabalar ijodkorlikning yangi bosqichlariga ko‘tarilishi kerak. Talabalar o‘zlari topgan javoblarni chuqurroq anglaganlaridan so‘ng, ushbu bilimlarni ijodiy qo‘llashga intiladi. Bu talabalarni yangi narsalarni yaratish uchun boshqa raqamli platformalardan foydalangan holda talabalarga tegishli savollar berishga undashdan tortib, har qanday narsa bo‘lishi mumkin.

Ikkinchi sabab — talabalarga raqamli fuqarolikni o‘rgatish. Yaxshi raqamli fuqaro bo‘lish internet va texnologiyalardan to‘g‘ri va mas’uliyatli foydalanishni tushunish va amalda qo‘llashni anglatadi. Raqamli fuqarolik haqida gap ketganda, ikkita muammo ro‘yxatda birinchi o‘rinda turadi: akademik plagiat va kiberbulling.

1) Akademik plagiarizm. Talabalar doimiy ravishda kontent almashadigan madaniyatda, talabalar buni ongsiz ravishda qilish u yoqda tursin, plagiat nima ekanligini bilmasligi mumkin. O‘qituvchilar plagiatga qarshi kurashning aniq qoidalarini belgilashlari kerak.

2) Kiberbulling. Bu atama elektron texnologiyalardan foydalangan holda yuzaga keladigan va maktablar va onlayn hamjamiyatlarda keng tarqalgan muammo bo‘lgan bezorilikka ishora qiladi. Bugungi kunda talabalar raqamli mahalliy aholi bo‘lishlari mumkin bo‘lsa-da, ularga ijtimoiy me’yorlar onlayn xatti-harakatlarga tegishli ekanligini o‘rgatish kerak. Kiberbullingning oldini olish va zo‘ravonlikka uchragan talabalarga yordam berish uchun resurslar taqdim etilishi kerak.

Uchinchi sabab — raqamli dunyo haqidagi g‘oyalarning kengayishi. Ko‘pgina o‘quvchilar raqamli vositalardan foydalanishda mohir bo‘lishlari mumkin bo‘lsa-da, ularning bu vositalar nima qila olishini tushunishlari ko‘pincha cheklangan. Masalan, talabalar Instagramdan fotosuratlar joylashtirish uchun foydalanadilar, lekin san‘at yoki tarix loyihalari uchun platformadan foydalanishni o‘ylamaydilar.

To‘rtinchi sabab differensiallikni ta‘minlashda yotadi. Sinfdagi differensiyalash barcha o‘quvchilarning ehtiyojlarini qondirish uchun zarur, lekin bu, ayniqsa, yosh o‘qituvchilar uchun ko‘p vaqt talab etadi. Texnologiyadan ijodiy va to‘g‘ri foydalanilganda, o‘quvchilar ma‘lumotni qanday qabul qilishidagi farqlarni yumshatish uchun foydalanish mumkin. O‘qituvchilar ma‘ruza orqali talabalarga materialni etkazishlari mumkin, vizual ma‘lumotni idrok eta oladigan talabalar esa planshetlardagi illyustratsiyalar bilan ma‘ruza materialini o‘rganishlari mumkin, audio ma‘lumotni idrok etishga odatlangan talabalar esa keyinroq audio mediaga ma‘ruza yozishlari va tinglashlari mumkin.

Raqamli malakali o‘qituvchilar, shuningdek, texnologiyaning o‘zi haqida emas, balki texnologiya har bir talabaga taqdim etishi mumkin bo‘lgan individual tajriba haqida ekanligini tushunishadi. Aynan shu narsa differensiyatsiyani kuchaytiradi va uni kuchli va individual talaba ehtiyojlariga yo‘naltirishi mumkin.

Bir necha yil oldin o‘qituvchi sinfdagi nufuzli o‘rinni egallagan, u uning devorlari ichida bilimning yagona tashuvchisi edi, talaba va o‘qituvchi o‘rtasidagi muloqot bir tomonlama edi. Ma‘lumotni yodlab olgan va o‘qitiladigan tushunchalarni tushunganligini ko‘rsatgan talabalarga ball qo‘yildi. Bugungi kunda o‘qituvchilar o‘z o‘quvchilari bilan hamkorlikda o‘rganish, almashish va hamkorlik orqali o‘rganadilar. Ular axborotni ishlab chiqaruvchi ham, iste‘molchi hamdir.

Bugungi kunda talabalar butun dunyo bo‘ylab odamlar bilan hamkorlik qilmoqdalar, shuning uchun o‘qitish tizimlari o‘zgargan sari talabalar samarali bo‘lishni, axborotni saqlash va himoya qilishni, samarali muloqot qilishni va o‘zgaruvchan raqamli makonda o‘z bilimlari bilan ijobiy ta‘sir ko‘rsatishni o‘rganishlari muhimdir.

Adabiyotlar:

1. Махмудов А. З. Бакалавр talabalarining raqamli madaniyati asosida raqobatbardoshlik sifatining afzalliklari // NamDU ilmiy axborotnomasi. – 2021. – T. 11. – S. 418-423.
2. Сапунова Татьяна Алексеевна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ПРЕПОДАВАНИЯ // Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования. 2021. №8

BOLALARDA DEPRESSIYA HOLATINING KORREKSIYA QILISH METODLARI

Alimova Dilnoza

Toshkent "Oriental Universiteti"

2-kurs talabasi

Nurmatov Yorqin

Ilmiy rahbar:

Toshkent "Oriental universiteti"

“G‘arb tillari” kafedrası

katta o‘qituvchi

Kalit so‘zlar: psixogimnastika, pantomimika, ta’qiqlangan meva, artterapiya usuli, depressiya, musiqa terapiya, musiqa, psixolog, rasm chizish, Geshtalt-mo‘ljaldagi artterapiya.

Key words: psychogymnastics, pantomime, forbidden fruit, art therapy method, depression, music therapy, music, psychologist, drawing, Gestalt-oriented art therapy.

Ключевые слова: психогимнастика, пантомима, запретный плод, метод арт-терапии, депрессия, музыкотерапия, музыка, психолог, рисование, гештальт-ориентированная арт-терапия.

Annotatsiya. Mazkur maqola oila, jamiyat, mamlakat hayotining kelajagi farzandlarga, avlodlarga bog‘liq. Kelajak sog‘lom, ishonchli, erkin va barqaror bo‘lishi uchun farzandlar ham sog‘lom, jismoniy, ma’naviy, intellektual jihatdan barkamol bo‘lishlari zarur. Darhaqiqat, har birimizning, shu jumladan, maktabgacha ta’lim muassasalaridagi xodimlarning va boshlang‘ich maktab pedagog-o‘qituvchilarning zimmasidagi vazifalar ham nihoyatda mas’uliyatlidir. Bola emotsiyalarining rivojlanishi muayyan ijtimoiy vaziyatlar bilan bog‘liq. Bolaning vaziyatni tushunishi, vaziyatni va undagi uzgarishlarni boshidan kechirishi muayyan emotsional xolatni hosil qiladi. Bolalardagi o‘zgarish tormozlanishdan ustun kelishi mumkin. Bola ijobiy emotsiyalarning jo‘shqin ifodalanishi tormozlay olmasligi tufayli qarama-qarshi emotsiyalar paydo bo‘lishi mumkin.

Abstract. This article states that the future of children and generations depends on family, society, and country. In order to be healthy, reliable, free and stable, for the future it is necessary for children to be healthy, physically, spiritually and intellectually mature. In fact, the duty of each of us, including employees of preschool educational institutions and teachers, is extremely responsible. The development of the child's emotions is associated with certain social situations. The child's understanding of the situation, experiencing the situation and changes in the situation, creates a certain emotional state. Such changes help children overcome inhibition. Because of child cannot restrain the enthusiastic expression of positive emotions, conflicting emotions may appear.

Аннотация. В этой статье говорится, что будущее семьи, общества и страны зависит от детей и нового поколения. Чтобы будущее детей было здоровым, надёжным, свободным и стабильным, необходимо, чтобы дети были здоровыми не только физически но и духовно, также интеллектуально зрелыми. На самом деле обязанность каждого из нас, в том числе работников дошкольных образовательных учреждений и педагогов-учителей чрезвычайно ответственны. Развитие эмоций ребенка связано с определенными социальными ситуациями. Понимание ребенком ситуации, переживания ситуации и изменений в ситуации создает определенное эмоциональное состояние. Такие изменения помогают детям преодолеть торможение. Из-за того, что ребенок не может сдерживать восторженное выражение положительных эмоций, могут появляться противоречивые эмоции.

Psixogimnastika – bu guruh a’zolarining o‘zini namoyon qila oladigan va nutqsiz munosabatga kirisha olishini ta’minlovchi metoddir. “Psixogimnastika” termini keng va tor ma’noda qo‘llaniladi. Tor ma’nodagi psixogimnastika o‘yinlar, etyudlar ko‘rinishida bo‘lib, guruh a’zolari aloqa vositasi sifatida nutqsiz harakatni qo‘llaydilar. Psixogimnastikaning bu turi guruhiy korreksiya vazifalarini bajarishga yo‘naltirilgan, ya’ni o‘zaro aloqa o‘rnatish, tarang vaziyatni ko‘tarib tashlash, qarama-qarshi tomon aloqalarini ishlab chiqish va hokazo. Keng ma’nodagi psixogimnastika – bu maxsus mashg‘ulotlar kursi bo‘lib, uning yo‘nalishini bilishga oid va shaxsiy emotsional tomondan rivojlantirishga va korreksiya qilishga qaratilgandir. Korreksiya ishining

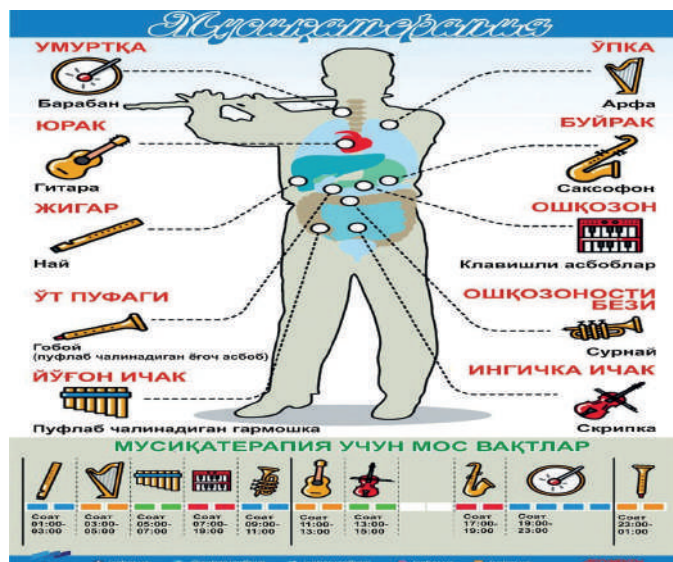
mustaqil metodi sifatida psixogimnastikani qo‘llash 1979-yili G.Yunova tomonidan taklif qilindi. G.Yunovaning psixogimnastikasi J.Morening o‘smirlar uchun psixodramasining o‘zgargan shaklidir. G.Yunova metodikasidagi har bir mashg‘ulot - ritmika, pantomima, guruhiy o‘yin va raqslarni o‘z ichiga oladi.

Rus olimasi M.I.Chistyakova kichik yoshdagi bolalarga mo‘ljallangan psixogimnastika metodini taklif qildi. Shu nomli kitobida bolalarda turli psixik funksiyalarni rivojlantiruvchi, o‘zini-o‘zi tinchlantirishga va turli xissiy holatlarini aytib bera olishga o‘rgatuvchi, sistemaga solingan etyud va o‘yinlar to‘plamini taklif qiladi. Maqsad – bolaning alohida xarakter xislatlari, kayfiyatini korreksiyalash, modellashtirishga qaratilgan (ishlab chiqilgan) standart holatlar treningi. Maqsad – emotsional tanglikni olib tashlash, istalgan kayfiyat va fe’l-atvorga erishish.

Artterapiya usuli yordamida bolalardagi qo‘rquv holatini tuzatish uslubning umumiy xarakteristikasi. Artterapiya asrimizning 30-yillarida kelib chiqqan. Artterapiyaning 1-darslari 2-jahon urushi davrida Germaniyadan AQShga emigratsiya qilingan bolalarning shaxsiy emotsional muamolarini hal qilishdek urunishlarga bag‘ishlangan. Artterapiyaning qo‘llanishidagi 1-urunishlar asrimizning 30-yillardagi shaxsning shakllanishidagi qiyinchiliklarga to‘g‘ri kelgan. Artterapiya uslublari nemes fashist lagerlardagi bolalarning ruhiy siqilishdan kelib chiqqan muammolarni hal qilishdek ishlarda foyda bergan. Shundan buyon artterapiya mustaqil, boshqa uslublarni to‘ldiruvchi uslub sifatida keng quloch yoydi, artterapiya (san‘at bilan davolash) atamasi (1938) Adrian Xill tamonidan davolash maskanlarida sil kassallarini davolash deb nomlangan ishlarida yoritilgan va muomalaga kiritilgan. Bu so‘z birikmasidan ruhiy sog‘lomlashtirish markazlarida o‘tkazilgan barcha san‘at mashg‘ulotlarida foydalanilgan. Bu psixoterapiyaning ixtisoslashtirilgan ko‘rinishi bo‘lib, san‘atning tasviriy va ijodiy faoliyatiga asoslangan.

Artterapiyaning birlamchi ko‘rinishi Z.Freyd va K.G. Yungning nazariy qarashlarida, keyinchalik esa K.Rodjers va A.Masloularning gumanitar qarashlarida namoyon bo‘lgan. Artterapiyaning asosiy maqsadi ongli va ongsiz “men”ning orasida tenglikni keltirib chiqarishidir. Artterapiyaning ta’sir texnikasi - bu xayol faolligi, onglilik va ongsizlikning yuzma-yuz kelishi demakdir. Artterapiya yetarlicha keng tarqalgan: 1960 yilda Amerikada, Amerika artterapiya assotsiatsiyasi, Angliya, Yaponiya, Gollandiyada ham tashkil etilgan. Artterapiya ichki muammolar va kuchli hissiyotlarning yuzaga chiqishiga yordam beradi, siqilgan ichki kechinmalarning pasayishi, guruhni tartibga olish, mijozning o‘z-o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirish, o‘zining hislarini jilovlash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Artterapiya mashg‘ulotlarida asosiy mahsulotlar bu buyoq, loy, yelim va bo‘rdir. Artterapiyani ham yakka, ham guruhda qo‘llash mumkin. Ijodda o‘zini ochish jarayonida ayrim mijozlar kechinmalarida portlashlar bo‘ladi, agar bu vaqtda qattiqqo‘l boshqaruvchi bo‘lmasa, yomon oqibatlarga olib kelishi mumkin. Adabiy ijoddagi ichki kechinmadagi o‘zgarishlar, qo‘rquv, ichki muammolar, bolalik xotiralari, tushlarni qo‘shgan holda psixoanalitik ruhshunoslar tamonidan tahlil qilinadi. Dinamik-mo‘ljaldagi artterapiya doirasida ijodiy, integral, faol artterapiyalar ajratib ko‘rsatiladi. Artterapiya vositalariga o‘ymakorlik, chekanka, mozaika, ganch, rasm, mato va jundan narsalar yasash, to‘qish, tikish, kuydirib yasash kabi kiradi.

Depressiya (tushkunlik) dagi bemorlar uchun osuda musiqa tanlansa, ularni hayajonlantirish uchun baland, tez tempdagi musiqa tanlangan. Musiqaterapiyada yetakchi rolni musiqani to‘g‘ri tanlashni bilish tutadi. 1916 yili V.M.Bexterev shunday deb yozgan edi: “Musiqaviy asar insonlarning holatiga qarab, ularda turlicha taassurot qoldiradi, ayrimlari tiniqib, dam olishga sabab bo‘lsa, ayrimlari nafaqat yoqmaydi balki asabiga tegadi. Bu inson ruhiyatiga bog‘liqdir. Yurak urishi va nafas olish tempi musiqa ohangiga qarab o‘zgaradi. Jangu-jadallar, marshlar vaqtida tez, jarangdor, qat‘iy musiqalar insonlarni shijoat bilan ishga kirishishlariga sabab bo‘lgan, marsh ritmlari insonlarni tetiklantiradi. Vals esa sokinlantiruvchi holatga olib keladi. Musiqa asboblari ichida yetakchi o‘rinni organ tutadi. Uning aniq, jarangdor va davomli ohanglari ko‘pchilikka yaxshi ta’sir o‘tkazadi. Yurak-qon tomirlari sistemasi musiqaga juda tez moslashadi. Bu paytda puls pasayadi, yurak qisqarishi tezlashadi, qon bosimi pasayib, qon tomirlari kengayar ekan. Inson yoqimli musiqa ta’sirida nafaqat tebrana boshlaydi, qayta uni birgalikda takrorlash boshlaydi”. Musiqa sadolarining inson organizmiga ta’siri haqida Gippokrat ham gapirib o‘tgan. Maxsus kuylar yordamida qadim zamonlarda tabiblar tutqanoq va bosh og‘rig‘ini davolashgan. Aytishlaricha, ko‘r qilgan ekan. Umuman, hozir ham odamlarga musiqa yetarlicha ta’sir o‘tkazadi. Muhimi — to‘g‘ri tanlov qilishda.

Musiqaterapiya — 30-yillarda nemis terapevtlari oshqozon yarasini davolashda ushbu usuldan foydalanishgan. Shifokorlar hatto ma’lum qonuniylikni (qaysi musiqa asbobi qaysi a’zoga foyda keltirishini) va musiqaterapiya uchun eng maqbul variantni ham aniqlashdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. M.G.Davletshin, S.M.To‘ychiyeva “Umumiy psixologiya”;
2. M.G.Davletshin “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”;
3. V.Karimova “Psixologiya”;
4. E.G‘oziyev “Psixologiya”;
5. M.Usmonova “Psixologiya izohli lug‘ati”;
6. Z.L.Botirov “Psixologiya” (maruza matni)
7. Sh.Usmonova, M.Xolnazorova, F.Babajonova “Psixologiya”

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИННОВАЦИЯ, ФАН ВА ТАЪЛИМ 10-ҚИСМ

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.04.2023

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000